

עניני חג המצות

מתוך ספרי

רבינו הגדול איש אלקים קדוש

רבי **משה דוד וואלי** זצוק"ל

מבית מדרשו של רמח"ל

מהדורה רביעית

ערוך מחדש

פניה"ק ירושלים ת"ו

ניסן ה'תשפ"ג

כל הזכויות שמורות

COPYRIGHT BY THE PUBLISHER

יוסף ספינר

רחוב סורצקין 47

ירושלים

טל:

02-5386685

דברים אחדים

ישמחו השמים ותגל הארץ בהתקרב חודש הגאולה וסגולתו בריבוי 'החסדים' המתעוררים ונמשכים לגאולת ישראל. ואכן קוטב וציר המרכזי של דברי רבינו בענין קרבן פסח חמץ ומצה וכללות חודש ניסן, מוסבים על היסוד של המשכת 'החסדים' מצד סגולת חודש ניסן ומצוותיה, וכמ"ש רבינו "אין לנו חודש אחר שיתעורר בו החסד בריבוי כמו החדש הראשון שהוא הבקר של השנה, וכשם שבבקר מתפשט החסד בעולם כך התפשטותו בחדש הראשון" (ברית עולם פקודי, מ, א).

ידוע מספה"ק: "סיפור" יציאת מצרים, סיפור מלשון "ספיר" להאיר את ענין יציאת מצרים, שיקבל משמעות חדש פנימי, ואותו הסיפור הולך ומתעלה משנה לשנה מדרגא לדרגא – להביא ימות המשיח, וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

ואכן זכה דורנו לפן חדש בפשוטו ובפנימיות תורתנו הקדושה, בהאיר אור בהיר בשחקים בכתבי רבינו איש אלקים קדוש רבי משה דוד וואלי זצוק"ל שמתוכם מקבלים הבנה חדשה בכל פרטי הפסוקים – סיפוריהם ומצותיהם, המורים באצבע איך כל התורה, קוטב ענינה הוא: השוואת ההנהגה העליונה עם ההנהגה התחתונה – ובאיתערותא דלתתא איתער לעילא, ועל ידי זה יש השתוות ההנהגות, שהוא הוא תיקון העולם, היינו: מה שנעשה למעלה בזמן מן הזמנים או במצב מן המצבים – יַעֲשֶׂה ונעשה למטה¹. או כלשונו: "שהמעשה למטה צריך שיהיה מכוון אל ההנהגה של מעלה"². ונוסף על 'השתוות ההנהגות' יש השתוות 'המציאות', מה שקורה למטה יש לעומתו אותו מציאות למעלה. לדוגמא: פרעה מחזיק בישראל לבלתי שלחם – ענינו למעלה בשורשו – 'הקליפה אוהז בקדושה שלא תצא מרשותה'. ויש לשים לב במשך הלימוד, שענין זה הוא הבריח התיכון של פרשנות המחבר בכל כתביו,

¹ ראה עוד בענין זה "פתח דבר" לשמות א' מהדורת תשפ"א.

² יש ענינים (מצוות וסיפורי התורה) המתבארים לפני ענין השתוות הנהגה התחתונה להנהגה העליונה. ויש שמתבאר איפכא – בעתערותא דלתתא אתער לעילא. אבל הצד השווה שבהם הוא השתוות ההנהגה.

דברים אחדים

ולחפש נקודה זו בכל נושא המדובר (נוסף על חידושו בפשוטו של מקרא).

רבים אומרים מי יראנו טוב – ליקוט ממשנתו של רבינו הרמד"ו על עניני חג המצות. אע"פ שהכל כתוב על מקומו בחיבוריו הרבים, אמנם ריבוי האור מקשה על הלומד לאספם ולכלכלם למסכת אחד, ולרדת לעומק דעתו ולהבחין הדיוקים הנפלאים, פנים חדשות בפשוטו של מקרא, ויסודות גדולים ורזי תורה המובלעים בתוך דבריו שנכתבו בקיצור על דרך פרשנות של הפסוקים. לכן ראינו לנכון להדפיס מה שכתב רבינו בספרו 'ברית עולם' פרשת בא¹, מענין יציאת מצרים וחג המצות. וצרפנו עוד מכמה דוכתין מעניני חג המצות. חלקנו כל חידוש ויסוד לעצמו על ידי חלוקתו לקטעים, ולתת לו בית אחיזה ע"י כותרות. ומתוך כך יראה ויבחין הלומד על האוצר הגדול של יסודות החכמה הטמונים בדבריו. ומכח סגולת הלימוד יתעורר וימשך 'החסדים' והתיקונים עד למטה אל הגופים, ויקויים מה שכתב רבינו בענין חג המצות שהיא נשמרת לדורות מימים ימימה²:

"דע כי בזמן הגלות הכל בסיתום, שהדברים נעשים למעלה, אבל אינם מתגלים למטה עד זמן הגאולה. כי בודאי בכל שנה ושנה המאציל ית' מכין איזו תקומה לישראל ואיזו מפלה לאומות העולם, אבל היא הכנה בלבד, כי הגילוי הממשי לא יהיה אלא בעתו, ועכ"ז לנפשות של ישראל יש איזו תקומה ואיזה תיקון בכל חג המצות, ויהיה לבסוף גם אל הגופים בזמן הגאולה, שהכל יתגלה בבת אחת לכבוד ולתפארת לישראל לבושת וחרפה לאומות העולם, בשנת שילומים לריב ציון.

¹ פרקים: יב, יג א-י. וליקוטים מעור ספרי המחבר הנדפסים ומכת"י, כמצויין במקומם.

² להלן בפסוקי בא, יג, י.

תוכן ענינים

מספר 'ברית עולם' פרשת בא

- טעם שאומות העולם אינם שייכים למנין חדשיםא
- ההבדל בין ראש השנה לראש החדשים.....א
- ענין מזל ניסן – טלה.....א
- ענין מצוות לקיחת השה.....א
- טעם לקיחתו בעשור לחודש.....ב
- ב' המשכות: שה לבית אבות שה לבית.....ב
- ביאור: למה צירפו כמה בתים להמנות על פסח אחד.....ב
- טעם שלהיות מגוי תלוי באכילת כזית.....ג
- ענין תמים זכר.....ג
- טעם שצריך להיות בן שנה.....ג
- טעם שנכרי אינו יכול להקריב פסח.....ד
- הטעם שבא גם מן העזים.....ד
- טעם שהייתו מי' עד י"ד.....ד
- טעם שלקיחתו בעשור אינו נוהג רק בפסח מצרים.....ד
- טעם שנשחטין בג' כתות.....ה
- הטעם שזמנו בין הערבים.....ה
- טעם נתינת הדם על המשקוף והמזוזות.....ה
- נתינת הדם היה רק על הבתים אשר אכלו בו הפסח.....ו
- אכילת הפסח והאפיקומן בזמן הזה.....ו
- ענין צלי אש.....ז

תוכן ענינים

ענין מצות על ומרורים יאכלוהו.....	ז
ב' טעמים שמזכירים המרור גם אחרי שנגאלו.....	ז
טעם איסור אל תאכלו ממנו נא.....	ח
טעם איסור בשל מבושל במים.....	ט
טעם על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו.....	ט
טעם איסור שבירת עצם.....	ט
טעם איסור נותר עד בקר.....	י
ענין שריפת הנותר באש.....	י
טעם חפזון דפסח מצרים.....	יא
יישוב סתירת הפסוקים בענין מכת בכורות.....	יא
טעם קיום המועדים גם לדורות.....	יג
ענין אכילת מצה ז' ימים.....	יד
ענין האזהרות בעשיית המצות.....	טו
ענין תשבתו מרשותו ביום י"ד – ליתן מקום להמשכת החסד של קרבן פסח.....	טו
חציו של יום י"ד ויום ט"ו כלו נחשב כיום ארוך.....	טז
טעם עונש כרת על אכילת חמץ.....	יז
טעם שיום א' ויום ז' הם יו"ט.....	יז
יו"ט מקרא קודש ושבת קודש – ביאור הדבר.....	יח
טעם שביו"ט מותר מלאכת אוכל נפש משא"כ בשבת.....	יח
טעם איסור מכשירי אוכל נפש ביו"ט.....	יט
ביו"ט יש למעט גם במלאכת אוכל נפש.....	יט
טעם ושמרתם את המצות — ואפילו בזמן הגלות.....	יט

תוכן ענינים

טעם שמצות אכילת מצה הוא בט"ו.....	כ
אע"פ שי"ד נקרא ראשון.....	כ
צורך הזהירות בבדיקת חמץ.....	כא
טעם שהתורה צריך לרבות את הגרים בענין בדיקת חמץ.....	כג
התיקון שנעשה גם בגלות ע"י בדיקת חמץ.....	כג
ענין יו"ט שני של גליות.....	כג
ביאור: כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה.....	כד
ענין לקיחת אגודת אזוב.....	כה
ענין הרמאות לחיצונים בהגעת הדם.....	כו
ביאור ענין הדילוג מבית לבית.....	כז
למה נצרך זבח פסח גם בכל הדורות אחרי יצ"מ.....	כז
טעם שלא עשו קרבן פסח במדבר רק פעם אחת.....	כח
ביאור שאלת הבן – מה העבודה הזאת לכם והתשובה.....	ל
ענין מכות בכורות.....	לב
סדר מכת בכורות – מפרעה עד כל מצרים.....	לג
טעות המצריים בענין מכת בכורות.....	לה
הטעם שכתוב "ותחזק" בלשון נקבה.....	לו
טעם שהמצריים לא הרגו את ישראל שגרמו להם המגפה.....	לו
וישאו העם את בצקם טרם יחמץ – היה מצד השגחתו ית'.....	לו
ביאור: מצה זו שאנו אוכלין וכו'.....	לז
הא לחמא עניא אינו טעם אכילת המצה אלא הודעה על מצב	
המלכות בליל הגאולה.....	לז
טעם שנשאו השיירי מצה ומרור על שכמם.....	לח

תוכן ענינים

ענין יציאת ישראל למטה ושרשיהם למעלה	מ
ג' טעמים שנקראים ערב רב	מ
טעם קפיצת הדרך מרעמסס לסוכות	מא
ענין וגם צדה לא עשו להם	מב
טעם שנחשב גלות מצרים מברית בין הבתרים	מג
ענין ת"ל שנים	מג
כחות העליונים שגלו עמהם יצאו עמהם	מד
ליל שמורים – הקב"ה מצפה תמיד ללילה הזה לעשות את הטוב. מד	
ענין נתינת חלק לקליפות ע"י השלכת עצמות לכלב	מה
טעם שהלכות הפסח נקראים חק	מו
בן נכר ומומר ועבד שוים בטעם איסורם באכילת הפסח	מו
ערבי וגבעוני מהולים יש בהם ערלה רוחנית	מו
טעם האיסור להתחלק מן החבורה אחר שנמנה עליו	מח
טעם איסור שבירת עצם	מח
ענין הגר שעושה את הפסח	מט
ענין מתו אחיו מחמת מילה	נ
ביאור סמיכות גאולת מצרים לקידוש הבכורים	נב
טעם ענין קידוש הבכורים	נג
יישוב סתירת הפסוקים בענין מכות בכורות	נג
תכלית המכוון מזכירת יציאת מצרים בפה	נד
כל היציאות העתידיים של ישראל מהקליפות יהיו ביום ובחודש	
הכשר לצאת	נו
טעם שלא נתחייבו באכילת מצה במדבר	נז

תוכן ענינים

טעם שאכילת מצה נקרא עבודה	נח
טעם שיום השביעי הוא מקרא קודש והצורך להזכירו	נח
גם המלכות נתקנת על ידי אכילת המצה	נח
טעם איסור בל יראה	נט
והגדת לבנך – דברי הגדה. כדי לומר לו עיקרי הדת	נט
טעם שצריך להיות מצה ומרור מונחים לפניך	ס
ביאור: כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח	סא
קשר ענין זכירת יציאת מצרים ומצות תפילין	סב
טעם שתפילין של יד נקרא אות ושל ראש זכרון	סג
טעם שחג המצות נקרא חק	סה
כל שנה בחג הפסח נעשה תיקון חדש ותקומה לישראל	סה

ליקוטים

פסוקי פ' בא על דרך הרמז	סז
ענין הקמת המשכן בראש חודש ניסן	סח
פסוקי פסח דורות - בהעלותך	סט
פסוקי מביא הביכורים – א'	עב
פסוקי מביא הביכורים – ב'	עז
חג המצות בפרשת משפטים	פ
חג המצות בפרשת כי תשא	פא
שמירת חג המצות מועיל להרחיק פיתוי ע"ז	פא
טעם שנכשלו בעגל בשנה ראשונה לצאתם ממצרים	פב
ביטול וביעור חמץ מעביר המסכים המבדילים בין ישראל להשי"ת	פב

תוכן ענינים

אכילת מצה כל ז' – ממשיך מוחי או"א לז' דרגין דנוק' פב
יציאת מצרים בחודש ניסן – מטעם ריבוי החסד שמתפשט בו פג
חג המצות בפרשת אמור פד
ענין קרבן פסח במילוי הלבנה פד
קרבן פתח מכניע הדינים של ערב זוטא וערב רבא פד
על ידי מיתוק הדינים של קרבן פסח חוזר כח הדיבור פד
טעם מצוות מצה בט"ו לחדש פה
טעם שיום הראשון הוא יום טוב פה
וענין איסור עשיית מלאכה בו פה
קרבנות הז' ימים – לצורך התפשטות החסדים פה
בגמר התפשטות החסדים יש למלכות שמחה שלמה פה
חג המצות בפ' ואתחנן – א' פו
חג המצות בפ' ואתחנן – ב' פח
חג המצות בפ' ראה – א' צ
חג המצות בפ' ראה – ב' צח
'ספר הליקוטים'

ענין מקחו בעשור ושחיטתו בי"ד ואכילתו על מצות ומרורים צט
ביעור חמץ מכוון לשביתתו באלף השביעי וליום השביעי - שבת... ק
קדושת הימים של עשירי י"ד וט"ו – כפי הארת שם הוי"ה המאיר
בחדש ניסן ק
ענין ציווי קידוש בכורים אחר מכת בכורות קב
ענין הפסח הטמא של הנוצרים שסמוך אל פסח הקדוש שלנו קב
ביאור השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין קד

תוכן ענינים

ליקוטים מכתב יד

בגילוי אור המצה – מיד החמץ מתבטל.....	קה
המצה מכניע הזרז בלב האדם.....	קה
חודש ניסן מכניע זרז של החיצונים ומביא גאולה לישראל.....	קה
קרבן פסח הוא קרבן כפרה.....	קו
אכילת הטלה של הפסח הוא כנגד זביחת אלהי מצרים.....	קו
ענין אמירת ההגדה בקול רם.....	קז
זכירה בדיבור ובמעשה.....	קח
חג המצות בפרשת כי תשא.....	קח
השוואת שמירת חודש האביב לשבת.....	קט
ענין הדילוג שיש בחודש ניסן.....	קט
ביאור כל ימי חייך לרבות הלילות.....	קי
אכילת הפסח בחפזון מורה על כניסת כל האורות בבת אחת.....	קיא
ענין לא בחפזון תצאו בגאולה העתידה.....	קיא
קרבן פסח וניתנת הדם – נגד תפילין של יד ושל ראש.....	קיב
ביאור: כאילו הוא יצא ממצרים.....	קיב
טעם שמועד פסח מתוקן לגאולה העתידה.....	קיג
ההגדה בלילי פסחים מעורר רחמי שמים על הגאולה העתידה.....	קיד
כוונות הסדר	קיד
סוד יציאת מצרים בכללות.....	קיד
סידורם וטעמם של פעולות ליל הסדר.....	קטז
כללות עניני סדר ליל פסח וכוונותיהם.....	קיט
תיקון הכללי של ליל הסדר הוא תיקון זו"ן בהארת הג"ר.....	קיט

תוכן ענינים

ד' מצות – תיקון הפנימיות מצד אבא	קיט
ד' כוסות – תיקון הפנימיות מצד אימא	קכ
ב' הטיבולים – תיקון הפנימיות על ידי דעת המזווג	קכ
ב' הרחיצות – ורחץ ורחצה	קכא
ענין אמירת ההגדה וסיפור יצ"מ	קכא
מרגניתא טבא מרבינו	קכב

טעם שאומות העולם אינם שייכים למנין חדשים

א-ב. ויאמר ה' אל משה ואהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. "לכם" דוקא ולא לאומות העולם שהמנהגים שלהם צלמות ולא סדרים (איוב י, כב).¹

ההבדל בין ראש השנה לראש החדשים

ומה שקראו "ראש חדשים" ולא "ראש השנה". כי בודאי לא נקרא ראש השנה אלא חדש תשרי, שבו ההנהגה מתחדשת מדי שנה בשנה, בסוד: ברא"שית – ב"א תשרי"². אבל חדש ניסן נקרא "ראש חדשים" מפני חשיבותו - על ריבוי החסד שמתעורר בחדש הגדול הזה ומתפשט ממנו לכל שאר החדשים.³

ענין מזל ניסן – טלה

ולא לחנם נרשם זה החדש במזל טלה, כי הטלה הוא מצד החסד כידוע.

ענין מצוות לקיחת השֶׁה

ג. ובעובדא דלתתא איתער לעילא, ולכן בא הציווי לישראל ליקח בעשור לחדש הזה [ויקחו להם] איש שה לבית אבות שה לבית, שהטעם העיקרי אינו אלא כדי לעורר את החסד [-השה].

¹ **צלמות ולא סדרים** – שהוא עירבוב בלי סדר, כמ"ש המחבר בכ"מ (ראה 'עבודת הקודש' אמור, כג, ד), לכן לא שייכים לענין "ראשון" – ראש חדשים, שענינו 'סדר'.

² הקדמת תקוני הזהר, דף ט"ז ע"א.

³ לכן הוא ראש חדשים, כי בו מתעורר ריבוי החסד, וממנו מתפשט לשאר החדשים – "ל'חדשי השנה". וראה עוד ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקכז בענין "חלוקת התקופות וחדשי השנה כפי ד' חלקי היום" וז"ל: מן הבוקר עד צהריים שולטת מדתו של אברהם, ולכן "ה' בוקר תשמע קולי", כי החסד המתפשט בעולם הוא המקבל התפלות... [וכנגדן] מניסן ועד תמוז שולטת מדתו של אברהם, ולכן היתה בהם צמיחת קרן הגאולה – "והרבה עמו פדות" - בכל שנה ושנה.

טעם לקיחתו בעשור לחודש

ולמה יקחוהו דוקא "בעשור לחדש". הטעם הוא, כי באותו היום המלכות דאיהי רזא דה' תתאה, עולה אל הבינה דאיהי רזא דה' עילאה¹, לקבל ממנה תוקפו וריבוי של החסד המתעורר בחודש הזה. כדרך שביום העשור של חדש תשרי, המלכות עצמה עולה אל הבינה, לקבל ממנה כח הגבורות, להשלים את דינם של כל באי עולם כידוע. והב' ההין המתחברים הם בגי' עשר, ולכן דוקא "בעשור לחדש".

ב' המשכות : שה לבית אבות שה לבית

ויען כי המשכת החסד היא אל המלכות בתחלה, וממנה מתפשט אחר כך לכל שרשיהם של ישראל, לפיכך כתיב "איש לבית אבות" שהיא סוד המלכות שנקראת "בית אבות", ברזא דשכינתא דאיתחברת באבהן; והחסד נמשך אליה בתחלה, ואחר כך מתפשט ממנה לשרשיהם של התחתונים שנקרא ה"בית" שלהם ממש², וזה סוד "שה לבית".

ביאור : למה צירפו כמה בתים להמנות על פסח אחד

ד. והנה כבר ידוע שהמשכת החסד למטה אינה אלא כפי הזכות של התחתונים, כי לזכות מועט גם ההמשכה מועטה. וכענין אמרם ז"ל (ספרא בחוקתי א, ב): שאינו דומה מועטין העושין את התורה למרובים העושין את התורה. כי מריבוי הניצוצות – ריבוי הזכות והכח, וממילא גם ריבוי ההמשכה³. וז"ש: **ואם ימעט הבית מהיות משה**, כלומר: שבאותו השרש ["הבית"], הניצוצות מועטות, ואין בהם

¹ כמ"ש בזהר בכ"מ: בזמנא דנהיר יובלא לסיהרא. ומ"ש "לקבל ממנה" וכו', הוא ביאור המחבר בענין זה.

² ה"בית" הוא שורש העליון של ישראל, שמקבלת מן השכינה – "בית אבות". ראה עוד להלן פסוק טו בד"ה: והנה כשם שהוא מבטל וכו'.

³ **ולכן "אינו דומה" וכו'** – מצד ריבוי ההמשכה שבא מכח ריבוי הזכות.

זכות וכח מספיק להמשיך את ריבוי החסד¹. הרי זו היא תקנתם – שיתחבר זה השרש עם השרש האחר הקרוב אליו, וישלימו בכך ריבוי הזכות בריבוי הניצוצות, כדי שיהיו ראויים לקבל את ריבוי החסד. וז"ש: **ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות**, כי הכל תלוי בריבוי הניצוצות, כדי שיהיה בהן ריבוי הזכות.

טעם שלהיות מנוי תלוי באכילת כזית

ואמנם דע כי המשכת החסד בכאן היא תלויה ודאי באכילת השה של מצוה ולא בענין אחר, כי השה עצמו היה גופו של חסד. ועל רזא דא כתיב: **איש לפי אכלו תכוסו על השה**, ופירשו בו רז"ל (מכילתא פ' בא ג'): פרט לחולה ולזקן שאינם יכולים לאכול כזית. כי אע"פ שיש להם זכות לענין אחר, בודאי שלענין ההמשכה של החסד הזה הפרטי, אין להם הכח המספיק, מאחר שהמשכתו תלויה באכילתו כמו שפירשנו.

ענין תמים זכר

ה. ויען כי המשכתו של החסד הזה – מן היסוד אל המלכות, דהוי מן "התמים" אל "התמימה", היסוד ברזא דצדיק – תמים, והמלכות שעליה נאמר (שה"ש ד, ז): כלך יפה רעיתי ומום אין בך. לפיכך היה צריך להיות **שה תמים**. אבל: **זכר דוקא ולא נקבה**², כדי להשתוות אל המשפיע שהוא העיקר, כי ההמשכה מצדו.

טעם שצריך להיות בן שנה

גם היה צריך שיהיה **בן שנה**, כלומר שנולד באותה שנה, שאם נתישן אינו משתוה אל ההמשכה של חסד שמתחדשת באותה שנה ממש,

¹ ואין בהם זכות וכח מספיק להמשיך ריבוי החסד – "מהיות משה".

² אע"פ שגם היא נקראת "תמימה".

כי כשם שבכל שנה ההנהגה מתחדשת בחדש תשרי, כך המשכת החסד מתחדשת בחדש ניסן¹.

טעם שנכרי אינו יכול להקריב פסח

ומן החסד הזה נהנים ישראל בלבד ולא אומות העולם ח"ו, לפיכך כתיב: **שה תמים זכר בן שנה יהיה 'לכם'**.

הטעם שבא גם מן העזים

ומ"ש: **מן הכבשים ומן העזים תקחו**, כי אע"פ שהעזים מצד הדין², מכל מקום הגדי הרך הוא החסד שבדין, ולכן עולה כמנין טו"ב, דהיינו רזא דיעקב דנפק מיצחק, כי גם העז היא הגבורה של הקדושה³, שאם לא כן היתה נאסרת אכילתו.

טעם שהייתו מי' עד י"ד

ו. ומ"ש: **והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה**. הטעם הוא כדי שתקבל המלכות גם מן החסד של הז"א⁴ שהיא מזדווגת עמו פנים בפנים במילואה של הלבנה ממש, שהוא ביום י"ד לחדש כידוע.

טעם שלקיחתו בעשור אינו נוהג רק בפסח מצרים

ואמנם מצות לקיחתו מבעשור לא היתה אלא בפסח מצרים ולא בפסח דורות (פסחים צו, א), והטעם הוא, כי עיקר ההמשכה באותו הזמן היתה מצד הבינה ודאי [כנ"ל פסוק ב] לצורך הגאולה, דהא ביובלא

¹ ראה לעיל עה"פ "ראש חדשים".

² הוא מצד הדין – וכל ענינו של קרבן פסח הוא המשכת החסדים כנ"ל.

³ של הקדושה – לכן הוא דומה לענינו של יצחק. והגדי הוא החסד שבדין – יעקב.

⁴ "גם" מן החסד של הז"א – בנוסף להחסד הבא מאי' כנ"ל.

נפקו. אבל בפסח דורות הכל ביום ארבעה עשר, לפי שהמשכת
החסד מצד הז"א בסוד הזיווג¹.

טעם שנשחטין בג' כתות

והיו נחלקים לג' כתות, כנגד ההמשכה [של החסד] לכל הג' קוים, וז"ש:
ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל, לרמוז אל
החילוק של הג' כתות כמו שאמרו רז"ל (מס' פסחים סד, א).

הטעם שזמנו בין הערבים

בין הערבים דוקא, כדי להכניע כל הב' כחות של החצונים, בין אותם
ששולטים בשעות הראשונות של אחר הצהריים דאינון רזא דערב
רבא, בין אותם ששולטים בשעות האחרונות² דאינון רזא דערב
זוטא, כמ"ש בספר הזהר³.

טעם נתינת הדם על המשקוף והמזוזות

ז. ומ"ש: ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף,
לתת איזו יניקה אל החצונים עצמן מן הדין הראוי אליהם בדרגין
דלבר⁴, כדי שלא יקפצו בקטרוגם לעררב את התיקון הנעשה בכל
הג' קוים⁵, שכנגדם נותנים את הדם בג' מקומות מבחוץ⁶. ועל ידי
החלק הזה שנותנים אל המקטרג הנה הוא פורש מן הקדושה⁷. והרי

¹ ואין צורך להמשכת החסד העליון (מצד הבינה) לצורך הגאולה, שענינו עשר –
חיבור ב' ההין, אלא חסד דז"א ב"ד, שענינו יחוד זו"ן פב"פ.

² בשעות הראשונות של אחה"צ וכו' בשעות האחרונות וכו' – כשיטת רבינו בחיי
בפירוש "בין הערבים" (שמות טז, ח). (שיטות שונות יש במשמעות "בין
הערבים", ראה רש"י, ראב"ע, רמב"ן. ועוד).

³ זח"ב קצא, א.

⁴ לחיצונים ראוי יניקה רק מדרגין דלבר – החיצוניות – משקוף ומזוזות, בג'
מקומות "מבחוץ".

⁵ כנ"ל בענין הג' כתות.

⁶ מבחוץ – כדעת ר' יצחק במכילתא. ראה להלן פסוק כג "אשר בסף".

⁷ ראה להלן פסוק יג טעם נוסף על נתינת הדמים.

המות אל המצרים והחיים לישראל, כי גם זהו סוד הנתינה על הב' מזוזות ועל המשקוף, כדאיתא בכתבי האר"י זצוק"ל¹ שהיו מאירים ב' שמות אהי"ה על הב' מזוזות ושם הוי"ה על המשקוף, והג' שמות האלו עולים כמנין חיי"ם².

נתינת הדם היה רק על הבתים אשר אכלו בו הפסח

וזאת הנתינה דוקא על הבתים אשר יאכלו אותו בהם, כי במקום שנעשה התיקון מבפנים שם ודאי צריך לתת את חלקו אל הכח החיצוני מבחוץ, כדי למנוע את קטרוגו³. דוגמתן של המים אחרונים שצריכין להיות במקום סעודה, כמאן דאכיל ית בישרא וזריק לכלבא גרמא גרירא דלית ביה תועלתא.

אכילת הפסח והאפיקומן בזמן הזה

ח. ואכלו את הבשר בלילה הזה, כי הוא הזמן שהחסד מתפשט⁴, וכל אחד מישראל יקבל את חלקו [ע"י האכילה]. וכאשר גולים בארץ אחרת, האפיקומן במקומו. ולכן צריך לאכול ממנו כזית, בזאת הכונה ממש⁵.

¹ פע"ח ש' חג המצות פרק א'.

² במכילתא: ופסח ה' על הפתח. ואין פסיחה אלא חיים, שנאמר (ישעיה לא, ה): כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות על ירושלם גנון והציל פסוח והמליט.

³ כשיטת מכילתא דרשב"י. אמנם ראה רש"י ומכילתא דר"י כאן: "אין לי אלא על הבתים אשר יאכלו אותו בהם, בתים שהיו ישנים בהם מנין, ת"ל על הבתים אשר אתם שם - מכל מקום".

⁴ **שהחסד מתפשט** – נמצא: "התעוררות" החסד ב'. "המשכת" החסד ב"ד. "התפשטות וקבלה" בט"ו על ידי האכילה.

⁵ האפיקומן במקומו (ולא רק זכר) ולכן צריך לאכול ממנו בזאת הכונה "ממש" – של התפשטות החסד, וכל אחד מקבל חלקו כנ"ל. וראה להלן פסוק כ"ד.

ענין צלי אש

וענין אמרו **צלי אש** – לאכללא שמאלא בימינא, כדי שתהיה שלימות ההמשכה כראוי¹. ומה שכתבו טעם אחר² – להעציב את המצרים, שאוכלים ישראל את האלוק שלהם, והצלי ריחו נודף ונשמע למרחוק. גם זה אמת בלי ספק, אבל מה שכתבנו הוא הטעם העיקרי לענין התיקון.

ענין מצות על ומרורים יאכלוהו

ומ"ש אחר כך: **ומצות על מרורים יאכלוהו**, כי מצ"ה עולה כמנין ע"ב וס"ג, שהם הב' שמות של הזיווג העליון, שעל ידיהם נשלמה הגאולה כידוע, והם עצמן אשר הכניעו את החצונים שהם ה"מרורים" לפי שכל המרירות וצרות השעבוד מצדן, ועוד³, בגין דאינון מסטרא דמותא ממש, ומרו"ר עולה כמנין מו"ת, דיקא נמי דקאמר מררי"ם חסר ו' שעולה כמנין מתי"ם, ועל החצונים נאמר (תהלים קטו, יז): לא המתים יהללו יה⁴, ולפי שהב' שמות ע"ג וס"ג הנזכרים הם שהכניעו את החצונים, לפיכך כתיב: ומצות "על" מרורים, "על" דיקא⁵, כי נתגברו עליהם והכניעום.

ב' טעמים שמזכירים המרור גם אחרי שנגאלו

ועדיין שמא תאמר: ומה צורך להכניס את ה"מרורים" אצל אכילת הפסח, אם כבר עבר מרירות הגלות ובא המתוק של הגאולה. דע כי

¹ השה הוא הימין, והשמאל נכלל בו ע"י היותו צלי אש – לאכללא שמאלא בימינא, וההתכללות הזוה הוא שלימות ענינו, כמבואר בכ"מ.

² רע"מ, זח"ג רנא, א. ראה עוד לקמן פסוק יא, בהערה שם.

³ ועוד – טעם שנקראים החיצונים "מרורים".

⁴ לא המתים יהללו י"ה – שהוא ענין המצ"ה – ע"ב ס"ג, לכן נכנעים המרורים ע"י המצה.

⁵ המפרשים (רס"ג, אבע"ז ורמב"ן, ועוד) עמדו על תיבת "על" ופירושהו במשמעות "עם".

זה היה לב' טעמים: הא' הוא, לפי שטוב ויפה ונעים אל האדם לזכור את הצרה שעברה עליו בעת הרוחה, כי הרוחה יותר מתוקה בזכור את הצרה, כענין שנאמר¹: כי אתה עמל תשכח כמים עברו תזכור, כלומר: השכחה בפועל², והזכירה במחשבה - כדי להמתיק יותר את הרוחה. והטעם השני העיקרי הוא, לפי שלא נכנעו החצונים לגמרי בפסח מצרים, עד טביעתן בים סוף; ועוד, שההכנעה הגמורה של הכחות הרודפים והתיקון הגמור של ישראל, לא היה אלא ביום מתן תורה, וכך הוא ודאי בכל שנה ושנה כידוע למשכילים³.

טעם איסור אל תאכלו ממנו נא

ומ"ש: **אל תאכלו ממנו נא**, ר"ל שאינו צלוי כל צרכו, ולכן קוראו "נא" שהוא לשון עתה, כלומר: תנהו לי עתה כמות שהוא, שאינו רוצה להמתין אל גמר צלייתו, כי זהו ביזוי מצוה; וכשם שצלייתו אינה נגמרת, כך אינה נשלמת המשכת החסד התלויה בו, דהא בעובדא דלתתא איתער לעילא⁴.

והסוד הוא⁵, כי השכינה [אדנ"י] כלולה מחו"ג בזמן הגאולה, שהרי הכללות הוא השלמות. ואותיות נ"א של אדנ"י רומזים אל החסדים ואותיות י"ד רומזים אל הגבורות⁶. ובזמן הגלות כאילו חסר הכללות ח"ו, שלטעם זה אמר משה אל השי"ת (שמות ד, יג): שלח נ"א ב"י"ד תשלח, כדאמרינן לעיל, ועכשיו שהיה זמן הגאולה היו צריכין

¹ איוב יא, טז.

² **תשכח** – ר"ל בפועל – שכבר לא יהיה קיים, אמנם זכירתו במחשבה יתקיים, כי זה ממתין יותר את מצב הרוחה.

³ **בכל שנה ושנה** – ששייך טעם זה, כמו באותו דור.

⁴ עצם העובדה שלא "נגמרה" הכנתו כראוי והוא במצב של "נא", גורם שהמשכת החסד אינו "נגמרת".

⁵ **והסוד הוא וכו'** – שתיבת "נא" מורה על חסרון ההתכללות.

⁶ ראה ליקוטי תורה להאריז"ל סוף פ' בשלח ע"פ כי יד על כס יה (שמות יז, טז).

להשתוות אל השלמות, שנעשה בסוד הכללות של נ"א ב"ד, ולכן הזהירים שלא יאכלו ממנו נ"א, שמורה חסרון ח"ו.

טעם איסור בשל מבושל במים

גם היו צריכין להזהר שלא יאכלו אותו בשל מבושל במים, כי השה כבר הוא מצד החסד, והמים גם הם סוד החסד ממש, ולכן אם יאכלוהו מבושל במים, הרי שמתבטל לגמרי הכללות המבוקש¹. לפיכך כתיב: **אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש** – כי בדרך הזה בלבד נרמז הענין הצריך של הכללות כמו שפירשנו.

טעם על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו

טעם איסור שבירת עצם

ומ"ש: **ראשו על כרעיו ועל קרבו**, גם זה היה "לרמוז" אל שלמות ההמשכה [של החסדים] בכל דרגין דילה. וכבר ידוע שלא נרמז השלמות אלא בפרצוף הגמור של ראש ובטן וגויה. שלטעם זה גם כן נצטוו שיאכלו את הבשר ולא ישברו את העצמות, כדי שישאר הפרצוף של העצמות שלם בכל חלקיו, ויהיה סימן אל ההמשכה השלמה. ובספר הזהר (ח"ב מא, ב) כתבו טעם אחר, שהיה כדי שימצאוהו המצרים ויקברוהו, שלא יסבלו לראות האלוק שלהם מוטל בבזיון, ונמצא שקבורתו היא ביטולו, והם עצמם המבטלים ע"ז שלהם. והוא טעם אמיתי ונכון בלי ספק, אלא שהטעם שכתבנו הוא היותר עיקרי לענין התיקון².

¹ **מתבטל לגמרי הכללות** – לעיל כשאינו צלוי כל צרכו, אינה "נשלמת" הכללות, וכאן "מתבטל לגמרי הכללות".

² **לענין התיקון** - ראה להלן בביאור פסוקי בהעלותך מספר "שבטי יה" ע"פ **ומצרים מקברים** (במדבר לג, ד). שמביא טעם הזהר ומפרשו לכ' גם כן לענין "התיקון".

טעם איסור נותר עד בקר

י. ומה שאמר: **ולא תותירו ממנו עד בקר**, כי זהו חסד פרטי הנמשך על ידי מעשה הזבח, ואינו ראוי להתערב עם החסד הכללי המתפשט בעולם – הבקר אור, דהא לא ראי זה כראי זה ואין לערבב את ההנהגה בשום פנים.

ענין שריפת הנותר באש

והנה כבר ידוע שכל העומד בשיעור המוגבל של המצוה, בין של זמן בין של מקום, אין רשות אל החצונים להתאחז בו, מה שאין כן אל היוצא מן השיעור, שיש ודאי רשות אל החצונים להתאחז, ואורבים אליו תמיד, בסוד (תהלים יא, ב): כוננו חצם על יתר. שלטעם זה אמרה תורה (דברים ד, ב): לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו. ולכן הנותר מן הפסח עד הבקר נצטוו לשרפו¹, כדי שלא תהיה אחיזה לחיצונים בקדשים היוצאים מן השיעור הקצוב והמוגבל, וז"ש: **והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו**.

¹ וז"ל רבינו "במשנה למלך" דברים טז, ד': **ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר**. "והוא שלא להביא את הפסח לידי נותר, וכשם שאמרו במקומו בפסח מצרים כך כופלו בכאן לפסח דורות. והטעם הוא, כדי להשלים את התיקון בשעתו, להשתוות אל ההנהגה העליונה. ועוד שהחצונים אורבים אל הנותר כדי להתאחז בו ולינק ממנו, כענין שנרמז במה שכתוב: כוננו חצם על יתר. וכל שכן בנותר של שיורי מצוה שיש בו ודאי שיורי קדושה, והחצונים להוטים אחריה לינק מצדה. ולכן כתוב בפסח מצרים: לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו, כי מוטב לשרפו באש, שעל ידי כך הקדושה שבו נבלעת בשרשה, ואינה נופלת ביד החצונים שאינם ראויים לה" עכ"ל. הרי ששריפת הנותר מוציא את הקדושה שינק החיצונים מחמת הנותר (ולא נחית המחבר כאן על זמן שריפתו – 'עד בוקר שני', שבת כד, ב). וראה בדומה לזה להלן פסוק כח בענין קרבן פסח במדבר בשנה השנית.

טעם חפזון דפסח מצרים

יא. ואמנם החסד הזה שנתעורר ונתפשט בכל אורותיו בפסח מצרים¹, לא היה אלא כדי "למהר" את יציאתך ולהחיש את גאולתך. ולכן כשם שיצא משרשו בחפזון לתכלית זה ממש, כך [ו"ככה"] נצטוו לאכול אותו בחפזון, כדי להשתוות אל ההנהגה העליונה. וז"ש: וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, כבני אדם המזומנים לדרך. ואכלתם אותו בחפזון² שעולה כמנין אהי"ה דההין, דהא ביובלא נפקו, ומנה איתערו דינים אל המצרים וחסדים לישראל³, "והכל" בפתע פתאום, ולכן "הכל" בחפזון.

ומה שאמר בלשון הזה: "וככה" תאכלו אותו שלא אמר "וכן", הסוד הוא, לפי שאז נתגלה שם מ"ה שעולה כמנין ככ"ה, וכבר ידוע שהתיקון השלם נגמר על ידו בכל הזמנים ובכל המקומות.

יישוב סתירת הפסוקים בענין מכת בכורות

יב. ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים, אמנם בודאי שאי אפשר לומר שהוא המכה³, שהרי כתוב למטה: ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף. אלא הענין הוא כמלך⁴ הבא עם סנטירו לעשות דין בפריצים אשר מרדו בו, כי המלך עצמו אינו עושה דין בהם בלי ספק, שגנאי הוא לו, אבל סנטירו הוא שעושהו בפניו. כך הקב"ה לבדו הוא שיודע להבחין בין בכור לפשוט, ולכן היה אומר אל המשחית זה תניח וזה תהרוג. ולכן לא

¹ (בפסח מצרים – לכן חפזון נוהג רק בפסח מצרים).

² חסד הנמשך בקרבן פסח הוא חסד עליון – מאי עילאה (כנ"ל כמ"פ), וזה ענין רמיזתו בשם אהי"ה דההין שעולה חפזון.

³ דלא כתרגום – "והכיתי": "ואקטול", ר"ל "והמתי".

⁴ ועברתי - רש"י בשם המכילתא: כמלך העובר וכו', והש"י בעצמו המית, וזה כוונת מ"ש אני ה' – אני בעצמי ולא על ידי השליח. אמנם המחבר מפרש ענין דמיון המלך בדרך אחרת – "כמלך הבא עם סנטירו" וכו'. ראה הערה הבא.

נמסר אפילו הציווי לא למלאך ולא לשרף¹, כמו בשאר הפעמים שגבריאֵל הוא המלאך הממונה על הדין, והמשחיתים על פיו יצאו ועל פיו יבאו. אבל כאן היתה צריכה ההבחנה, שאינה ידועה אלא לפניו ית'. לפיכך כתיב: ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים². **מאדם ועד בהמה**, כלומר: מן הראשים של בחינת העצמות עד הראשים של בחינת הלבושים כדאמרין לעיל³. וכשם שנעשה הדין למטה באדם ובבהמה, כך נעשה למעלה בכל הכחות העליונים השולטים על המצרים⁴, והם הנקראים האלוקות שלהם. אבל הדין הזה נעשה על ידי הייחוד הקדוש⁵ בכבודו ובעצמו⁶, ועל רזא דא כתיב: **ובכל אלקי מצרים אעשה שפטים אני ה'.** ומה שקראם "שפטים", לפי שב"משפט" הביא הקב"ה עליהם

¹ "אני ולא מלאך" וכו' - ברגיל, הציווי נמסר למלאך ושרף, ועל פיהם נעשה אח"כ על ידי המשחית. אבל כאן: הקב"ה אומר אל המשחית, וזה פירושו של "והכיתי", ועצם העשיה נעשה ע"י המשחית. (לכ' צ"ע עם מ"ש לקמן פסוק ג').

² **ועברתי** - כדי להבחין, **והכיתי** - על ידי המשחית. וז"ש "ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם", כי המלך היה אומר לו זה תניח.

³ כלל הוא בספרי רמד"ו, שבעל חי הוא בחינת הלבושים ביחס לאדם שהוא העצמות.

⁴ **הכחות העליונים השולטים על מצרים** - לפי זה: "אלקי מצרים" אינו מוסב על הצלמים של עץ ומתכת. ודומה לזה ברמב"ן שקאי על שרי מעלה, וכ"ה בזהר (ח"ב יח, ב).

⁵ **הייחוד הקדוש** - אני ה' שנאמר בקרא: אני - מלכות, ה' - קוב"ה. וזה כוונתו בסמוך: מנגידים אל הייחוד וכו'. "אני ה'" הוא הנימוק על עשיית השפטים לאלקי מצרים, מאחר שהם מנגידים תמיד אל הייחוד וכו'.

⁶ **בכבודו ובעצמו** - סיום דרשת בעל הגדה, ולפי פירושו קאי רק על הכחות העליונים. אמנם רש"י לשיטתו שגם כל מכת בכורות - מאדם ועד בהמה נעשה על ידי הקב"ה בעצמו, לכן רש"י מציין כאן התחלת הדרש: אני בעצמי ולא על ידי שליח. וכבר תמהו, שכבר כל הפסוק נאמר בלשון שמדבר על עצמו: ועברתי, והכיתי, אעשה - שהוא יעבור ויכה. ולפי פ' המחבר: מכת בכורות מאדם ועד בהמה, נעשה בפועל על ידי הסנטיר, ומ"ש ועברתי והכיתי וכו' היינו כדי להבחין. ורק אלקי מצרים נעשה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו.

אלו הדינים, מאחר שהכחות הטמאים הם המנגדים תמיד אל הייחוד, ומשתדלים בכל כחם לגרום את הפירוד ח"ו.

יג. והנה כבר כתבנו לעיל, שהדם על הבתים היה כדי לתת איזון יניקה אל החצונים מן הדין הראוי להם, ועל ידי כך ישבותו מקטרוגם, ואם כן מהו זה שאמר: **והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עליכם**¹. אלא שהדם הזה היה משמש לב' ענינים: הא', לתת מקום אל היניקה הנזכר. והשני, לסימן ששמרו את מצותו ית', ועל ידי כך היתה מתעוררת מדת החסד להגין עליהם מן המשחית, וז"ש: **וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים**.

וענין אמרו בלשון הזה: ולא יהיה בכם נגף "למשחית"² הטעם הוא, כי כשניתנה רשות 'למשחית' לחבל שוב אינו מבחין בין טוב לרע. ואלמלא ההגנה של השם הקדוש³, היה נכנס גם בבתיים של ישראל ומשחית בהם ח"ו. וכל שכן⁴ שהמשחית הוא מצד הרע השונא את הטוב ואת הטובים, לפי שהם כנגד טבעו, וכנגדו השם הקדוש הוא הטוב המגין על הטובים.

טעם קיום המועדים גם לדורות

יד. והנה כבר ידוע שמועדי ה' הם ממש מן הדרכים של ההנהגה העליונה, ולכן היה מן הראוי כי כאשר התחילו בישראל שוב לא פסקו מהם, כדי שיתקיים הקשר של העליונים עם התחתונים, על

¹ **כבר כתבנו לעיל** - פסוק ז.

² בלשון הזה **'למשחית'** - ולא "להשחית". (רש"י דניאל י, ח). ועוד, פירשו שהוא שם תואר - "להשחיתה". ולפי המחבר הוא שם פועל - 'המשחית'. וראה תרגום ירושלמי.

³ **ההגנה של השם הקדוש** - "ופסח הוי"ה", כדלקמן פסוק כג. או כוונתו: לשם הוי"ה שהיה מאיר על המשקוף, כנ"ל פסוק ז.

⁴ נוסף על זה שאינו מבחין וכו', הרי הוא מצד הרע ששונא את הטוב וכו'.

ידי העם הקדוש המקיימו¹, בסוד (ישעיה מג, כא): עם זו יצרתי לי²; כי כל שאר הגוים כאין נגדו, שהרי הטמאה בלבד מתפשטת על ידיהם בעולם, אבל הקדושה אינה מתקיימת ומתפשטת אלא על ידי ישראל, וז"ש: והיה היום הזה לכם לזכרון, בסוד: 'זכר' עשה לנפלאותיו; "לכם" דוקא שאתם משרש הקדושה³, ולא אל הגוים שהם משרש הטמאה, וכל דרכיהם ונימוסיהם ודתייהם אינם אלא כדי לפשט את הטמאה בעולם; עד עת בא, עת שיעביר השי"ת את רוח הטמאה מן הארץ, לפיכך כתיב: וחגתם אותו חג לה' 'לדורותיכם', כי אנחנו נלך בשם ה' אלקינו לעולם ועד. והדרכים של ההנהגה שנקראים "חקים" אינם מתקיימים בעולם אלא על ידינו, וז"ש: חקת עולם תחגהו⁴.

ענין אכילת מצה ז' ימים

טו. והנה האור של הזיווג העליון הנמשך אל הימין במועד הזה, בודאי שצריך לפשטו בכל שבע דרגין קדישין, כדי להשלים את תיקונם כראוי מסטרא דחסד. והיינו טעמא דקאמר: **שבעת ימים מצות תאכלו**, כי אלו הז' ימים הם כנגד הז' דרגין קדישין הנזכרים, ואכילת המצה בהם גורמת המשכת החסד בז' דרגין עצמן, מסטרא

¹ המועדים הם "הדרכים של ההנהגה העליונה" – "חוקים". ומתקיים בעולם על ידי ישראל שענינם הקשר של העליונים עם התחתונים. וכיון שהתחיל קשר זה בפסח מצרים, מן הראוי לקיימו לדורות ("וחגתם אותו חג לה' 'לדורותיכם"), כדי שיתקיים הקשר הנ"ל.

² ר"ל: שברא עם ישראל, כדי שיתקיים ויתפשט על ידם הקדושה, קשר העליונים עם התחתונים – עם זו יצרתי לי.

³ **שאתם משרש הקדושה** – לכן אין הקדושה מתקיימת ומתפשטת אלא ע"י ישראל – והיה היום הזה – "הדרכים של ההנהגה העליונה", **לכם לזכרון**.

⁴ המפרשים תמהו בענין הכפל: לדורותיכם, חקת עולם. לפי פירושו של רבינו: **לדורותיכם** – "לעולם ועד". **חקת עולם** – "החקים" (דרכי ההנהגה העליונה, המועדים) אינו מתקיים "בעולם" אלא ע"י ישראל.

דההוא זיווגא עילאה דאו"א דאיהו רזא דע"ב וס"ג שעולה כמנין מצ"ה¹.

ענין האזהרות בעשיית המצות

וכבר ידוע דבהאי זיווגא עילאה אין שום אחיזה לחצונים כלל ועיקר, דאינון רזא דחמץ ושאור, ולכן המצה אינה אלא עיסה שלא נתחמצה. וזהו הטעם שצריך כמה אזהרות בעשיית המצות. ואיסור החמץ בפסח הוא במשהו, שאם יהיה שמץ עירבוב של חמץ ושאור שרומז אל אחיזת החצונים, בודאי תבטל ההמשכה של ההוא זיווגא עילאה, ונמצא שלא נעשה כלום מן התיקון הצריך לעשות².

ענין תשביתו מרשותו ביום י"ד – ליתן מקום להמשכת החסד של

קרבן פסח

ולכן חייב כל אחד מישראל להשבית את החמץ ולבטלו מרשותו מערב הפסח, דהוי בכך כאילו אמר אנכי פניתי הבית מכל עירבוב של זינין בישין, ומעתה יש מקום אל המשכת החסד³ להתפשט כרצונה בלי מונע. וז"ש: **אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם**, וכבר לימדונו רז"ל (פסחים ה, א), שיום הראשון הזה הוא דוקא ערב הפסח, והכריחוהו ממה שכתוב (שמות לד, כה): **לא תשחט על חמץ**

¹ במ"א (בכת"י) מוסיף: "מצה הוא סוד הזיווג העליון של ע"ב וס"ג שמכניע את החצונים, ומועיל לכל השנה, ולכן מי לא ימתין לכך. והתיקון הזה מועיל לז' תחתונות, **לסלק מהם אחיזת החיצונים**, ולכן "שבעת ימים תאכל מצות" כדי שיתפשט בכלם".

² משהו חמץ מעכב תיקון המצה שענינה חסד עליון דאו"א שאין שם 'שום' אחיזה לחיצונים "כלל ועיקר". וזהו מה שכתוב "שבעת ימים מצות תאכלו" "אך" - בתנאי - "ביום הראשון תשביתו".

³ יש "מקום" אל המשכת החסד – קרבן פסח, שנמשך מזיווגא עילאה דאו"א – המצה, כנ"ל כמ"פ. להתפשט כרצונו בלי מונע – של הזינין בישין (החמץ) שבביתו.

דם זבחי, שלא היו רשאים לשחוט את הפסח ועדיין החמץ קיים, והפסח נשחט ביום ארבעה עשר.

חציו של יום י"ד ויום ט"ו כלו נחשב כיום ארוך

ואם תאמר: ולמה קראו הכתוב לערב הפסח "יום הראשון" והלא אין מונין אותו אלא למחר. דע כי הטעם הוא, לפי שאיסור אכילתו של חמץ מתחיל מחצות היום של יום ארבעה עשר, ונמצא שכל השעות הנשארות נחשבות וניתוספות אל היום הראשון ממש¹, וכאילו היה יום ארוך של ל' שעות, בין לענין איסור אכילתו של חמץ², בין לענין המשכת החסד, שהרי תכף להשבתת החמץ – המשכת החסד, מן הטעם שכתבנו. וז"ש: **כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי**. כי כבר ידוע שהאוכל חמץ מתחלת השעה השביעית טעון מלקות, והוא כדי להוציאו מחיוב כרת, כי כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן (מכות ג, טו)³. מה שאין כן אפילו בשבת, כי אינו חייב סקילה העושה מלאכה בההוא תוספת דמעלי שבתא, אלא מן הלילה. ונמצא שחציו של יום י"ד ויום ט"ו כלו נחשב כיום ארוך כמו שפירשנו.

¹ לפי זה: "יום הראשון" משמעותו יום ראשון ממש. (ולא במובן של "יום הקודם" לשבעה). ראה עוד להלן בביאורו בפסוק יח.

² **בין לענין איסור אכילתו של חמץ** – "כי כל אוכל חמץ" וכו', **בין לענין המשכת החסד** – "אך ביום הראשון תשביתו" וכו', שפירשו לענין המשכת החסד.

³ המפרשים דנו: להיכן מוסב סיום הפסוק 'מיום הראשון' וכו', והראב"ע ועוד כתבו שאינו נדבק אשלפניו, וכאילו נאמר: כי כל אוכל חמץ, מיום הראשון עד יום השביעי, ולדעתו אין הכרע מהפ' שאיסור אכילת חמץ הוא רק שבעת ימי החג, כי מיום הראשון עד יום השביעי מדבר על השבתת חמץ כל שבעה. (ראה רמב"ן בראשית טו, יג. מביא פסוק זה לדוגמא לענין מקרא מסורס). לפי המחבר: הוא המשך רישא דקרא בענין הכרת, כי אכילת חמץ ביום ראשון כולל מחצות היום של י"ד הוא בכרת, אלא כיון שנלקה נפטר מן הכרת.

טעם עונש כרת על אכילת חמץ

והנה כשם שהוא מבטל את החמץ מביתו למטה, כך מתבטל משרשו למעלה שנקרא ביתו של אדם האמיתית, כי שם דירתו לעולמים, והבית של מטה אינה אלא לזמן מועט כאורח נטה ללון. ואם אינו מבטל את החמץ מביתו למטה ואוכלו אחר זמן איסורו, בודאי שהוא נטרד מכל שבע דרגין של הקדושה ונדחה אל החיצונים, מאחר שהוא הכניסם בתוך הקדושה, ונדחים הם וגם הוא נדחה עמהם, כדי לתת להם את חלקם. ועם זה מובן יפה מה שאמר הכתוב: "ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי", שהיל"ל "כי כל אוכל חמץ מיום הראשון עד יום השביעי ונכרתה" וגו',¹ אלא שהיפך הסדר לרמוז אל הנזכר – שאותה הנפש האוכלת את החמץ אחר זמן איסורו, הנה היא נכרתת מכל שבע דרגין של הקדושה מדרגא קדמאה 'עד' דרגא בתראה [ומתוך כך] ונמסר בידם של החיצונים, וזה סוד "מיום הראשון עד יום השביעי".

טעם שיום א' ויום ז' הם יו"ט

טז. והנה כבר ידוע שביום הראשון מתפשט החסד הראשון שהוא העיקר², דאיהו יומא דאזיל בכלהו יומין. ולכן היום הזה "מקרא קדש" – בהיותו היותר חשוב מכל שאר הימים. וגם היום השביעי "מקרא קדש" לג' טעמים: הא', לפי שנעשה בו הנס הגדול של קריעת ים סוף. והשני, לפי שנשלם בו התפשטותו של החסד הראשון בכל דרגין דיליה, כידוע מכתבי האר"י וצוק"ל בסוד ספירת

¹ שהיל"ל כי כל אוכל חמץ מיום הראשון וכו' – ואכן כן פירשו המפרשים: מיום הראשון – "אם אכל" מיום הראשון וכו'.

² כנראה כוונתו להתפשטות החסד ע"י המצה, כנ"ל בפסוק שלפניו בענין התפשטותו בכל שבע דרגין. וביום הראשון מתפשט בחסד, וזה נקרא "החסד הראשון" שהוא העיקר.

העומר¹. והשלישי, לפי שנכנס בו מח חכמה לגמרי בכל דרגין דיליה, כמו שכתבו שם בפרטות². ועל רזא דא כתיב: **וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם.**

יו"ט מקרא קודש ושבת קודש – ביאור הדבר

טעם שביו"ט מותר מלאכת אוכל נפש משא"כ בשבת

וכבר ידוע סוד "מקרא" קדש היקרים הם מזומנים מן הקדש העליון, דאיהו רזא דאבא עילאה. אבל אינם קדש ממש כמו בשבת, לפי שעיקר העלייה וההמשכה וההשראה בימים טובים אינה אלא באי'. וזהו הטעם שיום טוב הוא שמחה ולא מנוחה³, לפי שאורות אי' הם העיקר ואורות אבא טפלה להם לגבי התחתונים, כי אין גילויים כמו בשבת שהוא קדש ממש ומנוחה גמורה מכל מיני מלאכה ואפילו ממלאכת אוכל נפש, כי באורות אבא אין שום יניקה אל החצונים, שכל המלאכה מצדם כידוע. אבל באורות אי' דדינין מיתערין מנה, לפיכך נשארת איזו יניקה אל החצונים, בענין מלאכת אוכל נפש⁴. אך לא בשאר מלאכת עבודה ח"ו⁵, לפי שאורות אי' מכניעים את החצונים ואין להם כח להעביד את הניצוצות הקדושות כמו בששת ימי המעשה. וז"ש: **כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם.**

¹ ראה קיצור הכוונות, כוונה ב' של ספה"ע, ד"ה: ועוד כונה אחרת צריך לכון וכי'.

² שעה"כ דרוש ח' ("בפרטות").

³ שמחה – באי'. מנוחה ושבתת מלאכה – מצד אבא.

⁴ ביום הראשון מקרא קדש וכי'. שאין רשות באותו היום אל הקליפה להעביד את הקדושה, אבל יש רשות אל הקדושה להחיות את הקליפה, שהרי לפוטרה בלא כלום אי אפשר, ולכן הותרה מלאכת אוכל נפש (עבודת הקדש, ויקרא כ"ג).

⁵ **אבל לא בשאר מלאכת עבודה ח"ו** – שהוא יותר מיניקה – "שגם מעבידים את הניצוצות הקדושות".

טעם איסור מכשירי אוכל נפש ביו"ט

ביו"ט יש למעט גם במלאכת אוכל נפש

ואמנם "אך" מיעוט, גם "הוא לבדו" מיעוט, ומכאן למדו רז"ל (ביצה כח, ב): "הוא לבדו" ולא מכשיריו. שהרי אם יתעסק ביום טוב אפילו [גם] במכשירי אוכל נפש, יתן יניקה מרובה אל החצונים ויגרום קלקול ח"ו כמו במלאכת עבודה. ולכן יזהר האדם למעט כל מה שאפשר אפילו במלאכת אוכל נפש, כדי שלא יפרוץ באיזה איסור המקלקל.

טעם ושמרתם את המצות — ואפילו בזמן הגלות

יז. והנה מאחר שהאורות של הזיווג העליון דאינון ע"ב וס"ג שעולים כמנין מצ"ה, הם אשר הוציאו את ישראל מארץ מצרים מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה, לפיכך צריך להזהר הרבה בכל הדורות בענין שמירת המצות שלא יבאו לידי חימוץ. ואפילו בזמן הגלות, כי אע"פ שאין על ידיהן גאולת הגוף, כי כמה פסחים עברו, וישראל עדיין לא נגאלו, עם כל זה בודאי שנשלמת על ידיהן גאולת הנפש מכל זנין דמסאבותא¹, וזהו העיקר לישראל, כמו שהיה גם כן בזמן יציאת מצרים. וכענין אמרם ז"ל בספר הזהר (אד"ר קל"ג, ב): דחסד דקשוט לאו בחיי גופא אלא בחיי נשמתא, וזהו כלל גדול המישב כל הספקות והמקרה כל הדעות. לפיכך כתיב: **ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים.** דיקא נמי² דקאמר כי "בעצם" היום הזה, שרומז אל עצמות החסד ממש, שאין מגמתו העיקרית אלא גאולת הנפש, והלבוש שלו של [עצמות" החסד] הוא שמשגיח ומתעסק על גאולת הגוף, והכתוב הזכיר

¹ ראה להלן ג, י "ושמרת את החקה הזאת". ד"ה: ואם תאמר וכו'. ובהמובא מספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמ"ט, על דברי המגיד: השתא הכא וכו'.

² **דיקא נמי** — שהפסוק מדבר על גאולת הנפש, ולכן צריך להיזהר בו בכל הדורות אפילו בגלות.

את העצמות שהוא העיקר, כי הלבוש טפלה לו כידוע, ולכן אמר: כי “בעצם” היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים.¹

ומ”ש: **את צבאותיכם**, כי כשם שהיתה גאולה למטה, כך היתה גאולה לצבאות של מעלה שגלו עם ישראל. “וצבאות” דיקא, שרומזים אל הג’ תחתונות דנפקין לבר², כי סוף סוף הם לבדם שנתלכלכו בטמאתה של ארץ אחרת. ומי שטיהר אותם בעת גאולת מצרים, הוא עצמו שמטהרם מידי שנה בשנה בכל הדורות ביום טוב של פסח, לפיכך כתיב: **ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חקת עולם.**³

טעם שמצות אכילת מצה הוא בט”ו

אע”פ שי”ד נקרא ראשון

יח. והרי שקראו הכתוב ליום ארבעה עשר “יום הראשון” בפירוש, כדכתיב: **בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות**, אע”פ שיום הראשון אינו אלא יום חמשה עשר, והטעם הוא כדאמרין לעיל, לפי שיום חמשה עשר נחשב כיום ארוך, בין לענין גילוי החסד בין לענין איסור אכילתו של החמץ. אבל חיוב אכילת המצה אינה מתחיל אלא משעה שהעריב יום ארבעה עשר ונכנס יום

¹ פסוקנו מדבר על גאולת הנפש שנשלמת בפסח בכל הדורות ובזמן הגלות, מכח עצמות החסד, כמו שהיה במצרים. אמנם במצרים היה גם גאולת הגוף (וכן יהיה לע”ל) מכח “לבוש” החסד.

² **ומ”ש את צבאותיכם** - השם צבאות רומז לנה”י שנקראים לבר מגופא, לכן גלו עם ישראל, ולכן הפסוק מדבר על “צבאות” דייקא, כי הם לבדם שנתלכלכו בטמאתה של ארץ אחרת – “נפקין לבר”.

³ לפי המפרשים: **ושמרתם את המצות** – מחשש חימוץ, כי בעצם היום הזה – ט”ו ניסן, הוצאתי את צבאותיכם – קבוצות שבטיכם, מארץ מצרים - “ב”ח ת”ח”, ולא הספיק בצקם להחמיץ, ולכן **ושמרתם את היום הזה לדורותיכם** וכו’. לפי המחבר: יש צורך להזהיר לדורות על שמירת המצות שלא יבואו לידי חימוץ, כי יש גאולת הנפש בכל דור – כי בעצם היום הזה – עצמות החסד גואל הנפש בכל דור, כמו במצרים.

חמשה עשר, לפי שאז נשלם הזיווג למעלה, והיתה הגאולה למטה בכח התפשטותו של החסד עצמו שנתגלה מתוך הזיווג, וז"ש: "בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות"¹.

ואם תאמר: ש"בראשון" הזה שאמר בכאן ר"ל בחדש הראשון. דע כי הוא משמש לב' הענינים שלכך הוכפל, דבלאו הכי לא איצטריך².

והחיוב הולך ומתמיד עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, דהיינו עד שיעריב יום האחד ועשרים³, כי בהתחיל יום שנים ועשרים פסק החיוב של אכילת המצה, מאחר שפסק החסד שכבר נתפשט בכל שבע דרגין קדישין ונתקנו כל צרכן⁴.

צורך הזהירות בבדיקת חמץ

יט. והנה כבר ידוע כמה גדול חיובו של בדיקת החמץ עד מקום שידו מגעת, שלא יהביל בזאת המצה ח"ו ויאמר בלבו בביטול בעלמא סגי ליה, שהרי אם לא בדק כראוי ונמצא חמץ בביתו אחר זמן איסורו, כבר עבר בבל ימצא⁵, כי הוא שוגג הקרוב למזיד, מאחר שלא בדק כראוי וסמך על הביטול, וז"ש: **שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם**, שאם ימצא בביתו למטה, כך ימצא בשרשו למעלה,

¹ אע"פ שגם י"ד (מחצות) נקרא יום ראשון – יומא אריכתא של ט"ו, אבל אכילת מצה הוא דוקא "בערב" – כשהעריב יום י"ד ובכניסת חמשה עשר, לפי שאז נשלם הזיווג דאור"א (י"ה) והיתה הגאולה למטה וכו', וזה ענינו של המצ"ה, כנ"ל כמ"פ שעולה ע"ב ס"ג – התפשטות החסד מתוך זיווג העליון.

² **שלכך הוכפל** – הראב"ע עמד על הכפלות וז"ל: בראשון – אחז דרך קצרה בעבור שהזכיר בתחלה "ראשון הוא לכם". והנה טעם "בחדש הראשון". וכמוהו "בעשירי באחד לחדש".

³ אכילת מצה של ז' נובע מהחיוב של "בערב תאכלו מצות", "והחיוב הולך ומתמיד" וכו'.

⁴ **שכבר נתפשט וכו'** – כמבואר בפסוק ט"ו.

⁵ חיוב הבדיקה כדי שלא יעבור על כל יראה, כמ"ש ברש"י ריש פסחים, ובר"ן שם.

וגורם קלקול במקום תיקון. וכל שכן אם ימצא מפני מיעוט אזהרתו בבדיקתו.

ולא עוד אלא שגורם תקלה לאחרים, כי אפשר שימצאוהו ויחשבוהו פתיתים של מצה פרוסה ויבאו לאכלו, וז"ש אחר כך¹: **כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל**, כי מהו ענין זה אצל האזהרה של **בל ימצא**², אלא לרמוז על מי שלא בדק כראוי, שגורם תקלה לאחרים, דאיתדבקת בהו סטרא דמותא באכילתו של החמץ, אע"פ שהם שוגגים וחושבים אותו פתיתים של מצה, מכל מקום החמץ עושה את שלו. ולכן תראה שקראו כאן "מחמצת"³ שהם אותיות חמ"ץ מ"ת, לרמוז אל הנזכר - שהחמץ עושה את שלו על כל פנים, לגרום מיתת הנפש למי שאוכלו אפילו בשוגג, והלה מתחייב בתקלתו של זה כשלא בדק את ביתו כראוי, ועליו נאמר (דברים כב, ח): **לא תשים דמים בביתך**. הא למה זה דומה: למי שהניח סם המות בביתו, ובא אחר ואכלו ומת, כי הסם המות עושה את שלו להמית בלי ספק, אע"פ שזה לא ידע שהיה סם המות, והלה מתחייב במיתתו, לפי שהניחו מופקר בביתו ולא הטמינו במקום המוצנע, או שלא ביערו כמו שראוי לו.

ומ"ש: **ונכרתה הנפש ההיא מ'עדת ישראל** — שנדחה מכל עשר דרגין של הקדושה, שהם הנקראים "עדת ישראל" כידוע, כי אין עדה פחותה מעשרה.

¹ וז"ש "אחר כך" - סמיכות הענינים מורה למ"ש שטעם הבדיקה ("לא ימצא"): שמא יבא מי שהוא לאכלו — **כי כל אוכל**. ואע"פ שהאוכלו הוא שוגג, אעפ"כ — ונכרתה וגו' כמו שמפרש והולך.

² המפרשים העירו שאין משמעות לתיבת "כי" האמורה כאן, ולכן פירש רס"ג כי — "וכל".

³ שקראו "כאן" מחמצת — ולא "חמץ" כדלעיל באזהרת האכילה, כדי לנמק למה האוכלו בשוגג שיין לענין הכריתות, אע"פ שהוא שוגג. (ואכן מחמת שינוי הלשון פירש רש"י 'מחמצת' — שאור, המחמץ אחרים).

טעם שהתורה צריך לרבות את הגרים בענין בדיקת חמץ

וענין אמרו: **בגר ובאזרח הארץ**, שלא יאמר הגר הואיל ואין נפשי מטהרה כראוי מפני טמאת השרש, בסוד אמרם ז"ל (סנהדרין צד, א): גיורא עד עשרה דרי לא תיבזז ארמאה באפיה, גם אני איני צריך לדקדק כל כך בבדיקת החמץ בתוך ביתי. כי אדרבא צריך שיחשוב הגר, שהקב"ה עשה חסד גדול עמו שקירבו אליו והדביקו ברזא דנפש הגר אע"פ שיש קצת מטמאת השרש בנפשו, ולכן צריך הוא להיות זריז וזהיר הרבה מאד בענין בדיקת החמץ בזמנו, שאם אינו עושה כן הרי שמוצא מין את מינו ונעור, וגורם רעה גדולה לנפשו – שנדחית לגמרי מן הקדושה.

התיקון שנעשה גם בגלות ע"י בדיקת חמץענין יו"ט שני של גליות

כ. וגם זהו הטעם שאמר אחר כך¹: **כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות**. כי הענין מדבר על ישראל כשהם בגלות, שלא יאמרו גם הם כמו הגרים – כבר יש בנו כמה טמאות וכמה זינין בישין המשוטטים ושולטים באויר של ארץ העמים, ומה יועיל להזהר כל כך בענין איסורו של חמץ ואכילת המצה כתיקונה², דהוי כמי שטובל ושרץ בידו. לפיכך בא הכתוב להזהירם ולהבטיחם³, שיועיל התיקון הזה לנפשם בכל מקומות מושבותיהם, שהרי בכל מקום שגלו השכינה עמהם. וכשם שמושכין אליה כל האורות הצריכין, בשעתן ובזמנן, כך היא מושכת אותן לישראל שהם הבנים

¹ וזהו **הטעם שאמר אחר כך** – מאותו טעם של הגר, אומר 'אחר כך' על ישראל כשהם בגלות – **שלא יאמרו גם הם כמו הגרים** "הואיל ואין נפשי מטהרה" וכו'.

² **בענין איסורו של חמץ** – "כל מחמצת לא תאכלו", **ואכילת המצה** – "בכל מושבותיכם תאכלו מצות", (שניהם מוסבים על ישראל כשהם בגלות).

³ **להזהירם** – בענין החמץ, **ולהבטיחם** – בענין "תיקון" המצה – "תאכלו מצות" היינו אכילת מצה יעשה את התיקון שלו גם בגלות.

החביבים שלה כדי לקדשן ולטהרן. ובלבד שהם יטרחו וישתדלו ויחפצו בקדושתן ובטהרתן.¹ כי בודאי בארץ העמים צריכין לטרוח כפלים על מה שהיו טורחין בארצן, כדי להמשיך את הקדושה ולהשלים את התיקון. והשני ימים טובים של גליות הם הסימן לזה והמוכיחים על האמת.² וכבר הציע הכתוב הכלל הגדול בענין אמרו (דברים ד, כט): ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך.³

ביאור: כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוך

וכמה הטיבו אשר דברו רז"ל (כתובות ק"י ע"ב): שכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך. שהרי לא אמרו שאין לו אלוך ח"ו, אלא שדומה כמי שאין לו אלוך, לרמוז אל מה שכתבנו – שהוא צריך לטרוח הרבה כדי להמשיך אליו את האלקות העליון, מפני המסכים המבדילים של כמה טמאות שיש בארץ העמים. שאם אינו טורח הרבה לבקוע בהם בכח התורה והעבודה, בודאי שלא נמשך לו כלום ונשאר בידים ריקניות "כמי שאין לו אלוך".⁴ ולכן בא הכתוב לכפול את האזהרה⁵ בכאן בענין אמרו "כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכם תאכלו מצות"

¹ ובלבד שהם יטרחו וישתדלו וכו' – כענין שאמר לעיל בענין הגר – "שצריך להיות זריז וזהיר הרבה מאד".

² ראה עוד ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקלט.

³ ובקשתם משם – מארץ העמים. כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך – כי "צריכים לטרוח כפלים". וראה עוד "ביאור משנה תורה" על פסוק זה.

⁴ כמי שאין לו 'אלוך' – כי לא המשיך כלום מ'אלקות' ע"י מעשיו, אם לא טרח הרבה לבקוע המסכים המעכבים הורדת השפע. ראה עוד "אור עולם" בראשית יז, ח.

⁵ לכפול את האזהרה – כבר נאמר לעיל פסוק טו "כי כל אוכל חמץ ונכרתה".

כא. והנה כשקיבל משה כל הציווים האלו ממנו ית', מיד קרא לכל זקני ישראל להודיעם אליהם שילכו ויגידום לכל שאר העם¹ - ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונו ית' בשמירת מצותיו - שהיו לתועלתם² ולהשלים את גאולתם, וז"ש: **ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח.** 'והתחיל' דיבורו בלשון "המשכה"³, כדי שידעו שהכל היה לתועלתם - להמשיך את החסד לעצמם לצורך גאולתם.

ענין לקיחת אגודת אזוב

כב. וכבר ידוע אמרם ז"ל (זח"ב לה, ב) שהאזוב מבריא את המזיקין, והשי"ת רוצה לתת מקום אל הטבע בכל הדברים הנעשים בעולם החומרי⁴. ועוד, שהאזוב רומז אל היסוד, דכליל שית בקרטופא חדא, והוא "האוגד" וקושר בעצמו כל שאר הספירות, כענין שנאמר (עמוס ט, ו): ואגודתו על ארץ יסדה, שהוא היסוד המשפיע אל המלכות. ועל רזא דא כתיב: **ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף**, שהוא סוד הדין המכונס במלכות שבמלכות דאיתקריאת "סף", בסוד (יחזקאל מ, ו): סף השער⁵. אי נמי בגין דאיהי סופא דדרגין דילה.

¹ **שילכו ויגידום לכל שאר העם** - כ"ה בראב"ע. וזה כדעת ר' יונתן במכילתא. ולדעת ר' יאשיה דיבר משה אל כל ישראל, וקרא לזקני ישראל שיאספו אליו כל העם (ראה רמב"ן).

² **שהיו לתועלתם** - "לכם".

³ **והתחיל דיבורו בלשון המשכה** - ולא קחו ומשכו. (המפרשים פירושוהו בכמה אופנים).

⁴ ר"ל: שמתוך דברים טבעיים יהיה הברחת המזיקין ("המשחית"). ואח"כ אומר: **ועוד כו'**, היינו עוד טעם לכת האזוב - לא מצד הכח הטבעי שבו.

⁵ **סף השער** - כדעת ר' ישמעאל במכילתא. (המפרשים פי' "אשר בסף" - בכלי).

ענין הרמאות לחיצונים בהגעת הדם

ויש לדקדק בענין אמרו: והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בסף, למה אמר כאן בלשון הגעה ולא אמר בלשון נתינה כמו שכתוב למעלה¹. אלא הטעם נלע"ד, שהוא להודיעם שהיה צריך לילך ברמאות עם הנחש הרמאי, כי כבר כתבנו למעלה שהנתינה של הדם הזה היתה כדי לתת איזו יניקה אל החיצונים בדרגין דלבר מן הדין הראוי אליהם. ואמנם כבר ידוע שמן המלכות שבמלכות הם יונקים ממילא בכל הזמנים, כי הוא מקום אחיזתם ליניקתם, ואם לא יתנו להם יותר יניקה מזו, לא תספיק ודאי להנצל מקטרוגם. ולכן תבא הרמאות של "ההגעה" בדרגין עליון דלבר, כדי לרמותם, שיחשבו שבפעם הזאת הגיעה יניקתם עד למעלה, במקום שאינה 'מגעית' בשאר הזמנים, וישמחו בכך וישתוקו מקטרוגם. וסוף סוף אינה אלא היניקה עצמה של הדין הראוי להם, וזהו טעם הכפל² שאמר הכתוב: "מן הדם אשר בסף". הא למה זה דומה: למי שנוטל את העצם שהיה רגיל לזרוק אל הכלב על הקרקע, ומניחו על שלחנו, שיקפוץ הכלב ויאכל אותו משם, כדי שיכשכש לו בזנבו וישמח מאד בכך שאוכל על שלחן אדוניו וישבות מנביחתו, וסוף סוף אינו אוכל גם בפעם הזאת, אלא ההוא גרמא גרירא שהוא רגיל לאכול בכל שאר הפעמים.

ואחר שמירתה של זאת המצוה בכל דקדוקיה ופרטיה, אעפ"כ היו צריכין להזהר שלא יצאו מפתח בתייהם כל אותה הלילה, שאם יפגע בהם המשחית ימיתם ולא יבחין, שהרי ההגנה של השם הקדוש לא היתה אלא מן הפתח ולפנים ולא מן הפתח ולחוץ, ולכן היוצא דמו

¹ פסוק ז'.

² כבר נאמר לעיל: בדם אשר בסף. אלא בא להורות, שאע"פ שהיה נדמה לחיצונים שקבלו יניקה מדרגין עליון – "והגעתם", באמת היה רק 'מן הדם אשר בסף' – ממלכות דמלכות.

בראשו, כי הזהירו אותו ולא נזהר, וז"ש: **ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר.**

ביאור ענין הדילוג מבית לבית

כג. וכבר כתבנו למעלה¹ שהנתינה של הדם על אותם המקומות היתה משמשת לב' ענינים: בין לתת יניקה אל החצונים, בין לזכותן של ישראל ששמרו את מצותו ית' כראוי, ולכן היו ראויים [שיתעורר] להגין עליהם מן המשחית, בסוד (יחזקאל טז, ו): **ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי.** וז"ש: **ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה' על הפתח,** שהוא לשון דילוג מבית לבית, כדי לעכב את המשחית שלא יכנס באותם הפתחים המצויינים בדמו של שמירת המצוה². כי לטעם זה נקרא "זבח פסח" לפי שהוא היה שגרם את דילוגו של השם הקדוש מפתח לפתח כדי להגין עליהם מן המשחית³. וז"ש: **ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף.**⁴

למה נצרך זבח פסח גם בכל הדורות אחרי יצ"מ

כד. ואע"פ שבאותה שנה בלבד של יציאת מצרים היה ענין הנגף של השונאים ולא בשאר השנים⁵, המשכת החדס מיהא איכא בכל

¹ כבר כתבנו למעלה – פסוק יג.

² כביכול השי"ת פוסח "על" הפתח (ולא "מעל"), כדי לעכב את המשחית, מצד ענין השני – "ששמרו את מצותו ית' כראוי". ועצם השראתו על הבית מנע את המשחית מלהכנס. ענין הראשון – יניקה לחצונים, היה שלא יקטרגו 'לערבב התיקון הנעשה בכל הג' קוים', כמ"ש לעיל פסוק י"ג. וראה עוד דברי הרמח"ל (מאמר הגאולה ד"ה: וראה שבמצרים כתוב וכו') ענין "הפסח והדילוג" שענינו עכבה 'על' הבית.

³ **זבח פסח** – הזבח הוא שגרם הפיסוח של השם.

⁴ **לבא אל בתיכם לנגוף** – ראה עוד בביאור הפסוק, להלן יג, ב.

⁵ אם כן לכאורה לא שייך ענין זבח פסח בכל הדורות, כדי שהדמים יגינו על הבתים. קמ"ל שהפסוק אינו מתיחס למתן דמים אלא על עיקר עשיית הפסח.

השנים, ולכן זבח פסח בכל הדורות. ובזמן הגלות אכילת אפיקומן במקומו.¹ וז"ש: **ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם.**

כה. ומ"ש "אחר כך"²: **והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת, דע כי הטעם הוא, לפי שלא נתחייבו לעשות זבח פסח במדבר, אלא אחד בלבד, שעשו בשנה השנית, וגם הוא בציווי ית'. ולכן תלה הכתוב את חיובו בביאתם לארץ.³**

טעם שלא עשו קרבן פסח במדבר רק פעם אחת

ואם תשאל: למה לא נתחייבו לעשותו כל אותם השנים שהיו במדבר. הטעם נלע"ד, כדי שלא להמשיך את ריבוי החסד במקום שליטת החצונים, כי הכונה היתה להכניעם על ידי לכתם במדבר ארבעים שנה, שהם כנגד ד' דרגין דמסאבותא נחש שרף עקרב וצמאון אשר אין מים, כל א' מהם כלולים מעשר. דיקא נמי דקאמר: "אשר אין מים", דקאי על מימי החסדים – שהיה צריך למנוע מהם, כדי להכניעם, ולא להמשיכם אליהם כדי להגבירם ולהחיותם, דלא שקיל טיבותיה מארי דביתא ושדי אחיזרי ח"ו.

ועדיין שמא תקפוץ להקשות: וליטעמך למה נצטוו לעשותו בשנה השנית, והלא היו במדבר במקום שליטת החצונים, כמו בכל שאר

¹ **אכילת אפיקומן במקומו** - כנ"ל פסוק ח'.

² ומ"ש "אחר כך" – אחר שהזהיר לדורות, אומר: שלא נתחייבו כל אותן שנים במדבר.

³ **ולכן תלה הדבר וכו'** – רש"י בשם המכילתא כתב: תלה הכתוב 'מצוה' זו בביאתם לארץ. והוא מצוה התלויה בארץ, שבביאתם לארץ התחייבו במצוה זו, כלשון המכילתא (מס' דפסחא יב) "לא נתחייבו במצות הפסח אלא מביאתם לארץ ישראל" (והפסח של שנה השנית, היתה על פי הדיבור, הוראת שעה), אמנם המחבר שינה הלשון: תלה הכתוב את 'חיובו' בביאתם לארץ, כי לא נתחייבו במדבר לעשות הפסח, ובמילא החיוב חזר בביאתם לארץ. ראה עוד לקמן הערה ד"ה: מחייבים להתעסק בעבודה הזאת.

השנים. דע כי הטעם הנכון על זה נלע"ד, לפי שבשנה הראשונה עשו ישראל את העגל בחורב, והעון הזה גרם שנסתלק מהם ריבוי החסד שהיה מתפשט עליהם, בסוד (שמות לג, ו): ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב, ובסוד (שמות לב, כה): וירא משה את העם כי פרוע הוא, ולא נשאר להם מן החסד אלא מעט מזער, שיוכלו לעמוד ולהתקיים כנגד מלחמתם של החצונים, אך לא הריבוי ההוא של החסד שהיה מספיק להתגבר על החצונים ולהכניעם¹. כענין שנאמר (שם): כי פרעה אהרן 'לשמצה' בקמיהם, שהוא לשון מיעוט, כמו (איוב ד, יב): ותקח אזני שמץ מנהו. וכבר ידוע שאותו העון של מעשה העגל לא נתכפר לישראל אלא ביום הכפורים של השנה הראשונה, ולפי שהיתה כונתו ית' שיכניעו הם את החצונים על כל פנים בריבוי החסד, לפיכך המתין להמשיכו אליהם בזמנו שהוא בפסח של השנה השניה, על ידי זבח פסח שנצטוו לעשות באותה השנה. ואם יינקו ממנו קצת אפילו החצונים עצמם, לית קפידא בכך, שכבר יהיו כל אותם השנים שלא יעשוהו, והחסד הבלוע יטלוהו ישראל מידם. ויתגברו עליהם וכניעום, בכח המשכת החסד של השנה השנית.

ואמנם כשיבאו אל הארץ הנבחרת שאין שם שום אחיזה ושום שליטה אל החצונים, אז יהיו מחוייבים להתעסק "בזאת העבודה" של זבח פסח² בכל שנה ושנה, כדי להשתוות אל ההנהגה העליונה שמוציאה ומפשטת "ריבוי החסד" בקדשה, ובעובדא דלתתא איתער

¹ להתגבר על החצונים ולהכניעם – שזה היה מטרת 'הליכתם' במדבר, כנ"ל. ולכן היה נצרך אז קרבן פסח, כדי להחזירם למצבם, שיוכלו להכניע החיצונים בהליכתם ע"י ריבוי החסד.

² מחוייבים להתעסק "בזאת העבודה" – אותו עבודה של פסח מצרים, חזר לחול בכניסתם לארץ, כי המקום היה ראוי כנ"ל. וזבח פסח של דורות הוא לא לצורך 'המשכת' החסדים כמו במצרים, אלא "להשתוות אל ההנהגה העליונה שמוציאה ומפשטת ריבוי החסדים בחדשה".

לעילא. וז"ש: והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת.

ביאור שאלת הבן – מה העבודה הזאת לכם והתשובה

כו. והנה כבר ידוע שעיקרה של "זאת העבודה" היא לאכול את בשר הזבח ממש, כי הוא עצמו סוד החסד המתפשט בכל אבריו של אדם מתוך אכילתו. ואע"פ שלפי הנראה היא הנאה לגוף, מכל מקום לפי האמת אינה אלא הנאה לנפש, כדי לפשט את החסד העליון בכל אבריה הרוחניים. שזאת היא הכונה הראויה לאדם בעת אכילתו את הפסח. וכבר אמרו רז"ל (נזיר כג, א): כי האוכלו לשם מצוה עליו נאמר (הושע יד, י): כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם, והאוכלו לשם אכילה גסה עליו נאמר: ופושעים יכשלו בם, לפי שהכל תלוי בכונת האוכל בלי ספק. ואמנם הבנים הקטנים שאינם יודעים עדיין עיקרה של זאת המצוה, והם רגילים לראות ששאר הזבחים קרבים על גבי המזבח לעבודתו ית', ולא לאכילת האדם, לפיכך הם מתעוררים לבקש – מה נשתנה הזבח הזה משאר הזבחים, שלפי הנראה הוא הנאה לאדם ולא עבודה לבוראו¹. וז"ש הכתוב שישאלו הבנים בלשון הזה ממש: והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת "לכם" כלומר "מה העבודה הזאת" שאתם עושים לעצמכם, מאחר שאתם האוכלים את בשר הזבח, ואינה קרבה על גבי המזבח כשאר הזבחים.

כז-כח. והנה האבות צריכין להשיב אליהם, שהכל הולך אחר הכונה, כי האמת הוא שהם האוכלים את בשר הזבח לפי שכך נצטוו

¹ ענין הקרבן היה "ונזבחה לה' אלקינו", "שלח את עמי ויעבדוני" (ועוד פסוקים במשמעות זוה) שענינו קרבן לה' דייקא – "עולה", ולא כמו שלמים ותודה שנאכלים גם לבעליהם. ומ"ש המחבר: "ואינה קרבה על המזבח" ר"ל שאינו נקרב כולו (כנלע"ד בכונת דבריו).

ממנו ית', אבל כונתם אינה להנאתם אלא לשמו ית' ולשמור את מצותו, וז"ש: ואמרתם זבח פסח הוא לה¹.

וגם צריך להודיע אליהם מילתא בטעמא², כמו שצריך להודיעם בכל שאר המצות כפי הבנתם, כדי שיעשו אותן בחשק ולא מצות אנשים מלומדה. וז"ש: אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, כלומר³: שאותו הזבח נקרא "פסח" על אשר פסח השי"ת וגו' שהוא לשון דילוג כדאמרין לעיל; והוא ית' זכר עשה לנפלאותיו בכל הדורות, ולכן צוה לאכול את הפסח. וכל שכן שעל ידו נמשך החסד שהציל את בתיים מדינו של המשחית שיצא לנגוף את מצרים, וז"ש: "בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל"⁴.

ומ"ש "אחר כך"⁵: ויקוד העם וישתחוו, שעשו סימנים של הכנעה גדולה, לרמוז שלא היו ראויים לכל הטובות האלו, אלא שהכל חסד פשוט ממנו ית'. וכבר ידוע אמרם ז"ל (ב"ר נו, ב), שהכל בשכר השתחויה, שגם קיבוץ גליות יהיה בשכרה לע"ל, כענין שנאמר (ישעיה כז, יג): ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים

¹ תשובת האב: אע"פ שאוכלים את הזבח, אבל "זבח פסח הוא לה" – מצד הכוונה, והכל הולך אחר הכוונה. (הרמב"ם בפיה"מ פסחים פ"ה מ"ב, ובהלכות פסולי המוקדשין פט"ו, מביא דברי הירושלמי שלמדו מכאן שהפסח שנשחט שלא לשמו פסול).

² מילתא בטעמא – טעם המצוה, נוסף על ענין הכוונה הנ"ל.

³ כלומר – זבח פסח הוא לה' – תשובה להבן – "הכל הולך אחר הכוונה". והמשך הפסוק הוא "מילתא בטעמא" על עצם טעם מצוותו.

⁴ "אשר פסח" – דילג – "אז" ביצ"מ, ומצד שיש לעשות זכר אל הנפלאות לכן הזבח הזה נקרא "פסח" – אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים. ומה עוד – ע"י הפסח נמשך אותו החסד שהציל את בתיים – בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל.

⁵ ומ"ש "אחר כך" – ויקוד' וכו' אחר מה שנאמר 'אשר פסח' וכו'. לפי המפרשים (רש"י ועוד) חזרו לדלעיל – על בשורת הגאולה וביאת הארץ.

⁶ חסד פשוט – לכן שייך בו הכנעה – ויקוד'.

והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים. והסוד הוא, שעל ידי ההשתחוויה – המשכת החסד מלמעלה למטה¹; והרי שסמכו מיד עשיית המצוה אל ההכנעה, כדי שהחסד המשוך² יתקיים בהם ויתפשט בכלם לצורך הצלתם, וז"ש: **וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן.**

ומ"ש: **כן עשו** שנראה כפל ללא צורך³. אלא לרמוז שעל ידי כך השלימו את התיקון כראוי בין למעלה בין למטה⁴.

ענין מכות בכורות

כט. שהרי⁵ בחצי הלילה, כמו שאמר משה, נתעורר הדין כנגד המצרים והחסד אליהם⁶, וז"ש: **ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה**, כי הדין התריס כנגד כל הראשים בין עילאין בין תתאין, בין של בחינת העצמות בין של בחינת הלבושים⁷.

¹ המשכה מלמעלה למטה – בדוגמת ההשתחוויה, כמ"ש המחבר בכ"מ.

² **שהחסד המשוך** – על ידי ההשתחוויה כנ"ל.

³ הראשונים עמדו על הכפלות, ראה רש"י, רמב"ן, ראב"ע ועוד.

⁴ **השלימו את התיקון כראוי** – "כן" הוא מלשון תיקון והעמדה, כמו: את הכיור ואת כנו, כפי' התרגום "בְּסִיסָה". הבסיס שעליו עומד. כ"ה בכ"מ בספרי המחבר. **בין למעלה** – המשכתו מלמעלה – "ויקוד". **בין למטה** – התפשטו בכולם לצורך הצלתם "ויעשו".

⁵ **שהרי** – ראה "שהשלימו את התיקון כראוי".

⁶ וז"ל רבינו לעיל יא, ד: אבל בחצות לילה האחרונה שאז מזדווגת עם בעלה, לפיכך היא מקבלת החסדים לישראל לצורך יציאתן הגמורה, והדינים הצריכים להלקות את המצרים. וזהו הטעם שהזכיר שם הוי"ה בתחלה, ואחר כך אמר "אני יוצא בתוך מצרים", כלומר שבאותו הזמן ממש יצא שם המיוחד בכל אורותיו להזדווג עם הנוק' שלו, כדי לתת לה הכח השלם לעשות כל הב' הפעולות הנזכרות, שהם להתחלק לחסד ולדין, לחסד לישראל ולדין אל המצרים.

⁷ **בין עילאין** – "מכתר דנוק' [דקדושה] לג"ר דז"א דקליפה" (קיצור הכוונות עמ' צה), **בין תתאין** – בכורי אדם. **בין של העצמות** – אדם, **בין של בחינת הלבושים** – בהמה, כמ"ש בכ"מ ענין "אדם ובהמה" – עצמות ולבושים.

ומאי שנא למעלה (יא, ה) שאמר "עד בכור השפחה אשר אחר הרחים", ומאי שנא בכאן שאמר "עד בכור השבי אשר בבית הבור". אלא שכוונתו למעלה היתה לשבור לבו של פרעה בזלזול השפחה בישא, שהזכיר המקום הגרוע של יניקתה, שסודו כבר פירשנו לעיל. ולא רצה לעשות לו נחת רוח בפורענות של השבויים תחת ממשלתו, דניחא ליה ודאי כי היו בכלל אויביו, וכאילו הקב"ה נפרע מהם. אבל בשעת המעשה הזכירם הכתוב, כי המכה הגיעה אליהם גם כן, לפי שהיו שמחים באידם של ישראל.

סדר מכת בכורות – מפרעה עד כל מצרים

ל. ואמנם לפי שהמכה התחילה מן הראשים עילאין¹, לפיכך זהו הטעם שבכור פרעה הוא שלקה תחלה כדכתיב: "וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה" וגו', שממנו התחילה המכה ודאי². וגם זהו הטעם שהקימה בלילה ממטתם התחילה גם היא מפרעה עצמו, מאחר שבכורו הוא שלקה תחלה והוכרח לקום ממטתו לראות את צרתו³, וז"ש: **ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים**, שמשמע "הוא" בתחלה מן הטעם שאמרנו, ואחר כך "וכל עבדיו" שהם הראשים האמצעיים⁴, ולבסוף "וכל מצרים" שהם הראשים היותר גרועים, כי המכה הלכה כסדר מן הראשים העליונים אל האמצעיים ומן האמצעיים אל התחתונים. והכל היה בשעה אחת בריוח של זמן

¹ לכ' כוונתו: ג"ר דז"א דקליפה.

² מ'בכור פרעה – התחיל ממנו.

³ והוכרח לקום ממטתו לראות את צרתו – כמה דעות יש במפרשים (רש"י, חזקוני, אה"ח) על הטעם שקם בלילה. לפי המחבר: הוכרח לקום לראות את צרתו.

⁴ רש"י על פי המכילתא: 'מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן'. לפי המחבר: קמו מחמת צרת מכת בכורות (וכן "וכל מצרים"), ונקשר היטב עם סיפא דקרא "ותהי צעקה גדולה" וכו'. לפי רש"י הסדר של הקימה לא קשור למכת בכורות.

מועט בין אלו לאלו, וזה גרם שהיתה “צעקה גדולה” במצרים¹, כענין שנאמר: **ותהי צעקה גדולה במצרים. כי אין בית אשר אין שם מת** - כי בבית שאין שם בכור היה מת הגדול שבבית, שגם הוא ככלל הראשים. וכבר כתבנו למעלה (יא, ו) שהטעם העיקרי לקרותה “צעקה גדולה” לפי שהמכה היתה למעלה ברישא דדכורא דמסאבותא².

וגם פרעה עצמו היה צריך למות כי גם הוא היה בכור. ועוד, שהוא היה ממש דוגמת הראש של הקליפה למטה. אלא שהקב”ה קיימו כדי שיראה טביעת עמו בים סוף, שהוא היה הפורענות מדה כנגד מדה – בדבר אשר זדו עליהם. אבל פרעה שלא ידע בכך היה מתירא על נפשו מאד, ולכן מיהר לקרוא למשה ולאהרן ולתת להם רשות על היציאה, וגם דרך גירוש ממש, כדי לזרום. וז”ש: **ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי**³.

ומ”ש בפעם הזאת: **וברכתם גם אותי**, שלא אמר “והעתירו בעדי” כמו בשאר הפעמים⁴. דע כי הטעם הוא, לפי שראה פרעה שיצא משה מעמו “בחרי אף” בפעם הזאת, ולכן חשב בלבו שאולי מקלטו של משה באה עליו המכה הזאת, שכעס כנגדו וקילל אותו ואת עמו. וזהו הטעם שביקש ממנו את הברכה, כדי שתבא הברכה ותדחה את הקללה שקללו בעת כעסו, שהיא גרמה את צרתו הגדולה לפי סברתו.

¹ ותהי צעקה גדולה – מחמת שמתו בריוח של זמן מועט בין אלו לאלו.

² וכבר כתבנו למעלה – “שהמכה התחילה מן הראשים עילאין”. ברישא דדכורא דמסאבותא – הכה את הג’ דז”א דקליפה”, כנ”ל.

³ ולכן מיהר לקרוא למשה ולאהרן וכו’ – “ויקרא למשה ולאהרן לילה”. וגם דרך גירוש ממש כדי לזרום – “קומו צאו מתוך עמי”.

⁴ שלא אמר והעתירו - המפרשים עמדו על לשון “וברכתם”, ורש”י והתרגום אכן פירשו: התפללו עלי, אבל המחבר מפרש לשון ברכה כפשוטו.

אבל הטעם העיקרי הוא, שאם תדקדק בענין הזה תראה שיש בו ה' פעמים ג"ם, והם כנגד החמשה חסדים שנמשכו לישראל. והרשע הזה המבוהל, לפי שידע שבזאת המכה האחרונה לקה ראש הקליפה למעלה, לפיכך היה מתירא מאד על נפשו, כי הוא היה דוגמתו למטה, ועכשיו בעת הצרה היה מבקש להיות נכלל בקדושה – אפילו בבחינת הזנב שלה, ממה שיהיה נכלל בקליפה אפילו בבחינת הראש שלה. וזהו הטעם שהזכיר החמשה פעמים "גם" שהם כנגד הה' חסדים: חסד דחסד חסד דגבורה חסד דת"ת חסד דנצח וחסד דהוד, וכאשר הגיע אל חסד דהוד שהוא האחרון – דוגמת הזנב של הקדושה, הרי שביקש להיות נכלל בו 'ובברכתו', וז"ש ב"גם" האחרון "וברכתם גם אותי". כי הרשע הזה היה חכם וידע שהוא יותר טוב להיות זנב לאריות, מהיות ראש לשועלים, דהא זנבא דאריא אריא איהו, כמו שאמרו רז"ל (זח"ב קמז, ב). וכל שכן שראה במכה הזאת מפתו של ראש הקליפה. ולכן עשה את עצמו כאילו מואס במלכותו וביקר תפארת גדולתו, ובוחר להיות כהדיוט הנכלל במדרגה האחרונה של הקדושה, כדי להנצל מן הדין שהיה מתריס כנגד הראש של הקליפה, וזה סוד "וברכתם גם אותי".

טעות המצריים בענין מכת בכורות

והנה כל שאר המצרים כשראו שאין הבחנה בבכורות לשאינם בכורות, כי במקום שלא היה בכור היה מת הגדול שבבית, לפיכך היו מזרזים את ישראל למהר לצאת מארצם, כי חשבו שבשבילים היתה מגפה "כללית" ההורגת את "הכל"¹. וז"ש: ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו 'כלנו' מתים. והשי"ת הניחם בסברתם, כדי שידחקו יציאתן של ישראל. כי החצונים אכזריים הם

¹ רש"י ע"פ המכילתא: "כלנו מתים" – אמרו לא כגזרת משה הוא, שהרי אמר ומת כל בכור, וכאן אף הפשוטים מתים, ה' או י' בבית א'. לפי המחבר: חשבו שבשבילים היתה מגפה "כללית".

לפי טבעם, והפשוטים המתקיימים לא היו חוששים כלום על הבכורים המומתים, אלא שכלם 'פחדו' על עצמם, ולכן זירזו את ישראל לצאת ושמחו ביציאתו, כענין שנאמר (תהלים קה, לח): שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם.

הטעם שכתוב "ותחזק" בלשון נקבה

טעם שהמצריים לא הרגו את ישראל שגרמו להם המגפה

ועדיין יש לדקדק במה שאמר הכתוב "ותחזק מצרים" בלשון נקבה, שלא אמר "ויחזק" בלשון זכר¹. והטעם נלע"ד, לרמוז בכך שגם זה היה מנפלאותיו ית', שהתיש כחן של המצרים כנקבה, שהיא מתחזקת והומיה בדברים בעלמא [-כי אמרו"], ולא ביד החזקה ובזרוע נטויה כמו הזכר, כך המצרים היו הומים וצועקים אחרי ישראל: "קומו צאו" מתוך ארצנו; אבל לא היו יכולים לשלוח יד בהם, לפי שהקב"ה התיש את כחן כנקבה, שאלמלא כן בודאי היו קמים עליהם והורגים את כלם.

וישאו העם את בצקם טרם יחמץ – היה מצד השגחתו ית'

לד. והנה מרוב הזריזות שזירזום המצרים על היציאה, לפיכך: **וישאו העם את בצקו טרם יחמץ**. וענין זה לא היה במקרה אלא בהשגחתו ית'², כדי להודיעם שהגאולה שלהם לא היתה אלא בכח הזיווג העליון שהוא סוד המצ"ה כדאמרינן לעיל³ והעיסה שלא הספיקה להחמיץ⁴, שהרי באותו הזיווג העליון אין שום עירבוב ולא שום קטרוג של החצונים, שהם בחינת החמץ כידוע⁵, ולכן אירע אליהם

¹ כמו שהעיר על זה ראב"ע, ופירש שהכוונה למדינת מצרים.

² **אלא בהשגחתו ית'** – ראה להלן פסוק ל"ט, ובמצידין שם.

³ פסוק ח' – מצ"ה בגי' ע"ב ס"ג – או"א – זיווג עליון.

⁴ **והעיסה שלא הספיקה להחמיץ** – הוא בדומה לכחו של המצ"ה, כנלע"ד.

⁵ ראה לעיל פסוק ט"ו.

"דרך השגחה" ולא דרך מקרה – שישאו עמהם את בצקם טרם יחמץ, לרמוז אל הנזכר.

ביאור: מצה זו שאנו אוכלין וכו'

וגם זהו הטעם שתלו רז"ל: מצה זו שאנו אוכלין על שום שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. שהרי למה לא תלו אכילתה במצותו ית', או בענין לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים, כמו שהתחיל המגיד את הסדר שלו: הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. אלא שהטעם הוא, כדי לרמוז אל מה שכתבנו – שלא היה מקרה שישאו את בצקם טרם יחמץ בעת יציאתן, כי אם להודיעם שהגאולה שלהם היה מאותו הזיווג העליון שאין בו עירבוב של חמץ כלל ועיקר¹. ושעיקר אכילתנו את המצה בליל פסחים, אינו אלא להאי טעמא ממשי².

הא לחמא עניא אינו טעם אכילת המצה אלא הודעה על מצב

המלכות בליל הגאולה

ומה שמסדר ההגדה התחיל את הסדר שלו מהא לחמא עניא, אינו הטעם של אכילת המצה, אלא להודיע שהמלכות יצאה מבחינת העוני שהיתה בזמן הגלות, אל בחינת העושר שהוא בזמן הגאולה, שנמשך לה ריבוי האורות, כלומר שיצאה מבחינת דלת שרומז אל הדלות כידוע, אל בחינת ה"א שרומז אל העושר. בסוד ד"ה של יהודה, כי בתחלה ד' ואחר כך ה' (זח"ב קד, א). דהיינו (בראשית

¹ (שהגאולה שלהם וכו' וכן לעיל בסמוך: שהגאולה שלהם לא היתה אלא בכח הזיווג העליון שהוא סוד המצ"ה – ומכוון בלשון רבן גמליאל 'במשנה' – "מצה על שום שנגאלו אבותינו במצרים").

² עיקר אכילתנו את המצה אינו אלא להאי טעמא – "דרך השגחה" – שישאו עמהם את בצקם טרם יחמץ, לרמוז אל הנזכר – יחוד או"א שמכחו הגאולה.

מט, ט): גור אריה יהודה, בתחלה גור ואחר כך אריה. וזהו "שהתחיל ה"א, בסדר ההגדה [להודיע] שכבר בליל פסח הגיעה לבחינת העושר שהוא ריבוי האורות הרמוז בה"א. וברכות הטובה רבו אוכליה, וזהו ענין ההזמנה של כל דכפין ייתי וייכול, שמעתה יש לה אורות הרבה לחלקם לכל מי שצריך אליהם, בריוח ולא בצמצום.

טעם שנשאו השיירי מצה ומרור על שכמם

ונחזור לעניננו שאמר אחר כך: **משארותם צרורות בשמלותם על שכמם**, וכבר ידוע שהמשארות האלו הם שירי מצה ומרור שנשאו על שכמם, אע"פ שהיו להם בהמות הרבה – כדי לחבב את המצה [ע"כ מכילתא, בהמשך - ביאורו], כי הם ממש אשר גרמו את גאולתם כדאמרינן לעיל. ודומה זה לעבד היוצא לחירות, ושטר שחרורו בידו.

ולמה דוקא "על שכמם". כי שם הוא המקום של הב' עטרין חו"ג, ושירי מצה ומרור רומזים אליהם, כי המצה כנגד החסדים, והמרור כנגד הגבורות, לפי שכל ניקתם של החצונים הממררים, אינה אלא מצד הגבורה כידוע.

והנה ידוע גם כן שכל האורות העליונים מבחינת הב' עטרין חו"ג אינם יוצאים מלמעלה אלא בלבושיהם¹, כדי שהתחתונים יוכלו לקבלם, וגם כדי שלא יתאחזו בהם החצונים. והיינו טעמא דקאמר: משארותם צרורות "בשמלותם" על שכמם, שרומזים אל האורות בלבושיהם כמו שפירשנו.

לה-לו. ומ"ש 'אחר כך'²: ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות, הכתוב מספר שבחם של

¹ מוחי חב"ד בלבושי נה"י דעליון, או היות מלובשים באקיק.

² דעות שונות יש במפרשים מתי שאלו מהם. לפי פירושו של המחבר משמע שהיה באותו עשה של מכת בכורות - שהכניסו עצמם בסכנה גדולה לשאול מאותו העם שהיה בכעס גדול עמהם מפני צרתם (מכת בכורות). וכ"ה ברס"ג. ולכן מדגיש המחבר: ומ"ש "אחר כך".

ישראל, שלא עשו זה לתועלתם ולהנאתם, שהרי היו מכניסים את עצמם בסכנה גדולה לשאול כל הדברים היקרים האלו, מאותו העם שהיה בכעס גדול עמהם מפני צרתם. ועוד שדי להם חירותם, ולא היו מקפידים על הממון. אלא שעשאוהו על כל פנים בסכנת נפשם, כדי לשמור את מצות השם.

ובשכר תמימותן של עשיית המצוה לשמה, הרי שהשי"ת נתן את חנם בעיני אויביהם, שהוא פלא ונס גדול. והשאלום יותר ממה שהיו שואלים מהם (רש"י, מכילתא), כי מראיהם של ישראל היה קדוש ונורא מאד, מפני האורות העליונים המשוכים מבחינת הכללות, שהם הגורמים את החן כדאמרינן לעיל¹, עד שנעשו כל כך חשובים בעיני המצרים, שהריקו את האוצרות שלהם לתתם לישראל². וז"ש: **וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום. וינצלו את מצרים**, שעשאוהו כמצולה שאין בה דגים – לענין ההמון הגדול של ערב רב שהלכו אחריהם. וכמצודה שאין בה דגן – לענין ריבוי הממון שהוציאו עמהם.

והכל בסדר הנכון של אורות מלובשים, שהוא סוד כלי כסף וכלי זהב ושמלות³.

¹ **כדאמרינן לעיל** - יא, ג, וז"ל: ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים. וכבר ידוע סוד החן שהיא הוי"ה כזאת: יו"ד ה"י וא"ו ה"ה הכלולה בכל המילואים, שרומזת אל כללות האורות המשוך על המוצא חן. וזהו שעשה באותו הזמן השי"ת לישראל שהמשיך אליהם משרשם העליון כללות אורותיהם, כדי שימצאו חן בעיני המצרים וישאלום כפי שאלתם, עכ"ל. סיבת מציאות החן היה מפני מראיהם הנורא. ומראיהם היה מצד כללות האורות שנרמזים בח"ן. (ענין החן וביאורו, מובא במקומות רבים בספרי רמד"ו).

² לפי רש"י והתרגום: **וינצלו** – 'ורוקינו' ישראל את מצרים. לפי המחבר: המצריים 'הוריקו את האוצרות שלהם לתתם לישראל'.

³ כלי כסף וגו' רומזים אל כלים, שבתוכן אורות, שהוא הסדר הנכון, וכנ"ל עה"פ: משארתם צורות בשמלותם.

ענין יציאת ישראל למטה ושרשיהם למעלה

לז. ומ"ש אחר כך: **ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה**, סודו: מן הקליפה דאיהי רזא דמסס רע¹, אל הקדושה הסוככת עליהם² מעתה בלי מונע, מאחר שיצאו מן הטמאה הרצוצה של ערות הארץ. וכשם שיצאו הם למטה כך יצאו שרשיהם למעלה, אלן כגוונא דאלין, כמ"ש בספר הזהר (ח"ב, ד, ב). היוצאים למעלה היו סוד הו"ק הכלולים בז"א 'לבד' מן המלכות. כך למטה – **כשם מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף**.

ומה שקראם "גברים", כי בזמן הגלות היו בבחינת העיבור של ג' כלילן בג', ובצאתם היו בבחינת היניקה³, שהוא סוד הו"ק, הנרמז בשם גב"ר דיקא, שהוא נוטריקון ג'וף בלי ר'אש, כי לא הגיעו אל בחינת הגדלות הגמור עד יום מתן תורה כידוע.

ג' טעמים שנקראים ערב רב

לח. ומ"ש אחר כך: **וגם ערב רב עלה אתם**, כי למה קראם בשם "ערב" רב ולא אמר "נכרים" רבים. דע כי הוא לג' טעמים: הא', להודיע ההפרש שהיה ביניהם ובין ישראל, כי ישראל שהיו משרש הקדושה הם בחינת הבקר אור, והאספסוף שיצא עמהם שהיה משרש הקליפה, לא היו אלא בחינת הערב החשוך. ולכן גרמו לישראל, הערב של כמה עבירות, של כמה צרות ושל כמה טלטולים וגליות.

¹ **דמס"ס ר"ע וכו'** – ראה ליקו"ת לאריז"ל פ' שמות: המסס לעכל המאכל והוא מס"ס ר"ע עכ"ל.

² **אל הקדושה הסוככת עליהם** – אור מקיף – 'סוכה'.

³ **שעה"כ פסח דרוש ז'**. וראה ביאורו "דעת תבונות" סי' קמו ד"ה: המצב השני וכו'.

והטעם השני הוא, כי הראשים של האספסוף הזה היו מאותם המכשפים שעוסקים בכשפים שלהם בשעות הראשונות אחר הצהרים, שקראוהו רז"ל בספר הזהר (ח"ב קצא, א) ערב וברבא, ולכן נקראו גם הם "ערב רב" על שמו.

והטעם השלישי, כי שרשם מן הדע"ת ממש כמו שעולה ער"ב ר"ב, אלא שהיו מן הרע שבו, ומשה שהיה שרשו מן הטוב של הדעת לפיכך קיבלם, כי היה חפץ לתקנם.

וכבר ידוע שכל אלו הם ניצוצות מבחינת העצמות, והיו עמהם גם כן הניצוצות של בחינת הלבושים¹. וז"ש: **וצאן ובקר מקנה כבד מאד**.

טעם קפיצת הדרך מרעמסס לסוכות

לט. והנה בא וראה, כמה היתה "השגחתו ית"י" גדולה על ישראל – שהביאם לפי שעה מרעמסס לסוכות, אע"פ שהיתה דרך ארוכה של ק"ך מילין. והטעם היה, כדי שישמרו את חג המצות כראוי בלי שום עירבוב של חמץ, שהוא רמז אל הס"א, כדי להודיעם² שהגאולה שלהם היתה מצד הזיווג העליון [דא"א, מצ"ה – ע"ב ס"ג] שאין בו עירבוב של ס"א כלל ועיקר. ולכן מה עשה השי"ת, אותה העיסה שהוציאו ממצרים שלא הספיקה להחמיץ מפני המהירות והחפזון של היציאה³, היא עצמה ששמרה להם שלא תחמיץ מרעמסס לסוכות⁴,

¹ **מבחינת הלבושים** – "וצאן ובקר", כמ"ש בכ"מ: עצמות – אדם, בהמה – לבושים.

² **כדי להודיעם** וכו' – וכמו שביאר לעיל פסוק לד – וישא העם את בצקו וכו'. "כדי להודיעם" שהגאולה שלהם לא היתה אלא בכח הזיווג העליון וכו', עיי"ש.

³ "כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה". ומשמע שישראל ביקשו להחמיצו, כי פסח מצרים היה נוהג רק יום אחד, וכדברי ר' יוסי הגלילי פסחים כח, ב. ראה ראב"ע פ' ט"ו. וכך כתב הר"ן, שאילו יכלו להתמהמה היו מחמיצין אותו.

⁴ ר"ל: אותה העיסה שהוציאו ממצרים, היתה השגחתו ית' שלא יחמיץ בדרך לסוכות, ע"י שקפצה להם הדרך.

לפי שקפצה הדרך אליהם ולא היה לה פנאי להחמיץ¹. ומאותה עיסה לא די שאכלו כל שבעת ימי הפסח, כדי לשמור את חג המצות כראוי², ולהשלים המשכת החסד כתיקונה בכל שבע דרגין קדישין³, אלא שאכלו מאותה עיסה והספיקה להם דרך נס עד יום ששה עשר של חדש אייר, שהשי"ת הוריד להם את המן, כדי שלא יוזזו מלחם הקדושה על כל פנים. ואף כי עברו מקדושה קלה אל קדושה חמורה, שהרי מן המצה שרומזת אל הנוק⁴, עברו אל לחם מן השמים שרומז אל הזעיר. וז"ש: **ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ**, שאין צורך לומר "כי לא חמץ" מאחר שכבר אמר "עגות מצות", אלא לרמוז אל הנס שנעשה להם של קפיצת הדרך, שזה גרם שהעיסה לא החמיצה, כי "השגיח" עליהם השי"ת שלא יכנס חמץ במעיהם בשום פנים. וזהו הטעם הנכון של "עגת מצות כי לא חמץ", שהרי בתחלה היתה ההשגחה – "כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה" ובכך החררה לא הספיקה להחמיץ⁵, ואחר כך היתה ההשגחה של קפיצת הדרך.

ענין וגם צדה לא עשו להם

ועוד היתה "השגחה" אחרת, שהשי"ת נתן בלבם שלא יקפידו להביא עמהם צידה לדרך, כדי שלא יבאו לקנות פת מן הנכרים [לצידה]

¹ **ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות** - בסוכות, שהרי - **כי לא חמץ** - שלא הספיק להחמיץ "בתחלה", **כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה** - מפני המהירות והחפזון של היציאה, והיא עצמה ששמרה להם "אחר כך" שלא תחמיץ מרעמסס לסוכות, לפי שקפצה הדרך אליהם ולא היה פנאי להחמיץ - **כי לא חמץ**.

² **כדי לשמור את חג המצות כראוי** - לכ' צ"ע ממ"ש המחבר בפ' תשא, לד יז, מובא להלן.

³ כנ"ל פסוק טו.

⁴ **המצה שרומזת על הנוק'** - יתכן, מצד היותו לחם מן "הארץ".

⁵ **כי לא חמץ** - ר"ל לא "החמיץ" (ולא שם עצם, כי אז היה כפלות הלשון). וראה רשב"ם וראב"ע בפירוש הקצר ואונקלוס.

וישמרו את טהרתן ואת קדושתן בשלמות, וז"ש: **כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם**¹.

טעם שנחשב גלות מצרים מברית בין הבתרים

מ-מא. ומ"ש אחר כך: **ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה**, לאו דוקא "במצרים", כי לא ישבו שם אלא ר"י שנים כמנין רד"ו וכמנין עשר אהי"ה², אלא מתחיל החשבון משנגזרה גזרת בין הבתרים, ומאז נשתקעו ניצוצות הקדושה בתוך הקליפה כדי להטהר ולהניח שם כל זוהמתן הקדמונית. וכל מיני קליפה נקראים "מצרים" מלשון: באר צרה נכריה³.

ענין ת"ל שנים

והטעם של ת"ל שנים, לפי שהם כמנין חמש אלפי"ם, שהם סוד החמש גבורות שהתריסו כנגדן עד שתתום חלאתם ותפסוק זוהמתן. כי זו היתה ממש כונתו של המאציל ית' לקלקל על מנת לתקן, בסוד: ובחננים כבחון את הכסף וצרפתים כצורף את הזהב. וכאשר תמו הת"ל שנה "מדוקדקים" שנשארו הסיגים בתוך הכור בכח הדינים, אז "יצאו" מזוקקים ככסף וכזהב⁴. וז"ש: **ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים**.

¹ לפי רש"י: מגיד שבחן של ישראל וכו'. לפי רס"ג – מחמת ולא יכלו להתמהמה. לפי המחבר: עוד היתה "ההשגחה" – **שהשי"ת נתן בלבם** וכו'.

² כמבואר באריז"ל על הפסוק: וירא ה' כי סר לראות.

³ לפי רש"י: "ומושב בני ישראל" – כגרים במקומם, "אשר" בסופם "ישבו במצרים". והמחבר פירש – "במצרים" קליפות, ומאז גזירת בין הבתרים נשתקעו ניצוצות הקדושה בתוך הקליפה כדי להטהר וכו'.

⁴ הפסוק מדגיש שיציאתן תלוי בהיותו מקץ ת"ל שנה, כי זה נימוק על יציאתן, כי כל היותם שם היה עבור הכור המצרף שענינו ת"ל.

וענין אמרו "מקץ" ולא "אחרי". אולי לרמוז שבגמר טהרתן, אפילו רזא 'דקץ' כל בשר – מקטיגור נעשה סניגור, בסוד: ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו. וגם זה סוד: וה' נתן את חן העם בעיני מצרים, כי מצרים סתם רומז אל המקטרג עצמו – שמאויב נהפך לאוהב, ולכן הוא עצמו נתן בלבם של המצרים לתת לישראל¹ כל אותם "כלי כסף וכלי זהב", לפי שמעתה "היו ראויים" אליהם אחר טהרת נשמתן שהיתה מאירה "ככסף וכזהב".

כחות העליונים שגלו עמהם יצאו עמהם

וגם "היו ראויים" לעצמות החסד² שיתעורר להוציאן מתוך הקליפה עם כל השרשים שלהם והאורות הקדושים והמלאכים העליונים שגלו עמהם. וז"ש: ויהי בעצם היום הזה יצאו כל "צבאות ה'" מארץ מצרים³.

ליל שמורים – הקב"ה מצפה תמיד ללילה הזה לעשות את הטוב

מב. והנה כבר ידוע שהשי"ת שהוא טוב ומטיב לכל, מצפה תמיד אל הזמן לעשות את הטוב⁴, כי הרע הקודם אינו אלא כור ומצרף לתכלית הבאת הטוב. כרופא הזה שנותן הרפואות המרות אל החולה, כדי לגרש הלחות הרעות מגופו שהיו גורמות את החולי, ועל ידי הרפואות עצמן חוזר אחר כך לבריאותו כבתחילה. וז"ש:

¹ **נתן בלבם של המצרים וכו'** – ראה לעיל לה-לו עה"פ וה' נתן את חן העם וכו' "שהוריקו את האוצרות שלהם לישראל".

² **לעצמות החסד** – "בעצם היום". 'היום' מורה על החסד כידוע - יומא דאזיל עם כלהו יומין.

³ **"צבאות"** רומז על השרשים העליונים והמלאכים העליונים.

⁴ **ליל שמורים הוא לה'** – לפי רש"י: שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו. לפי המחבר: מצפה לעשות את הטוב, כי הרע הקודם היה כרופא שנותן רפואות המרות, ומצפה לרפואה שיוצא ממנו. **הוא הלילה הזה לה'** – לפי רש"י: הוא הלילה שאמר לאברהם אבינו וכו'. לפי המחבר: הוא הלילה שבעל הרחמים מצפה "בכל שנה ושנה" - לדורותם.

ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, שהוא לשון צפייה והמתנה, כמו: ואביו שמר את הדבר. ולא באותו הדור בלבד, אלא בכל הדורות – הוא הלילה הזה לה', שבעל הרחמים מצפה הלילה הזאת בכל שנה ושנה לעורר ולהמשיך את החסד שלו כדי לתקן על ידו נשמותיהן של ישראל ולהוציאן משעבוד הקליפה¹.

וגם זהו הטעם שאמרו שנקרא "ליל שמורים" לפי שהוא שמור מן המזיקין. כי המזיקין עצמן הן הם הכחות של הקליפה, ומאחר שכוונתו ית' להוציא את ישראל משעבודו, כל שכן שישמרם מתוקף אחיזתם².

ענין נתינת חלק לקליפות ע"י השלכת עצמות לכלב

אלא שנותן להם [לכחות הקליפה] את חלקם, להשקיט ולהשתיק את קטרוגם, והם העצמות של זבח פסח המושלכים אל הכלבים³, ועל ידי כך: "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו". ולכן תראה שכתוב "שמרים" חסר ו', דאיהו לישנא דמישתמע לתרי אפי, כלומר שְמָרִים לישראל, וּשְמָרִים אל החצונים⁴, בסוד: אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ. והוא [השְמָרִים לחיצונים] סימן ודוגמא למה שיהיה לעתיד לבא – משתה שמרים משתה שמנים (ישעיה כה, ו), כי משתה שמנים

¹ בכל שנה ושנה וכו' - ראה עוד להלן בביאור "השתא הכא" וכו'.

² ליל שמורים – שמור מן המזיקים – כחות של הקליפה, כי – מאחר שכוונתו ית' להוציא את ישראל משעבודו – להוציאם מארץ מצרים בלילה ההוא - כל שכן שישמרם מן המזיקים – תוקף 'אחיזתם' של החצונים. ר"ל: השמירה מן המזיקים נכלל בענין צפייתו ית' ללילה הזאת להוציאם מן השעבוד.

³ ראה רש"י להלן כב, ל (ע"פ מכילתא) 'לכלב תשליכון אותו' – שכן על לא יחרץ וכו'. לפי המחבר: על ידי זריקת עצמות הפסח לכלבים - "לא יחרץ". ראה זח"ב מא, ב: "וישראל רמאן לון בשוקא אורח קלנא, ועל דא כתיב ועצם לא תשברו בו, אתון לא תשברון, אבל כלבי הוו אתיין ומתברין ליה".

⁴ שהם העצמות המושלכים לכלבים.

לישראל, שסבלו כמה צרות בזמן הגלות עד שבשרם כחש משמן¹. והשמרים אל החצונים, ש'שמנו עשתו גם עברו דברי רע' (ירמיה ה, כח), ולכן הוא מן הדין שיהפך הגלגל עליהם על ידי משה שמרים, ומשמן בשרם ירזה.

טעם שהלכות הפסח נקראים חק

מג. והנה כבר ידוע שמצות זבח פסח נקראת חקה, לפי שמשותה אל ההנהגה העליונה הקצובה להתעורר בזמן הראוי². ולכן היו צריכין ישראל לשמור בזאת המצוה כל אותם הענינים המשתוים אל ההנהגה עצמה, שמבלעדם אין המצוה עשויה כהלכתה. וז"ש: ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חקת הפסח.

בן נכר ומומר ועבד שוים בטעם איסורם באכילת הפסח

ערבי וגבעוני מהולים יש בהם ערלה רוחנית

כל בן נכר לא יאכל בו. כי זהו כלל גדול, שכל מי שנכלל בצד הרע לא יהיה לו חלק בצד הטוב, ולכן אמר כל בן נכ"ר, כי נכ"ר עולה כמנין ר"ע. ואחד הגוי ואחד ישראל מומר במשמע. כי הגוי שרשו מצד הרע, וישראל מומר היה שרשו מצד הטוב אבל הלך ונדבק בצד הרע³.

מד-מה. וכבר ידוע שאין רע כמו הערלה, שהיא הסותמת את הפתח בפני הטוב שלא יוכל להגלות. וכן ערלה הם אותיות ר"ע ל"ה. והיינו

¹ **כחש 'משמן'**, לכן יזכו למשה "שמנים" לישראל.

² דרכי ההנהגה הקבועים נקראים "חוקים", ממשמעות לשון "חוקי שמים וארץ", כמ"ש המחבר בכ"מ.

³ הראשונים (החינוך, הרלב"ג, המאירי. ועוד) דנו בטעם האיסור של מומר. לפי המחבר: הוא מאותו טעם של "בן נכר". וגם הענין דלקמן "ערל" הוא מאותו טעם.

טעמא דעבד כנעני, אע"פ שהוא מקנת כספו¹ של ישראל ונחשב כשאר בני ביתו שאוכלין על שלחנו, מכל מקום מילתו מעכבתו מלאכול בפסח, כי הערלה סותמת את הפתח בפני החסד, שלא יוכל להתפשט בו² כמו בשאר בני הבית, לפיכך כתיב: **וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו**, שיש לו היתר אכילה בכך³. מה שאין כן הגר תושב והשכיר, שאין להם היתר אכילה בשום פנים, מאחר שאינם מהולים, מן הטעם שאמרנו, וז"ש: **תושב ושכיר לא יאכל בו**.

ואמאי איצטריך, והלא כבר ידענו שהמילה מעכבתו. אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול, מאחר שאינם מחוייבים בשמירת כל המצות כמו גרי צדק, נמצא שמילתן אינה עיקרית שתספיק לפתוח פתח אל החסד שתתפשט בהם, ועדיין יש הערלה רוחנית שאוחזת בהם ונועלת את הדלת בפניהם⁴.

ואם תאמר: והלא גם העבד אינו מחוייב בכל המצות. דע דאית ביה תרתי למעליותא, שהם הכסף והמילה. כי על ידי הכסף של ישראל נעשה כממונו, שהערלה הרוחנית אינה אוחזת בו. ואחר כך באה המילה ומעברת גם הערלה החומרית, והוכשר בשלמות לאכול מן הפסח.

¹ **אע"פ שהוא מקנת כספו** - המפרשים דנו מה מוסיף "מקנת כספו". ראה ראב"ע, חזקוני. לפי המחבר: הוה אמינא דנעשה כממונו, "והערלה הרוחנית אינה אוחזת בו", ויכול לאכול בו.

² וכל ענינו של קרבן פסח הוא התפשטות החסדים, כמ"ש לעיל כמ"פ.

³ **שיש לו היתר אכילה בכך** – כשיטת רבי אליעזר במכילתא, שקאי על העבד. ראה רש"י "אז יאכל" – רבו, כשיטת רבי יהושע.

⁴ (השווה גמ' נדרים לא, ב: שאין הערלה קרויה אלא לשם עובדי כוכבים, שנאמר כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב).

טעם האיסור להתחלק מן החבורה אחר שנמנה עליו

מו. והנה כבר ידוע שהחסד מתפשט בכל השרשים, וכל שרש בפני עצמו הוא שנקרא "בית אחד"¹ שלענין אכילת הפסח היא חבורה אחת; ואינם רשאים להתחלק אחר שנמנו עליו, כדי להשתוות אל התפשטות החסד של ההנהגה העליונה², וז"ש: **בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה**, שמשמע חוץ מן החבורה – כשם שהחסד המשוך לשרש אחד אינו 'יוצא' ממנו להתפשט אל שרש אחר, כי הכל משוער מההוא בוצינא דקדרוניתא שנותנת קצבה לאורות לחלקן כראוי, בסוד: ומים תכן במדה, דהיינו חסד אל המתחלק לכל אחד ואחד כפי מה שראוי לו.

טעם איסור שבירת עצם

ומ"ש: **ועצם לא תשכרו בו**, כדי להניח חלקם אל הכלבים עזי נפש³, שהם סוד החצונים, שדי להם בכך ואינם קופצים בקטרוגם לערבב את התיקון⁴.

מו. וענין אמרו: **כל עדת ישראל יעשו אותו**, בא ללמד⁵ על החסד הזה שמתפשט [רישא דקרא] בכל עשר דרגין קדישין דאינון רזא ד"עדת ישראל", שהרי אין עדה פחותה מעשרה, והם ממש הכללות של כל השרשים ["הבתים" דלעיל], ובעובדא דלתתא איתער עובדא דלעילא -

¹ **וכל שרש** - וראה לעיל פסוק ד'. ולפי פירושו "שורש אחד" הרי "בית אחד" הוא 'כמשמעו'. (ראה רש"י: או אינו אלא בבית אחד כמשמעו, ת"ל וכו').

² **להשתוות אל** וכו' **ההנהגה העליונה** – שאינו יוצא משרש אחד להתפשט אל שורש אחר.

³ **אל הכלבים** וכו' – ראה עוד לעיל פסוק מ"ב, ד"ה: אלא שנותן להם את חלקם. (לכ' הטעם שכותב כאן על איסור שבירת עצם, הוא טעם שלישי – נוסף על ב' הטעמים שכתב לעיל פסוק ט' בסופו).

⁴ כענין מ"ש לעיל פסוק ד' בענין נתינת הדם על הבתים. ולעיל יב.

⁵ **בא ללמד** - רש"י: כל עדת ישראל – 'למה נאמר' (הלא כבר אמר לעיל פסוקים, ג, ו, שמצוה זו נאמרה לכל עדת ישראל).

וכשם שנאכל הפסח מ"כל עדת ישראל", כך מתפשט החסד בכל עשר דרגין קדישין, כמו שפירשנו.

ענין הגר שעושה את הפסח

מת. ואם תאמר הרי הגר שאינו משרש הקדושה [הענין דסיים ביה], לפיכך אינו מן הדין שיקרב לעשות את הפסח, כי החסד אינו מתפשט אלא בשרשים הקדושים, והגר מן השרש הטמא, ולמה אמר הכתוב בסמוך: **וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה'.** דע כי אדרבא סמיכות הפסוקים הוא תירוץ מספיק לזאת הקושיא, שהרי אמר בתחלה "כל עדת ישראל יעשו אותו" דאינון רזא דכל עשר דרגין קדישין כדאמרינן לעיל, ובכללן יש המלכות גם כן דאיהי רזא דנפש הגר. וכיון שבא הגר הזה ונדבק בה ועזב הדבקות הטמא שלו [-] כי יגור אתך" לפיכך הוא מן הדין שיעשה פסח גם הוא ככל ישראל¹, ויקבל מהתפשטות החסד כמותם, מאחר שנדבק גם הוא ב"עדת ישראל", ברזא דההיא דרגא תתאה שמשלמת המנין של עשר דרגין וכלם מתקשרין בה. וזהו הטעם של ו' החיבור² - ו' כי יגור אתך גר ועשה פסח לה', שרומז אל הקשר הנזכר, שמכשיר את הגר לעשות את הפסח ולקבל את החסד, כי מתפשט בו גם כן מאחר שמתפשט בדבקותו³.

ובלבד שיקדים לסלק המונע שהיא הערלה, בין ממנו בין מזרעו, "אז" כלם ראויים לעשות את הפסח; ולקבל את החסד ככל "אזרח"

¹ **וכי יגור אתך גר** – נדבק במלכות שנכללת "בכל עדת ישראל", "וכלם מתקשרין בה", **ועשה** – 'מן הדין' שיעשה גם הוא ככל ישראל **פסח לה'.** רס"ג, ראב"ע וחזקוני פירשו "ועשה" – ודעתו לעשות, או: (חזקוני): ובא לעשות, המול ימול וכו'.

² **ו' החיבור** – נוסף על טעם הסמיכות הנ"ל.

³ לפי רש"י "והיה כאזרח הארץ" הוא מיותר, כי כבר נאמר "ועשה פסח", אלא בא ללמד על י"ד. לפי המחבר הם ב' דברים: א – הוא זרעו ראויים "לעשות" הפסח. ב – ראויים לקבל את החסד ככל "אזרח" הארץ.

בישראל, מן הטעם שאמרנו. וז"ש: המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והיה כאזרח הארץ.

ומ"ש: כאזרח "הארץ" ולא כאזרח "בישראל" הטעם הוא, לפי ש"הארץ" היא סוד המלכות כידוע, ויש נשמות בישראל שהשרש שלהן אינו אלא במלכות ולא בשאר דרגין עילאין, והרי הגר הזה שנדבק במלכות דאיהי רזא ד"ארץ" יהיה שוה ממש בכל דרכיו אל האזרח המושרש במלכות. כי דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ולכן דיו לגר הבא משרש הדין, להיות שוה אל האזרח המושרש במלכות שהוא מקום הדין¹. ומכאן למדנו, שהגר אינו מקבל אלא מן החסד היותר גרוע שבכל החסדים, שהוא מלכות דחסד, בסוד סדר ההתפשטות של חסד דחסד גבורה דחסד וגו' עד מלכות דחסד, דאיהו רזא דנפש הגר. וז"ש "והיה כאזרח הארץ".

ענין מתו אחיו מחמת מילה

ומ"ש אחר כך: וכל ערל לא יאכל בו, והלא כבר למדנו ממה שאמר לעיל [מד-מה] שהערלה הוא המונע הגדול שבכל המונעים, לפי שהיא ממש הדלת הנועלת בפני יציאת החסד, ומה צורך לכפול אותו בכאן. אלא לרבות מי שמתו אחיו מחמת מילה, שאינם מלין אותו מפני הסכנה. ואע"פ שהוא משרש הקדושה, לא יעשה את הפסח ולא יקבל את החסד הנמשך על ידו², לפי שיש המונע הגדול של הערלה הסותמת את הפתח בפניו.

ואם תאמר: למה יארע לו הקלקול הרע הזה, אם הוא משרש הקדושה. דע כי הכל בדין, ואולי קדם לו איזה עון בגלגול אחר שגרם לו להיות ערל כל ימי חייו, כי הוא עונש גדול בלי ספק. אבל

¹ דיו לבא מן הדין – הגר שנדבק במלכות, להיות כדין – כאזרח "הארץ" – נשמות ששרשן רק במלכות. היינו הגר לא גרוע מכל הנשמות שמושרשים במלכות, ומקבלים החסדים.

² ולא יקבל את החסד הנמשך על ידו – "ולא יאכל בו".

הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט ואין להרהר אחר מדותיו ח"ו, כי אולי היה צריך למות גם הוא כאחיו, ונהפך לו עונש המיתה לעונש הערלה, והשי"ת יודע האמת¹.

מט. והנה אחר שהשוה הגר אל האזרח בענין עשיית הפסח, הרי שבא הכתוב בסמוך להשוותו אל האזרח דרך כלל לענין עשיית כל המצות שבתורה, שלא יתרפה הוא², ולא ירפוהו ישראל³ מפני דבקותו הגרוע, וז"ש: **תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוכם.**

ומה גם שאמר בלשון הזה: **"תורה אחת"**, לרמוז שיכול הגר להתעלות בדרגין עילאין על ידי עסק התורה⁴, או של עצמו או של יוצאי חלציו, שכן מצינו חכמים גדולים מישראל שהיו ממשפחת הגרים, כמו שמעיה ואבטליון ור' מאיר ור' עקיבא, ותהי זאת נחמתם, והכנעת האזרחים שלא יבאו לחרפם⁵, כי על ידי עסק "התורה" יכולים להשתוות אליהם וגם להתעלות יותר מהם.

נ-א. והנה שהלכו מיד בני ישראל לשמור את מצות הפסח כהלכתה, ובעובדא דלתתא איתער עובדא דלעילא, שנגלה עליהם מיד הקב"ה וגאלם⁶. וז"ש: **ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה ה' את**

¹ **העונש הגדול להיות ערל**, הוא על עון בגלגול אחר. **הצור תמים פעלו** – להחליף לו עונש מיתה לעונש הערלה.

² **אחר שהשוה וכו'** – למרות שורשו הגרוע כנ"ל, **בא הכתוב וכו' שלא יתרפה וכו'** – בגלל זה. אמנם רש"י ע"פ המכילתא פירש: מאחר שהשוה הכתוב גר לאזרח לפסח, היה מקום לומר שרק בפסח דינם שווה – "שאר מצוות התורה מניין", ת"ל תורה אחת וכו'.

³ **שלא יתרפה הוא** – "האזרח". **ולא ירפוהו ישראל** – "הגר בתוכם".

⁴ **בדרגין עילאין** – כמו כל ישראל, על ידי עסק התורה – תורה אחת – על ידי לימוד התורה נעשה בדרגא אחת עם כל ישראל.

⁵ **ותהי זאת נחמתם** – "שלא יתרפה הוא". **והכנעת האזרחים** – "ולא ירפוהו ישראל".

⁶ כמה מהלכים יש במפרשים (ראב"ע, רבינו בחיי, רמב"ן ועוד) על טעם כפלות הפסוקים, כי כבר נאמר לעיל פסוק כ"ח: **"וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו"**. וכן טעם כפלות פסוק נ"א, כי כבר נאמר לעיל פסוק

משה ואת אהרן כן עשו, ותכף סמיך ליה: ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם, שהם השרשים העליונים והמלאכים הקדושים שמתחלה גלו עמהם ועכשיו יצאו עמהם.

יג.

ביאור סמיכות גאולת מצרים לקידוש הבכורים

א-ב. והנה מאחר שהש"י הכה כל בכורי מצרים והגין על בכורי ישראל לפיכך קנאם להיות שלו¹, וזהו הטעם שקדושתם מרחם כי קדושת האדון שורה עליהם, וזהו ענין אמרו בסמוך²: וידבר ה' אל משה לאמר. קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא, כי השם הקדוש הגין והציל מידו של המשחית, בין הבכורים של בחינת העצמות בין אותם של בחינת הלבושים, בסוד אדם ובהמה תושיע ה', ולכן אלו ואלו נקנו לו להיות שלו; והם חלקה של השכינה שהגינה עליהם והצילתם, וזה סוד ל"י הו"א שעולה כמנין הוי"ה דההין דאיהו רזא דשכינתא ממש כידוע.

מ"א "ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים". לפי המחבר: הפסוק מלמדנו שהגאולה ("ויהי בעצם היום הזה" וכו') נעשה ע"י אתערותא דלתתא — מיד "וילכו ויעשו". (השווה דברי האוה"ח).

¹ לפיכך קנאם להיות שלו — "לי הוא".

² וזהו ענין אמרו 'בסמוך' וכו' — לפי רס"ג הו' של וידבר אינו ו' הסמיכות, רק "אז" דיבר.

טעם ענין קידוש הבכוריםיישוב סתירת הפסוקים בענין מכות בכורות¹

ואם תאמר: והלא המשחית לא נצטוה ממנו ית' אלא להכות בכורי מצרים בלי ספק, כי מכת בכורות כמו שאר המכות, לא היו אלא בשבילם של ישראל, ואם כן מה צורך להגנה על בכורי ישראל, והלא גם המשחיתים הם משרתיו ית' עושי דברו ולא יעברו פיו להכות בכורי ישראל שלא נצטוו להכותם ח"ו. התירוך לזה דע, כי המצרים כשידעו ענין המכה שעתידה לבא עליהם, נטלו את בכוריהם והניחום בבתיהם של ישראל, ולכן הוצרך הקב"ה להגין על הבתים עצמם, שלא יכנס שם המשחית להכות בכורי מצרים, כמו שנצטוה. ועדיין שמא תאמר: ומה בכך, יכה ויכה, ויתריס בדינו כנגד אויבי ישראל בכל מקום שהם². דע כי יש לזה ב' טעמים: הא', כי המשחית אפשר שלא ידע להבחין ויכה ח"ו מבכורי ישראל. והב', כי אפילו תימא שידע להבחין, ביעתותא דיליה אפשר שיזיק לישראל, ואב הרחמן רצה להרחיקו מבתיהם על כל פנים, כמו שהבטיחם: ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו, שבא לרמוז אפילו על ביעתותא דמלאך המשחית שלא יקרב אליהם, שהיא דוגמת נביחת הכלב. ולכן מה עשה השי"ת, נטל הוא בכבודו ובעצמו נשמתם של בכורי מצרים שהיו בבתיהם של ישראל. ומתקיים בכך מה שכתוב (פסוק כג): ועבר ה' לנגוף את מצרים ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, כי הוא הכה והמשחית הכה, הוא הכה בכורי מצרים שהיו בבתיהם של ישראל, והמשחית הכה כל שאר בכורי מצרים היושבים בבתיהם. שהרי לא אמר הכתוב: ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם

¹ ראה עוד לעיל יב, כג.

² ר"ל: למה שלא יכנס המשחית לבתיהם של ישראל לנגוף בכורי מצרים הנמצאים שם. (וכאן מגיע לשוב שאלתו שפתח בו: ואם תאמר וכו' ומישבו בב' אופנים. ברם לכ' צ"ב, כי טעם השני שייך לכל ישראל ולא לבכורים דוקא – "ביעתותא דיליה אפשר שיזיק לישראל".

לנגוף אתכם, אלא לנגוף סתם, שמשמע בכורי מצרים אשר בבתיכם, מן הטעם שאמרנו, ודא ברירו דמלה המישבת כל הספקות.

ועדיין שמא תקפוץ להקשות: אם הנס לא נעשה אלא לבכורים של אותו הדור, למה הוקדשו הבכורים של כל הדורות. דע כי הוקדש השרש שלהם למעלה בקדושה עולמית, דהא מן שמיא יהבא יהבי מישקל לא שקלי¹. ומהו השרש שלהם – סוד היוד של השם הקדוש שהיא האות הראשונה, כשם שהבכורות הם הראשונים לפטור את הרחם. וז”ש: “קדש לי כל בכור פטר כל רחם”. דיקא נמי דקאמר: קדש לי, כאילו אמר לי. כי גם זהו הטעם שזאת הפרשה היא הראשונה של הד’ פרשיות שבתפילין, שהיא ממש כנגד היוד של השם הקדוש שהוא סוד מוח החכמה כידוע למשכילים.

תכלית המכוון מזכירת יציאת מצרים בפה

ג. והנה מרע”ה, קודם שיאמר זאת המצוה לישראל, רצה להזהירם תחלה על הזכירה של יציאת מצרים²; שהיא מצות עשה הנוהגת בין ביום בין בלילה. ודוקא להזכירה בפה, כי תכלית המכוון בכך – להכניע את ‘החצונים’ שלא יתגברו על ישראל יותר מדי, ואפילו בזמן הגלות – לא ישעבדום בשעבוד הקשה, כי מעת יציאת מצרים

¹ דהא מן שמיא וכו’ – הוא נימוק על קדושה “עולמית” של השורש. ולכן הוקדשו הבכורים של כל “הדורות”. וממשיך לבאר ההשוואה בין השורש למעלה לבין הבכור – פטר רחם למטה. “ומהו השרש שלהם” – י’ שהוא בחי ראשית וכו’.

² קודם שיאמר זאת המצוה לישראל – להלן מפסוק יא. רצה להזהירם תחלה על הזכירה של יציאת מצרים – לכ’ כוונתו כמ”ש שם וז”ל: והנה אחר שהזהיר משה לישראל על כל המצות הנז’ התלויות בענין יציאת מצרים, בא להזהירן מיד על הפרשת הבכורות והקדשן כמו שצוהו השי”ת, כי גם המצוה הזאת תלויה ביציאת מצרים כידוע, שהרי המכה של בכורי מצרים וההגנה על בכורי ישראל הוא שגרים את ציוויה. (השווה דברי האברבנאל בפירוש ההגדה ד”ה: תם מה הוא אומר).

נעשו עבדים אל השם הקדוש, ואינם עוד עבדים לעבדים שהם 'החצונים'. וז"ש: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים¹.

והאמת יורה דרכו, שמעת יציאת מצרים ואילך, אע"פ שגלו ישראל בין הגוים בכמה גליות, מכל מקום אינם מעבדים אותם, ואין עוד עבודה ממשיית כמו שהיתה במצרים, אלא שעבוד בלבד, מפני העונות. כי הזכירה של יציאת מצרים, היא שמכנעת את 'החצונים' ואינה מניחתם להעביד את ישראל². ואף כי הם העובדים אותנו ועושים כל צרכנו בין בחול בין בשבת, אפילו בזמן הגלות³, וכל שכן בזמן הגאולה, שהרי עכשיו ההדיוטים שבהם הם העובדים את ישראל, אבל בזמן הגאולה יעבדום אפילו השרים והמלכים, בסוד קליפת נוגה שנתקנת ונכנעת אל הקדושה, כענין שנאמר: והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך, כי הוא דבר שצריך להיות על כל פנים כפי סדר ההנהגה. ועכשיו בזמן הגלות הזכירה של יציאת מצרים היא המועלת לישראל שלא לעבוד את 'החצונים', כי היד החזקה של הקדושה היא שמכנעת את גאותם וחוסמת את זדונם, ולכן אמר בתחלה "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים

¹ בהזכירה גופא מנמקים גם הפעולה שנעשית על ידו – שאינם עוד עבדים לעבדים שהם החיצונים.

² ראה עוד תיקונים חדשים לרמח"ל תי' כא עמ' נו וז"ל: ובזמנא דאתפריק מתמן אתפרק לגמרי. ורוא דא עבודת פרך לא אשתכחת אלא במצרים דתמן אשתעבד סטר קדישא לסטר מסאבא לגמרי. אבל מתמן ולהלאה לא יכלו סטרין בישין לשעבדא ליה אלא לאבאשא ליה. בג"כ אית לאדכרא יציאת מצרים תדיר, דהא גאולה דילה גאולת עלמין הוה, עכ"ל. וע"ע אדיר במרום עמ' שעו.

³ וז"ל רבינו בספר "אור עולם" בראשית כז, מ' עה"פ ואת אחיך תעבוד: גם לטעם אחר נאמר בתחלה הענין של העבדות, כי הוא בכל הזמנים ואפילו בזמן הגלות. עמוד והתבונן מי עובד את האדמה לעשות לחמם של ישראל – הלא אחיהם האדומיים. מי מביא להם פחם לגחלים ועצים לאש, מי משמשם ועושה כל צרכיהם ביום המנוחה – הלא הגוים עצמם שגולים בארצותם. ואם מתקיים הענין הזה אפילו בזמן הגלות, כל שכן שיתקיים בזמן הגאולה."

מבית עבדים” ואחר כך אמר: **כי בחוזק יד הוציא ה’ אתכם מזה,** שהכל מובן יפה במה שפירשנו.

דיקא נמי דקאמר “מזה” כלומר: הוציא אתכם מן הדבר הרע ‘הזה’¹ – שהוא לעבוד את החצונים, שלא יהיה עוד לעולמי עד, כי לא תקום פעמים צרה, ואי שעבודא איכא פולחנא ליכא כדאמרינן לעיל. ולסימן היציאה מן העבדות וההצלה מכף מעול ‘וחומץ’ – **ולא יאכל חמץ**.²

כל היציאות העתידיים של ישראל מהקליפות יהיו ביום ובחודש הכשר לצאת

ד. ואחר כך בא הכתוב והציע כלל גדול לכל היציאות של ישראל שיצאו מרשות הקליפה, שתהיינה תמיד בחודש הכשר לצאת, לפי שמתעורר ומתפשט בו החסד בריבוי, שלא יתכן גאולה ויציאה מבלעדיו. וז”ש: **היום אתם יוצאים בחדש האביב**.³ והזכיר “היום” והזכיר ה”חדש”, בגין דיומא גרים וירחא גרים,⁴ מן הטעם הנ”ל ואין צורך לכפול את המבואר.⁵

¹ לפי פשוטו: ‘מזה’ – הוציא ממקום זה (רס”ג). המחבר כותב: **כלומר** – ומפרשו: מן הדבר הרע “הזה” עבודת החצונים, היינו ‘הוציא’ לעולמים, מלעבוד את החיצונים.

² **ולסימן היציאה** וכו’ – המפרשים טרחו לבאר קשר ענין “הזכירה” עם הציווי “ולא יאכל חמץ”. לפי המחבר – הוא ‘סימן’ היציאה לדורות.

³ **היום אתם יוצאים** – כל היציאות של ישראל שיצאו מרשות הקליפה, תהיינה תמיד בחודש הכשר לצאת.

⁴ **דיומא גרים** – ט”ו – י”ה, יחוד או”א. **וירחא גרים** – התפשטות החסדים בניסן.

⁵ המפרשים פירשו: **היום** – יום זה שתזכרו הוא היום שבו **אתם יוצאים** לחירות, בחודש האביב – חודש שבו הבשלת התבואה, שהוא זמן ראוי לצאת בו (בכור שור, חזקוני. וראב”ע פירשו באופן אחר). לפי המחבר: אחר שאמר שתכלית המכוון של יצ”מ הוא לעולמי עד, אומר ‘כלל גדול לכל היציאות’ העתידיים מהקליפות – שכולם יהיו ביום – “היום”, ובחודש הכשר לצאת – “בחודש האביב”.

אלא שנשאר לדקדק כאן במלות האלו: א’תם יוצאים ב’חדש ה’אביב שהם ר”ת איב”ה, ורימז בכך שהאיבה הקדמונית של הנחש אינה יכולה לקטרג כלום על היציאה בזמנה, לפי שהחסד גובר עליהם והאיבה מתבטלת מפניו. וזהו שהתחיל: “היום” אתם יוצאים, כי “היום” בסימן הידיעה הוא החסד ממשי, דאיהו יומא דאזיל בכלהו יומין, שכל החמשה חסדים נכללים בו.

ה-ו. ¹ולכן תראה שמנה כנגדם בסמוך חמשה עממים בלבד, לפי שהיה עתיד השי”ת ליטול מהם ההתפשטות של הה”ח ולתתם לעמו ונחלתו. וז”ש: והיה כי יביאך ה’ אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבوسی אשר נשבע לאבותיך לתת לך. ויש גם האחרים במשמע, אבל אלו החמשה היו העיקר, לפי שמקבלים החמשה חסדים בעת הצלחתם, והשאר טפלה להם.² והנה הארץ הנבחרה שבאה לידם בתחלה, בסוד הקליפה הקודמת לפרי, היא היתה כלולה ודאי מחו”ג, שבכללות הזה תלוי השלמות כידוע, ולכן קראה הכתוב: ארץ זבת חלב ודבש.

טעם שלא נתחייבו באכילת מצה במדבר

והרי העם הקדוש בביאתו לשם, נתחייב לעבוד את העבודה הזאת של אכילת המצה³ ‘בחדשה ובזמנה’, כדי לעשות זכר ליציאת מצרים וכדי להמשיך אליהם את החסד בזמנו, מה שלא היו צריכין לעשות כן כל זמן היותם במדבר, לפי שהיו אוכלים את המן. וזהו הטעם שתלה הכתוב הענין של זאת העבודה בביאתם אל הארץ, כדכתיב:

¹ כאמור בכ”מ, דרכו של המחבר לפרש הפסוק בהקשר לנקודה האחרונה שעסק בו. (סיים לעיל בתוספת “רמז” על הפסוק, וממנו ממשיך לבאר פסוק הבא).

² ויש גם האחרים במשמע – כמ”ש רש”י. לפי שמקבלים החמשה חסדים וכו’ – דומה למ”ש הרמב”ן (החולק על רש”י ואומר) – שרק אלו היו זבת חלב ודבש.

³ “העבודה הזאת” של אכילת מצה – כדעת הראב”ע. ודלא כשאר המפרשים שפירשו על קרבן פסח, ולדעתם הפסוק הבא אחריו הוא ציווי נוסף.

והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וגו' ועבדת את העבודה הזאת
בחדש הזה, ותכף סמך ליה: שבעת ימים תאכל מצות.

טעם שאכילת מצה נקרא עבודה

ומה שקראה "עבודה" לפי שאכילת המצות אינה ערבה לאדם בלי
ספק, ונמצא שאינה נעשית על כל פנים אלא לשם עבודה לעשות
רצונו ית' כדי להשלים את התיקון כראוי.

טעם שיום השביעי הוא מקרא קודש והצורך להזכירו

ומ"ש: **וביום השביעי חג לה'**, שר"ל "מקרא קדש" בלי ספק. ולא
הזכיר את הראשון¹, שגם הוא מקרא קדש, כמו שהזכירו למעלה (יב,
טז). הטעם נלע"ד, לפי שהראשון ממילא הוא היום החשוב, בהיותו
נגד החסד הראשון דאיהו יומא דאזיל בכלהו יומין. אבל יום השביעי
שהוא כנגד החסד האחרון היותר גרוע מכל החסדים², שמא יבאו
לזלזל בקדושתו ח"ו, לפיכך הזהירם עליו, כי אע"פ שהוא האחרון
של חג המצות, מכל מקום הוא כנגד בחינת היסוד של ימי הספירה³,
ועל ידו נשלם הזיווג, ונמשך כללות השפע של חו"ג, שהם סוד
החג⁴. ועל רזא דא כתיב: "וביום השביעי חג לה'".

גם המלכות נתקנת על ידי אכילת המצה

ז. והנה כבר ידוע שהמעשה למטה צריך שיהיה מכוון אל ההנהגה
של מעלה, ולכן צריך לאכול מצות כל שבעת הימים, כדי שיתפשט

¹ ולא הזכיר את הראשון – כמו שהעיר על זה הרמב"ן (אמנם פירשו בדרך אחר, לא בענין "מקרא קדש").

² החסד האחרון היותר גרוע וכו' – כמ"ש בכוונות (קצ"ה כוונה ה' של ספה"ע ד"ה: ועוד צריך לכוין). אמנם לכ' צריך יישוב כי לעיל (יב, טז) ביאר ענין זה למעליותא של היום השביעי – "לפי שנשלם בו התפשטותו של החסד הראשון בכל דרגין דיליה, כידוע מכתבי האר"י זצוק"ל בסוד ספירת העומר".

³ כמבואר בכוונות ספה"ע שם ד"ה: עוד כוונה אחרת יש.

⁴ כמבואר בכ"מ, שח"ג הוא ר"ת חסדים גבורות הנמשכים בחג.

החסד בכל שבע דרגין קדישין¹. וגם המלכות שהיא סוד האשה העליונה, תהיה נתקנת בכך בתיקון הגמור. וזהו טעם הכפל² שאמר: **מצות יאכל א'ת ש'בעת ה'ימים שהוא ר"ת אש"ה, לרמוז אל הנזכר.**

טעם איסור בל יראה

וגם לטעם זה, צריך לדקדק מאד שלא יראה שאור ולא יראה חמץ בכל גבול ישראל, שאם יראה, החסד מסתלק כי אינו רוצה לעמוד במקום הדין הקשה הרמז בחמץ ושאור בזמן איסורו. וז"ש: **ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך, "לך" דיקא, כלומר לתועלתך ולהנאתך, כדי שלא יסתלק החסד בראותו את החמץ המונע התפשטותו, כי החסד של הקדושה הוא טהור עינים מראות ברע, והחמץ נקרא דבר רע בזמן איסורו, מה שאין כן בשאר הזמנים, כי לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים.**

והגדת לבנך – דברי הגדה. כדי לומר לו עיקרי הדת

ח. והנה כבר ידוע שעיר פרא אדם יולד, 'ואינו יודע' כלום [לשאול]¹ אלא אם כן מודיעין לו כפי שכלו וכפי הכרתו, וכל שכן בדברי הגדה של המעשים שעברו, שמושכין לבם של הקטנים, ועל ידי כך נכנסים ונתקעים עיקרי הדת בשכלם ונשרשים בו, לפי שהוא כנייר חדש. וז"ש: **והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, כי זהו הבן שאינו יודע לשאול, ועל ידי הגדת הסיפורים בתחלה, באים אחר כך לומר אליהם עיקרי הדת, וז"ש: "והגדת" בתחלה ואחר כך "לאמר" – כי תגיד את זה לומר את זה.**

¹ יש להעיר: המחבר ציין בכמה דוכתין 'הצורך' (מעין חיוב) של אכילת מצה כל שבעה. (המפרשים הביאו ראיה מפסוק זה לשיטת הגר"א דסובר דכל ז' יש בזה 'משום מצוה').

² **טעם הכפל** – שאמר לפני זה: שבעת ימים תאכל מצות, אלא בא להוסיף רמז ענין המלכות.

טעם שצריך להיות מצה ומרור מונחים לפניך

וההגדה של תועלת אינה אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, כי תאמר לו: מצה זו שאנו אוכלים בלילה הזאת היא 'בעבור זה', וכן מרור זה שאנו אוכלים הוא 'בעבור זה', ועל ידי כך נרשמים הדברים במוחו של קטן ואינם נשכחים עוד לעולם, בגין דאית עובדא ומילולא, ששניהם יחדיו מועילים הרבה לענין הזכרון. כי המעשה הוא כבסיס להזכיר את הדיבור, שאם לא כן הדברים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמוכו, וז"ש: **בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים**, כי יציאת מצרים לא היתה אלא לקיים את מצותיו ית¹, שהרי הוציא השי"ת את ישראל משעבוד הקליפה, כדי שישתעבדו אל הקדושה, והרשע שאינו רוצה להשתעבד אל הקדושה, הוי כאילו לא נגאל מן הקליפה, מאחר שהוא רוצה בשעבודה. ולכן אמרו רז"ל (רש"י ע"פ מכילתא) שענין אמרו: **"בעבור זה עשה ה' לי"** מדבר 'גם כן' על הבן הרשע, וז"ש: **"עשה ה' לי"**, לי ולא לו שאילו היה שם לא היה נגאל². אבל היה מת בימי החשך, כמו שמתו הרבה מישראל הרשעים שהיו מצד הרע, ולא היו מקפידים כלל להדבק אל הטוב.

ואם תאמר: מה שייך רשעות בבנים הקטנים המתחילים להתחנך שאין אדם יודע מה טיבן. התירוץ לזה כענין אמרם ז"ל: בוצין בצין מקטפין ידיע, שאם האב יעשה חיובו להגיד לבנו הקטן מה שצריך להגיד, והוא לא ישים לבו על דבריו או יהפכם לדברי שחוק והיתול,

¹ לכ' הרכיב המחבר ב' הדעות בראשונים בביאור הכתוב, אם מבאר טעם יצ"מ (ראב"ע, רמב"ם סה"מ צ עשה ב', וכן משמע מרש"י), או טעם העבודה (רשב"ם, רמב"ן ועוד).

² כי בהיותו רוצה בשעבוד הקליפה, כאילו לא נגאל מן הקליפה.

זהו סימן רע לו בלי ספק¹, מן הטעם שאמרנו כי הנשמה הטהורה מתחלת להראות את יופיה בקטנותה, וכנגדה הנשמה המטונפת מתחלת בקטנותה ממש לגלות את טינופה ואת כיעורה, וכענין שאמר החכם (משלי כ, יא): גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו.

ואע"פ שהאב יראה סימני כיעור בבנו בעת סיפורו, לא ימנע מפני זה לעשות את שלו, שאם לא יהיה לתועלת בנו יהיה לתועלת עצמו. וז"ש: "עשה ה' לי" – לי ולא לו. כי כבר ידענו שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ביאור: כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח

וסודו, כי הוא ממשיך על עצמו המשכה של האורות המקיפים, שנמשכים על ידי הסיפור כידוע², וכפי ריבוי הסיפור כך ריבוי האורות. ולכן אפילו החכמים והנבונים חייבין להרבות הסיפור³, כי כל הפוחת פוחתין לו וכל המוסיף מוסיפין לו באורות המקיפים האלו המשיכים את נשמתו, כמו שפירשנו⁴.

¹ לפי זה, התואר "בן הרשע" הוא בעת שמקיים האב חובת הסיפור, והבן אינו משים לבו על דבריו, ושואל: מה העבודה וכו'. וכן משמע מדברי המחבר בהמשך דבריו: "ואע"פ שהאב יראה סימני כיעור בבנו בעת סיפורו וכו'.

² מצוות התלויות בדיבור ממשיכים אורות מקיפים, ומצות מעשיים – אורות פנימיים, כמבואר בהאריז"ל (ראה שעה"כ פ"ה ע"ב).

³ מצוה עלינו לספר – ר"ל "להרבות" הסיפור.

⁴ וז"ל המחבר ב'ספר הליקוטים' (ח"ב עמ' תק"ג): ורוא דא "חן שפתיו רעהו מלך" (משלי כב, יא). כי הדיבור נאה הוא מתקן מלבושים נאים שהם האורות המקיפים, כידוע בסוד ליל פסח, כי על ידי המצות אנו מכניסים האורות פנימיים אל המלך מצד החכמה, ועל ידי הכוסות אנו מכניסים לו האורות פנימיים מצד הבינה, ועל ידי סיפור ההגדה אנו מושכים לו האורות המקיפים מצד האם המלבישה ומעטירה את הבן היקר. ולכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, כי הוא משבח ומכבד את יוצרו בסוד המלבוש נאה של המקיפים, כך מדה כנגד מדה מכבדים ומשבחים אותו, כי כל המכבד מכובד, כי פועל אדם

קשר ענין זכירת יציאת מצרים ומצות תפילין

ט. והנה כבר כתבנו למעלה (פסוק ג) שהמצוה של זכירת יציאת מצרים, היתה כדי להכניע את החצונים שלא יתגברו עלינו יותר מדי, מאחר שיצאנו משעבודם ונעשינו עבדים אליו ית', ואמנם עדיין צריכין אנו להכניע הכחות של יצה"ר אשר בקרבנו, שגם הם משרש החצוניות כידוע.¹

ועיקרם של הכחות האלו הם בב' מקומות הראשיים של הגוף, שהם המוח והלב, כי במח השמאל שבראש יש היצה"ר הגורם כל 'המחשבות' הזרות והרעות, וגם בחלל השמאל שבלב יש היצה"ר הגורם כל 'ההרהורים' הזרים והרעים שעוברים בלבו של אדם. ולכן צונו השי"ת לכתוב אלו הפרשיות שזכרה בהם יציאת מצרים ולהניחו על המוח ועל הלב, כדי להכניע על ידיהם הכחות האלו של היצה"ר שלא יתגברו עלינו ולא יחטיאונו במחשבות הרעות ובהרהורים הרעים שלהם; ואדרבא² ישתעבדו אל הקדושה ויזכרו לעשות את רצונה בשמירתן של כל המצות שנצטוונו ממנו ית'. וז"ש: **והיה לך לאות על ירך**, שהם התפילין של יד הנתונים בזרוע השמאל כנגד הלב, להכניע הכחות של יצה"ר שהם בלבו של אדם. **ולזכרון בין עיניך**, אלו התפילין שבראש שניתנים על המוח באמצע, שהוא המקום המכוון בין העינים ממש, כדי להכניע הכחות של

ישלם לו וכארח איש ימציאנו. עכ"ל. וראה עוד שם (עמ' תקנ"ה) בענין אמירת קינות בט"ב – כדי להמשיך אור מקיף, להגין עליהם מפני החיצונים, עיי"ש.

¹ לכ' כוונתו: זכר יצ"מ מכניע החיצונים שזה ענינו של יציאת מצרים. ועדיין נצרך להכניע יצה"ר הפנימי, וזה ע"י זכר יצ"מ שבתפילין. היינו בכח התפילין שכתוב בהם זכר יצ"מ, נכנע היצה"ר (ולא שהתפילין עצמם משמשים לאדם לזכר וסימן, כנלע"ד).

² ואדרבא וכו' – סיפא דקרא – "למען תהיה תורת ה'" וכו' כמו שמפרש והולך.

היצה"ר שהם במוחו של אדם: ולא יהיה שום מונע לשמירת התורה והמצוות, וז"ש: **למען תהיה תורת ה' בפיך**¹.

טעם שתפילין של יד נקרא אות ושל ראש זכרון

ומה שקרא "אות" אל התפילין של יד, "וזכרון" אל התפילין של ראש. הטעם הוא, כי התפילין של ראש הם העיקר, לפי שמכניעין כחות יצה"ר שבמוח, והתפילין של יד טפלה לאותן של ראש, שהרי אינן מכניעין אלא כחות היצה"ר שבלב, שבודאי אינם אלא התפשטות מאותם שבמוח, כי התחתון אינו אלא התפשטות של העליון². ולכן לאותן של הראש קראן "זכרון", בלשון הרומז על הזיווג השלם של כל האורות העליונים הנכנסים בראשו של הז"א למעלה, שהם המוחין שלו ממש, ובראשו של בר ישראל שהוא דוגמתו למטה. אבל אותן של יד אינם אלא התפשטות של האורות ושל הכחות שבראש, שיורדים להעשות מוחין אל הנזק' שמתחלת ממקום הלב של הזכר, והוא בסוד (שה"ש ח, ו): שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך, ו"אות" ו"חותם" כלא רזא חדא, כי החותם הוא אות וסימן על מי שחתמו, כך האורות התחתונים הם אות וחותם של האורות העליונים³.

וגם בכאן אמר: והיה "לך" לאות, שמשמע להנאתך ולתועלתך, להכניע את הכחות של היצה"ר. ולפשט את האורות העליונים בין

¹ **למען** – "כדי" להכניע היצה"ר ולא יהיה שום מונע. לפי המפרשים: 'למען' – "על ידי" זכירת יצ"מ הקשור בגופו, זה יביא לשמירת התורה ומצוותיה – תהיה תורה ה' בפיך. ראה רמב"ן.

² השווה דרך ה' ח"ד פ"ו, ז, "רצוה הבורא ית' שימשך האור הזה על המוח תחילה ע"י תש"ר, ויתוקן בו המוח והנשמה שבו, ויתפשט אח"כ על הלב ע"י תש"י".

³ תש"י – אות וחותם, של האורות העליונים – תש"ר.

במוחך בין בלבך¹, ולהיות דוגמא של מעלה דיוקנא דמלכא קדישא ממש², כמו שאמרו רז"ל בספר הזהר (ח"ג רסה, א; ז"ח שה"ש סד). והנה כבר ידוע שהאורות הנכנסים בראש הם היורדים אחר כך ומתפשטים בפיו של אדם, וזה סוד "למען תהיה תורת ה' בפיו", שהוא סמוך לענין אמרו "ולזכרון בין עיניך", כי האורות של הראש הם ממש המתפשטים בפה כמו שפירשנו.

ולא לחנם אמר "בין עיניך" ולא אמר "בראשך", כי התפילין שבראש מקדשין ראייתו של אדם שלא יסתכל במה שאינו ראוי לו, שהם כל הדברים שאסור להסתכל בהם. ונמצא שכל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, קדוש הוא לאלקיו ולא במהרה הוא חוטא³. וברזא דא אמור רבנן (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה, דף ט): אי יהבת לי עיניך ולבך אנא ידע דאת ידידי.

והשתא אתי שפיר ומוכן יפה מ"ש אחר כך: **כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים**. שהרי השי"ת הוציא את ישראל משעבוד הקליפה כדי שישתעבדו אל הקדושה, וכאשר ישעבד האדם מוחו ולבו אל הקדושה על ידי הנחת התפילין של ראש ושל יד, נמצא שהוא משעבד את כל גופו, כי אלו הם האברים הראשיים שכל שאר האברים נגררים אחריהם⁴.

¹ להכניע את הכחות של היצה"ר – כנ"ל בד"ה: והנה כבר כתבנו. ולפשט את האורות העליונים – כנ"ל בד"ה: ומה שקראו אות.

² דוגמא של מעלה – המוחין ברישא דז"א כנ"ל.

³ ראה מנחות מג, ב.

⁴ לפי הרמב"ן: כאילו נאמר 'והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך' – 'כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים' – 'למען תהיה תורת ה' בפיו'. אמנם לפי המחבר סדרם של הפסוקים מתפרשים שפיר, ולכן מדגיש: **והשתא אתי שפיר ומוכן יפה מ"ש "אחר כך"**, כי על ידי שמשעבד מוחו ולבו אל הקדושה 'והיה לך לאות וכו' – מתקיים תכלית כוונת יצ"מ – 'כי ביד חזקה' וכו' – **שישתעבדו אל הקדושה**.

טעם שחג המצות נקרא חק

י. ומ"ש אחר כך: **ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה**, חוזר לענין שמירתו של חג המצות משנה לשנה¹, כי הוא בכלל החקים העליונים המתעוררים בזמן הראוי להם [למועדה"]. והחק הזה הוא לפשט את החסד בריבוי בחדש האביב, וישראל השומרים את חג המצות הם המקבלים אותו. אבל אומות העולם הבלתי שומרים, אדרבא הדין מתריס כנגדם, באותו הזמן ממש. ולכן ישראל בניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל, ואין גאולה לישראל שלא תהיה מפלה לאומות העולם, בסוד כשזה 'קם' זה נופל, שהרי החסד² 'מקים' את ישראל והדין מפיל לאומות העולם.

כל שנה בחג הפסח נעשה תיקון חדש ותקומה לישראל

ואם תאמר: והלא כמה פסחים עברו ולא ראינו עדיין 'התקומה' לישראל והמפלה לאומות העולם. דע כי בזמן הגלות הכל בסיתום, שהדברים נעשים למעלה, אבל אינם מתגלים למטה עד זמן הגאולה. כי בודאי בכל שנה ושנה המאציל ית' מכין איזו תקומה לישראל ואיזו מפלה לאומות העולם, אבל היא הכנה בלבד, כי הגילוי הממשי לא יהיה אלא בעתו, ועכ"ז לנפשות של ישראל יש איזו תקומה ואיזה תיקון בכל חג המצות³, ויהיה לבסוף גם אל הגופים

¹ לאחר שהפסיק בענין התפילין, חוזר לענין שמירתו של חג המצות, ומדבר על שמירתו מימים ימימה – "משנה לשנה". והיותו נשמר משנה לשנה הוא בהיותו 'מחוק' הבריאה, חק נתן ולא יעבור.

יש להעיר: שנחלקו תנאים (מנחות לו:) אם חוזר למצות "פסח", או נמשך על "מצות תפילין". המחבר אומר: חוזר לענין שמירתו של 'חג המצות'.

² **שהרי החסד** – 'המתפשט בריבוי בחדש ניסן' **מקים את ישראל וכו'.**

³ ראה להלן בביאור "השתא הכא" וכו'.

בזמן הגאולה, שהכל יתגלה בבת אחת¹ לכבוד ולתפארת לישראל
לבושת וחרפה לאומות העולם, בשנת שילומים לריב ציון.²

¹ יתגלה בבת אחת וכו' – כל הגאולות של כל השנים.

² עד כאן לפי סדר הכתובים מספר "ברית עולם" פ' בא.

ליקוטיםפסוקי פ' בא על דרך הרמז¹

2 ואכלו את הבשר בלילה הזה, זה רמז להנהגת האדם בעוה"ז הדומה ללילה. "ואכלו את הבשר" – עניני העוה"ז המסורים לאדם בעוה"ז, בשגם הוא בשר. **צלי אש**, רמז ליסורים ועונשים העוברים על האדם בעוה"ז מדינה של גהינם. או ירמוז שעניני העוה"ז ותענוגיו צריך לעשותם בלי הכנות הרבה כאשר יזדמן. וזהו הרמז הבשר צלי אש, שהוא הבישול הנגמר במעט זמן מכל שאר הבישולים. **ומצות**, מלשון: הן לריב ומצה תצומו (ישעיה נח, ד). **ומרורים** כמשמעו, שכן יאכל האדם כל עניני העוה"ז עד בא חליפתו אשר שם ינוחו יגיעי כח.

אל תאכלו ממנו נא. לשון בקשה, כלומר: שלא יסור לבו מאלקיו ויבקש משום אדם בהכנעה ובחונף לחם לאכול ובגד ללבוש. או ירצה גם כן לשון עתה, כלומר שלא יאכלו עכשו בעוה"ז מתענוגי העוה"ב. **ובשל מבושל במים**, שהוא החסד הנרמז במים כידוע. **כי אם צלי אש**, כמו שפירשנו. ובלבד שיבקש את פרנסתו מאת השי"ת באמצעות תפלתו בקידה בכריעה ובהשתחויה, וזהו רמז **ראשו על כרעיו ועל קרבו**.

ולא תותירו ממנו עד בקר, כמו שאמרו רז"ל (סוטה מח:): מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. ולפיכך לא יותר ממנו. **והגותר ממנו עד בקר באש תשרופו**, שאם יותר ממנו עד בקר מחוסר הבטחתו באלקיו, לא יראה ממה שיותר סימן ברכה, אך יאכלהו אש לא נפח, הן שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו.

¹ ענינו של 'דרך הרמז' במשנת רבינו, ראה "דברים אחדים" מגילות תליתאה.

² מכתב יד שנת תפ"ג.

וככה תאכלו אותו וכו', אחר שהעיד באדם מה יהיו תולדותיו ומקריו בעוה"ז, ולמדו דרך הנהגתו בהכנת מזונותיו, הזהירו בסוף דבריו איך יהנה מן המזומן ולא יזיקנו. וזה אמרו: וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים וכו', כאורח נטה ללון ולא כבן בית, אך תשובתו הרמתה כי שם ביתו, ושם שבת עובר אורח, לא בעוה"ז שהוא כפרוזדור כדי להכנס לטרקלין, וזהו אמרו בסוף מליו: פסח הוא לה'.

ענין הקמת המשכן בראש חודש ניסן

וידבר ה' אל משה לאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד.

ולמה הקמתו של המשכן בחדש הראשון. דע כי הענין הוא לב' טעמים עיקריים: הא' — כי בחדש הזה מאירים בו שם הוי"ה בסדר אותיותיו, ואינו כשאר החדשים שמאירים בהם צירופי הוי"ה כידוע כל א' חדשו, וכל אלו הצירופים הם בשינוי סדר האותיות, ואין להם הכח שיש אל הצירוף הראשון שמאיר בסדר אותיותיו. ורומז אל הז"א שמתעורר בכל אורותיו המסודרים לו כראוי 'להקים' את המלכות. ולכן נצטוה משה שהוא דוגמת הז"א למטה, להקים את המשכן שהוא דוגמת המלכות, ב"חדש הראשון" דוקא ולא בחדש אחר. והטעם השני הוא, כי צריך שיתעורר הימין שהוא סוד החסד להקים את הנופלים, ואין הקמה ודאי אלא על ידו כידוע. ואין לנו חדש אחר שיתעורר בו החסד בריבוי כמו החדש הראשון שהוא הבקר של השנה, וכשם שבבקר

¹ ספר "ברית עולם פקודי, מ, א-ב.

מתפשט החסד בעולם כך התפשטותו בחדש הראשון. ולכן הוא החדש של הגאולה ושל ההקמה, ומצדו נסתייע משה להקים את המשכן. שאלמלא סיועו של החסד הזה, איך היה אפשר לאיש אחד לבדו להקים את קרשי המשכן שהיה ארכן עשר אמות ורחבן אמה וחצי, והבטיחו השי"ת שהוא לבדו יקיםם ויציגם למקומם, ועליהם נאמר "תקים את משכן אהל מועד", שהרי לא נזכרו בענין אלא בלשון הזה בלבד.

פסוקי פסח דורות - בהעלותך

¹ וכשם שהיה תיקון לישראל להיות הלויים במשמרותם [פסוק הקודם], כך היה תיקון אליהם לעשות את הפסח מדי שנה בשנה בחדש ניסן, כדי להמשיך את החסד בריבוי, שהרי החדש גורם ומועיל לכל השנה. ואולי שהיו בהם הרבה שחושבים שלא היה צריך אלא פסח מצרים – להמשיך ריבוי האורות לצורך הגאולה. לפיכך חזר הקב"ה להזהיר עליו 'בשנה השנית', שיכירו וידעו שהוא חוק ולא יעבור, כי אין ביטול לעולם במה שגורם תיקון, כמו שיש ביטול במה שגורם קלקול. וזהו ענין הסמיכות שאמרו: וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, כלומר²: כשם שעשו פסח מצרים לצורך הגאולה, כך יעשו פסח דורות 'בזמנו' הראוי לו לצורך המשכת החסד. ולא יבטלו דבר שהוא תיקון אל השכינה, שבו נועדים ומזדווגים המלך והכלה בזיווג שלם, ולכן נקרא "מועד". והוא גם כן תיקון אליהם, כי כשם

¹ ספר שבטי י-ה במדבר, ט, א-יד

² כלומר – 'במועדו' הוא נימוק – "לא יבטלו דבר שהוא תיקון אל השכינה, שבו נועדים ומזדווגים המלך והכלה בזיווג שלם, ולכן נקרא מועד".

שהשכינה מקבלת, כך היא משפעת אל התחתונים הגורמים את קבלתה, ובאיתערותא דלתתא איתער לעילא.

וכבר ידוע שהשכינה איהי רזא דסיהרא דבי עילאי, שבי"ד לחדש מתמלאת כל צרכה מן האורות של השמש העליון. וכל שכן בחדש הראשון, שבי"ד לחדש מתמלאת כל צרכה מאורות החסד ולכן הוא הזמן הראוי לעשות הפסח, לא קודם לכן ולא אחרי כן, וז"ש: **בארבעה עשר יום בחדש הזה. בין הערבים, שמתערב י"ד בט"ו, ומאיר בו שם י"ה, להשלים באותה הלילה כל הב' זיווגים הקדושים, זיווג עילאה ותתאה. לפיכך כתיב: תעשו אותו במועדו. ככל חקותיו וככל משפטיו תעשו אותו, בין מצות שעל גופו, בין מצות שחוץ לגופו. שלא יאמרו ישראל, בשלמא בפסח מצרים, ניחא שהיו צריכין כל אותם הענינים – להמשיך את האורות לצורך הגאולה, אבל בפסח דורות די בהתעוררות בלבד, ואין צורך לכמה דקדוקים. לפיכך בא הכתוב להזהירן – שהכל צריך לענין ההמשכה, כדי להשתוות אל ההנהגה העליונה, שישראל צריכין להשתוות אליה ולהתנהג על פיה בכל עניניהם. להודיע ולהודע שיש אומה אחת בעולם הדבוקה בעליונים, ויודעת מה פעל אל בכל דרכי ההנהגה, כי היא חכמתם ובינתם לעיני העמים אשר ישמעו את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה.**

והנה העבד נאמן, כמו שנצטווה ממנו ית', כן דבר אל בני ישראל לעשות הפסח, וכן עשו בכל פרטיו ודקדוקיו. וז"ש: **וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח. ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש במדבר סיני, אע"פ שהיה להם קטרוג הקליפה במקום שליטתה; וגרמו להמשיך לעצמם אורות החסד בשלמות ולהשלים את התיקון כראוי, ולכן חזר ואמר: ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו בני ישראל.**

לא ישאירו ממנו עד בקר, כדי שלא תהיה שום אחיזה או יניקה אל הס"א בנותר מצד החסד, בסוד: כוננו חצם על יתר¹. גם: **ועצם לא ישברו בו**, כדי שתשאר הצורה שלימה של האלוק והכח החיצון, ויראו אותה החצונים נמבזה בעיניהם של ישראל; שהרי כדי להשלים את התיקון כראוי: **ככל חוקת הפסח יעשו אותו**².

ואם תאמר: איך אפשר שיהיו שני הפכים בנושא אחד: שלא ישאירו ממנו עד בקר, כדי שלא תהיה בו שום יניקה לחצונים – ועצם לא ישברו בו, כדי שתשאר צורתו שלימה ויראו החצונים הבזיון של האלוק שלהם. והרי אם מצד אחד הוא הגורם המשכת החסד, איך אפשר מצד אחר שהוא עצמו יהיה הכח החיצון. והתשובה על זה דע, כי אין המשכת החסד אלא על בשרו, בזכות שאוכלים אותה לשם מצוה, שעל ידי כך מכניסין אותה בתוך הקדושה³. כי בשרו דוגמת קליפת נוגה, שנתקנת וחוזרת אל הקדושה, והוא הטוב שלה ממש. ולכן אמרה תורה בפירוש: ואכלו את הבשר בלילה הזה, כי בשרו דוגמת קליפת נוגה, שנכלל במדת לילה של הקדושה דאיהי רזא דשכינתא. אך אין המשכת החסד על העצמות, שהם דוגמת הרע של

¹ הפסח ענינו המשכת החסד, ואחרי זמנו יש יניקת החיצונים מן החסד שבו.

² **ככל חוקת הפסח הראשון יעשו אותו**, מאותו 'טעם' של פסח מצרים, לענין ע"ז של מצרים, 'יעשו אותו' בפסח דורות, כי להשלים התיקון כראוי היו צריכים לעשותו 'ככל חוקת פסח' הראשון.

³ (כי אין המשכת החסד אלא על בשרו בזכות שאוכלים אותה לשם מצוה, שעל ידי כך מכניסין אותה בתוך הקדושה. (בזה מתיישב תמימה המפרשים על מ"ש (הוריות י, ב): שניים שאכלו הפסח, זה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו במ, שלא מצאנו כן בשאר אכילת הקרבנות. כי כאן יש צורך להכניס הבשר תוך הקדושה ע"י שאוכלים אותו לשם מצוה. משא"כ בשאר הקרבנות. וחידוש קמ"ל רבינו: 'בשר' הפסח נכנס לקדושה, 'עצמות' הפסח – נדחה מן הקדושה).

קליפת נוגה, שנדחה מן הקדושה עצמה. ואדרבא מניחין את הרע עצמו בצורתו שלמה, לתכלית בזיון כמו שפירשנו.

וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה', סלקא דעתך אמינא כי מאחר שהוא בא משרשו של הדין הקשה של הקליפה, לא יהיה בו כח להמשיך מצד החסד. לפיכך אמר הכתוב, שגם הוא יעשה פסח לה' ככל השאר שהם מזרע ישראל, ולמה יגרע אם כבר מל וטבל, ונכלל 'בנפש הגר' דאיהי רזא דשכינתא. ולכן התיקון העשוי לה [לשכינה] על ידי הפסח, ראוי לעשותו גם אל הגר עצמו; ולא יועיל תיקונו בעלמא דנוק' בלבד, אלא אפילו בעלמא דדכורא, מאחר שנכנס לברית, וז"ש: **כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה**, "כחקת הפסח" דא עלמא דנוק', "וכמשפטו" דא עלמא דדכורא. שהרי השראת השכינה בשוה על זרע קדש, ועל גרי צדק העוזבים את דבקותם הטמא להדבק בשכינה הקדושה, וז"ש: **חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ**.

*

פסוקי מביא הביכורים – א'¹

ה. ומ"ש **"וענית ואמרת"** אין עניה אלא הרמת קול², כדי להודות בפה מלא. ולהשבית קטרוגם של החצונים כנגד המ"ן, שיוכלו לעלות למקומם הרמתה בלי מונע³.

ומ"ש בתחלת הענין **"ארמי אובר אבי"** כבר ידוע פירושו ז"ל: שבא להזכיר חסדי המקום¹, שלבן הארמי ביקש לעקור את יעקב והקב"ה

¹ מספר "משנה למלך" דברים קמא, פ' תבא, כא, ה-ח.

² **הרמת קול** – רש"י, וביאורו – **כדי להודות בפה מלא וכו'**.

³ על ידי "הרמת" קול, לא יוכלו החצונים למנוע עליית המ"ן (הבאת הביכורים) למקומם "הרמתה".

עג עניני חג המצות - ליקוטים

הצילו מידו, ואחר כך הציל גם את בניו מיד מצרים, עד שהביאם אל ארץ הנבחרת לאכול מפריה ולשבוע מטובה, וזה העד - בהבאת הביכורים.

ונלע"ד לומר פירוש אחר על הענין והוא, שרצה להזכיר השרש העני והשפל של האומה בתחלה, אלא שהעשירו והגדילו הקב"ה עד שנתן לו ארץ טובה ורחבה - צבי היא לכל הארצות. וזהו הדרך הנכון של ההכנעה הגמורה לפניו ית', להודיע שהכל מצדו והוא מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון להושיבו עם נדיבים. וז"ש: "ארמי אובד אבי" כלומר: "אבי" יעקב היה "ארמי ואובד", ו"אובד" ר"ל מי שאבד את שלו ונשאר עני מדולדל, כמו: ברכת אובד עלי תבא, ויעקב אבינו אבד כל מה שהיה לו כשברח מביתו מפני עשו אחיו והלך לגור אצל לבן ה"ארמי". ולא עושר ונכסים בלבד הוא שאבד אלא שאבד גם כן כל אורותיו, ונשאר בקטנות הגמור, עד שהגדילו אחר כך הקב"ה בין בנכסים בין באורות, וקרא את שמו ישראל, לרמוז אל גדולתו. וזה סוד: "ארמי אובד אבי", להודיע את שפלותו ואת גריעותו בתחלה. והנה כשם שנכנס עני ושפל בביתו של לבן ושם נתעלה ונתעשר, כך ירד במצרים במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב.

¹ לפי ביאורו: הבאת ביכורים הוא העד על "חסדי המקום", מענינו של לבן עד הביאם לאכול מפריה בארץ הנבחרת. כי ענינם אחד - הצלה: הצלה מלבן, והצלה ממצרים "עד" שהביאם לא"י. (מפרשי רש"י פירשו: שענין לבן אין זה מן הענין כאן, רק ענין חסדי המקום בנתינת הארץ, ומתוך זה מזכיר גם חסדים אחרים. ראה ספר הזכרון).

ואמנם הטעם שתלה שרשן של ישראל¹ ביעקב ולא באברהם ויצחק. כי מאלו יצאו כמה אומות אחרות, אבל מיעקב אבינו לא יצאו אלא י"ב שבטי יה, שהם עדות לישראל להודות לשם ה', שכלם משרש הקדושה.

ומ"ש בלשון הזה: **ויגר שם במתי מעט**, לפי שהיו משוקעים שם בתוך קליפת מצרים², ונחשבו כמתים מפני השיקוע שלהם במיעוט האורות. והאלקים חשבה לטובה, כדי שיתעכל הרע שלהם "שם" בתוך הקליפה, ותשבר על ידיהם בטרם העבודה. ומהו שכרם³, שהרויחו "שם" בקליפה עצמה בחינת הגדלות והכח וריבוי האורות⁴, וז"ש: **ויהי שם לגוי גדול**, כנגד הגדלות. **עצום**, כנגד הכח. **ורב**, כנגד ריבוי האורות.

ו. אלא שהקליפה בראותה כל השבח שלהם, התחילה כמשפטה לקנאות בהם, וחשבה להדביק בהם את רעתה, כדי לענותם שיהיו הולכים וכלים מפני תוקפו של הדין הקשה שהשליטו עליהם. וזהו שמספר והולך⁵: **וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה**⁶.

¹ כנ"ל בדבריו, שכוונת פסוקים אלו הוא להזכיר "השורש" העני והשפל של האומה, כי זהו הדרך של הכנעה לפניו ית'.

² **ויגר "שם"** – שהיו משוקעים "שם" בתוך קליפת מצרים, ונחשבו כמתים – **במתי**, מפני השיקוע שלהם "במיעוט" האורות – **מעט**.

³ לעיל פירש **ויגר "שם"** – עיכול הרע וכו' – "אלקים חשבה לטובה", וכאן מפרש המשך הפסוק "מהו שכרם": **ויהי "שם" לגוי גדול** – שהרויחו שם בחינת הגדלות.

⁴ **וריבוי האורות** – לעומת "מעט" – במיעוט האורות כנ"ל.

⁵ **וזהו שמספר והולך** – כי הוא קשור לענין הגדלות שהרויחו שם כנ"ל.

⁶ **חשבו להדביק בהם רעתם** – וירעו "אותנו". כדי לענותם – **"ויענונו"** – שיהיו הולכים וכלים, מפני תוקפו של הדין הקשה שהשליטו עליהם – **"ויתנו עלינו עבודה קשה"**.

ז. אלא שקלקלתם היתה תקנתם, בסוד: עת אשר שלט האדם באדם לרע לו, כלומר: אדם בליעל שלט באדם דקדושה, לרע לו של אדם בליעל. שהרי נתן הקב"ה בלבם של ישראל לצעוק אליו מגודל צרתם. והקול קול יעקב - שיש לו כח לשבר את תוקף הקליפה, וכל שכן על ידי הצעקה, וז"ש: **ונצעק אל ה' אלקי אבותינו. וישמע ה' את קולנו, כי קול של ישראל היא העולה בודאי ואינה חוזרת ריקם**¹.

ומ"ש: **וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו**². כבר ידוע פירושו ז"ל: "את ענינו" זו פרישות דרך ארץ. והקלוקל הזה למטה היה גורם קלקול 'למעלה', שנמנע הזיווג הקדוש של זו"ן, שהרי ישראל בזיווג נשותיהם גורמין זיווג למעלה.

"ואת עמלנו" אלו הבנים. וגם זה היה גורם קלקול 'למעלה', כי כשם שהיו משליכין כל הבן הילוד אל האור, כך כל ניצוצות החסדים של הקדושה היו מושלכים אל הקליפה.

"ואת לחצנו" זה הדחק, שהיה מגיע כביכול אל השכינה עצמה, בסוד עמו אנכי בצרה. וכענין אמרם ז"ל השכינה מה הלשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, שהרי כל נשמותיהן של ישראל מושרשות בתוכה, והם אברי השכינה ממש.

ח. ואמנם בהיות הקלקול והפגם נוגע כביכול בשכינה עצמה³, לפיכך נתעוררו ה' גבורות העליונים לקלקל את הקליפה ולהרוס את בנינה, כדי לתקן את הקדושה. וז"ש: **ויוציאנו ה' ממצרים ביד הזקה**

¹ כי קול של ישראל היא העולה בודאי וכו' – "קולנו" דייקא (שהוא לכ' מיותר, והיל"ל: וישמע ה').

² מפרש והולך הג' דברים לפי דרשת חז"ל, בענין הקלקול שנגרם על ידם "למעלה".

³ **נוגע כביכול בשכינה עצמה** – כנ"ל בסוף פסוק הקודם על "ואל לחצנו". (לפי"ז "ויוציאנו" וכו' נמשך מענין הלחץ דייקא).

ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים, שיש כאן ה' לשונות שאולי הם כנגד הה"ג ברזא דאמרן.

ועוד אמרו רז"ל: "ויוציאנו ה' ממצרים" ולא על ידי שליח. כי השם הקדוש והמיוחד הוי"ה ב"ה¹, הוא סוד הגדלות ממש, שנתעורר בשלמות כדי לדחות את הקטנות והחצונים הנאחזים בו, ועל ידי כך תהיה גאולה שלימה לכל הניצוצות הקדושות.

גם אמרו "ביד חזקה" זו הדבר. כי המלכות המקבלת מן השמאל - סוד היד החזקה, איהי רזא דדְּכָר, וכד איתתקפת על ידי הגבורות העליונות² לעשות דין בחצונים אז נהפכת לרזא דדְּכָר.

גם אמרו "ובזרוע נטויה" זו החרב. כי במה שהקב"ה מוחץ בו הוא מרפא, והגלות היה על ידי עשר אהיה של הבינה³ דדינין מיתעריין מינה, ולכן היה רד"ו שנים כמנין חר"ב. אבל אחר כך בזמן הגאולה נהפכה כנגד אויביהם, שלקו בעשר אהי"ה עצמן של הבינה דדינין נכפין מינה.

גם אמרו "ובמורא" גדול זו גילוי שכינה, בגין דאיהי דרגא "דיראה", ואז נשלם הגילוי שלה, כדי להפרע מן האויבים. כי בתחלה היתה כבושה סוגרת ומסוגרת בתוך הקליפה, כמו שהיו ישראל עצמן כבושים תחת צרותיהם, בסוד: עמו אנכי בצרה.

¹ ולא ע"י שליח – רק מצד שם הוי"ה (-אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו), ר"ל הגדלות שהוא ענין שם הוי"ה, נתעורר בשלימות כדי לדחות את הקטנות והחצונים הנאחזים בו, ועל ידי כך תהיה גאולה שלמה לכל הניצוצות הקדושות – ישראל - "ויוציאנו".

² כנ"ל: "נתעוררו ה' גבורות העליונים".

³ כמ"ש האריז"ל בענין ה' דמים. ראה קיצור הכוונות עמ' פו-פז.

גם אמרו "ובאותות" זה המט"ה, שהוא סוד ד"ן של אדנ"י, כדי לקיים מה שנאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים: וגם את הגוי אשר יעבודו ד"ן אנכי. וזהו גילוי שכינה בדינים שלה¹, כדי להפרע מן האויבים².

ולבסוף אמרו "ובמופתים" זה הדם. דהא שכינתא תתאה קבלת כל גבוראן דילה³ מרזא דשכינתא עילאה, דאזיפת מנאה לברתה. וזה סוד "ובמופתים" זה הדם, שהוא סוד אהי"ה בריבוע שעולה כמנין ד"ם, והכל מובן יפה ברזא דאמרן.

פסוקי מביא הביכורים – ב"ד⁴

ה. הנה כבר ידוע שאין נחת רוח יותר גדול לפניו ית', כמו להודות לו שהכל מצדו, שהוא המקום מעפר דל מאשפות ירים אביון. לפיכך המביא את הביכורים היה צריך להזכיר הטובה הגדולה שעשה הש"י אל הבחור שבאבות [פסוק ה'], והנסים הגדולים שעשה לבניו כדי להוציאם מעבדות לחירות [פסוקים ו-ח], ולהביאם אל הארץ היותר טובה מכל הארצות, בין לענין ריבוי השפעותיה ובין לענין קדושתה [פסוק ט' – יריבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת'].

¹ כמבואר בכ"מ שמטה משה היה בסוד ד"ן של אדנ"י, שהוא כח הפנימי והתוקף של המלכות.

² גילוי שכינה – כהמשך מן הקודם "ובמורא גדול" זה גילוי שכינה.

³ כנ"ל בדבריו (בד"ה: ואמנם בהיות הקלקול כו') בענין הה"ג העליונים שנתעוררו. וגבורות אלו, מקורם באי, כמ"ש האריז"ל בכ"מ, וכמבואר בענין בדמיק חיי. ולכן מדייק: "ולבסוף אמרו", ר"ל אחר שאמר פעולתם של הה"ג מסיים בענין שרשם – משכינתא עילאה.

⁴ מספר "ביאור משנה תורה" דברים תנינא, פ' תבא, כא, ה-ח.

וז"ש: וענית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אוֹבֵד אֲבִי כְּלוּמֵר: אֲבִינוּ יַעֲקֹב הוֹכֵרָח לַגְלוּת מֵאַרְץ מוֹלַדְתּוֹ וְלִילֵךְ אֶל אֶרֶם נְהָרִים בְּלֹא כְּלוּם, כְּאִישׁ עֲנִי וְאֲבִיוֹן שֶׁנִּקְרָא "אוֹבֵד" לִפִּי שֶׁאֵבֵד אֶת שְׁלוֹ וְנִשְׁאַר בִּידֵים רִיקָנוּיֹת, וְשֵׁם הָעֲשִׂיר וְהַצֵּלִיחַ בִּנְכָסִים [הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה וְכו' כִּנ"ל]; אֲבָל קִפְץ עָלָיו רוּגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף עַד שֶׁנִּתְגַּלְגְּלוּ הַדְּבָרִים וְהוֹכֵרָח לַצָּאֵת מֵאַרְץ הַנִּבְחָרָת וְלִרְדֹת מִצְרִימָה, כְּדֵי לַגּוֹר אֲצֵל בְּנוֹ שֶׁיִּכְלָכֵל אוֹתוֹ וְאֵת מִשְׁפַּחְתּוֹ בִּשְׁנוֹת הָרַעֲב [הַטּוֹבָה הַגְּדוֹלָה וְכו']; וז"ש: וִירַד מִצְרִימָה.

וַיִּגַּר שָׁם בְּמַתִּי מַעֲט, שֶׁהֵם הַשְּׁבָעִים נֶפֶשׁ שִׁירְדוּ אֶתוֹ מִצְרִימָה - סוּד הַשְּׁבָעִין עֲנַפִּין שֶׁל הָאֵילָן הַקֹּדֶשׁ, 'מַטֵּעַ ה' לְהַתְּפָאֵר' (יִשְׁעִיָּה ס"א, ג). וְשֵׁם פָּרוּ וּרְבוּ עַר לְשִׁשִּׁים רְבוּא, הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף, כִּנְגַד שְׁשִׁים רְבוּא שֶׁל שְׂרָשִׁים גְּדוֹלִים שִׁישׁ בְּאֵילָן הַנִּשְׁמוֹת, וז"ש: וַיְהִי שָׁם לַגּוֹי גְּדוֹל עֲצוֹם וָרֹב. "גְּדוֹל" כִּנְגַד הַשְּׂרָשִׁים הַגְּדוֹלִים; שֶׁהָיָה לְכָל אֶחָד מֵהֶם הַמִּשְׁכָּה שֶׁלִּימָה שֶׁל הַב' עֵיטְרִין חו"ג, וְזֶה סוּד "עֲצוֹם" כִּנְגַד הַגְּבוּרוֹת, "וָרֹב" כִּנְגַד הַחֲסִדִּים.

ו. וְאִמְנָם כְּשֶׁרָאֲתָהּ הַקְּלִיפָה שֶׁהָאֵילָן הַקֹּדֶשׁ הַצֵּלִיחַ בְּמִקּוֹמָהּ וְתִגְבָּהּ קוֹמָתוֹ עַל בֵּין עֲבוֹתִים וִירָא בְּגִבְהוֹ בְּרֹב דְּלִיתֵי' (יְחֻזְקָאֵל יט, יא), מִיד נִכְנָסָה קְנָאָה בְּלִבָּהּ וַחֲשָׁבָה לַעֲקוֹר אוֹתוֹ ח"ו עַל יְדֵי הָעֵינֹי הַגְּדוֹל שֶׁעִנִּי לְיִשְׂרָאֵל, בֵּין בְּגוֹפֶם בֵּין בְּמִמוֹנָם, כְּאִילוֹ הָאֵילָן הַקֹּדֶשׁ הַזֶּה "יִכְלָה וַיַּעֲקֹר מֵאֲלֵיוֹ בְּכַח הָעֵינֹי, וז"ש: וִירַעַו אוֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוּדָה קָשָׁה.

"וִירַעַו אוֹתָנוּ הַמִּצְרִים" זֶהוּ הָרַע שֶׁל הַקְּלִיפָה שֶׁחָשַׁב לְהַתְּגַבֵּר עַל הַטּוֹב שֶׁל הַקֹּדֶשׁ. "וַיַּעֲנוּנוּ" שֶׁהָיָה הַקְּלִיפָה נִתְפַּשְׁטָה בְּכָל הַכַּחוֹת הַטְּמָאִים שֶׁלָּהּ, שֶׁהֵם עֵינֹי נֶפֶשׁ אֶל הַקֹּדֶשׁ; וְהַכְרִיחוֹ לְיִשְׂרָאֵל לַעֲבוֹד עֲבוּדָה שְׂאִינָה שֶׁלָּהֶם, וז"ש: "וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבוּדָה קָשָׁה" שֶׁמִּלְבַּד מִשְׁמַעוֹ הַפְּשוּט יִרְמוֹז ג"כ אֶל עֲבוּדָה זֶרָה מִמֶּשׁ, שֶׁהִיא 'קָשָׁה' לְנַפְשָׁם שֶׁל זֶרַע

עניני חג המצות - ליקוטים

עט

אמת. אבל היה לאונסם, זלכן נתעורר הקב"ה וגאלם, שאם היה לרצונם לא היו יוצאים משם לעולם.

ז. ואע"פ שהיה לאונסם, מכל מקום המתין הש"י לצעקתם, כי על ידי הצעקה נקרעו כל המסכים של הקליפה, והגיע קולם של ישראל לפני כסא כבודו, וז"ש: **ונצעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלו ואת לחצנו**, כי האורות של הראייה לא היו יכולים לעבור מפני המסכים המבדילים, ונקרעו על ידי הצעקה, ואז עברו; וראה את ענים ואת עמלם ואת לחצם של ישראל, שהם ג' לשונות כנגד הג' הנ"ל. אבל הסוד העיקרי, שהם כנגד אחיזתם של החיצונים בכל ג' דרגין נר"ן שלהם.

ח. **ויציאנו ה' ממצרים ביד חזקה**, סוד הגבורה של מעלה שמתעוררת תמיד להכניע את החיצונים הרוצים להתגבר על ישראל. **ובזרוע נטויה**, זהו הימין שנתחבר עם השמאל לתת לו כח לעשות את שלו, בסוד יד ליד לא ינקה רע, שאם תחבר י"ד לז"ד עולה כמנין כ"ח ברזא דאמרן¹; אבל עדיין אלו הג' דרועין צריכין לקבל את כחם מן הבינה שנקראת "מורא גדול" לפי שהיא הגבורה העליונה דדינין מיתערין מינה, וזה סוד **ובמורא גדול**. ואלו הג' דרגין הם אתחברו להביא כל האותות והמופתים על המצרים במצרים, וז"ש: **ובאותות ובמופתים**.

ולבי אומר לי, ש"אותות" מלשון אותיות, כי 'באשר דבר מלך שלטון' לומר יהי דם, ומיד אלו האותיות יורדות ומתלבשות בלבוש חומרי בעולם השפל להביא זאת המכה על ארץ מצרים. וכן צפרדע כנים וכל שאר המכות. וכאשר היו יוצאים מן הכח אל הפועל, אז נקראים

¹ מחיבור ב' ידיים נעשה יד שלישי יד רמה' כידוע – "ג' דרועין".

"מופתים". ונמצא שהיו נקראים "אותות" - בשרשם, "ומופתים" – בפעולתם, וזה סוד "ובאותות ובמופתים".

*

חג המצות בפרשת משפטים¹

טו. וכבר ידוע שהמועד הראשון הוא בחדש הראשון של חדשי הלבנה שהוא חדש ניסן, שבט"ו בו המלכות עולה לקבל את החסד בריבוי², לפיכך התחיל הענין במה שכתוב: **את חג המצות תשמור**. והחסד הזה צריך להתפשט בכל שבע דרגין דילה כדי להשלים את תיקונה מצד החסד כראוי, לפיכך כתיב: **שבעת ימים תאכל מצות**, כי המצות מצד החסד העליון של ע"ב וס"ג שעולים כמנין מצ"ה, ולכן התחתונים אוכלים את המצות כדי שיתפשט החסד במלכות בכל שרשיהם העליונים³. ועיקר הציווי כבר נכתב במקומו⁴.

ויזהרו מאד [כאשר צויתין] לעשות את הפסח בזמנו 'כשנועדים' המלך והכלה ומזדווגים בזיווג שלם בכח החסד המתפשט בריבוי, וז"ש: **כאשר צויתין למועד חדש האביב שנקרא כך על שם התפשטות החסד מן או"א דאינון י"ה כמנין אבי"ב**. והתפשטותו ביושר כסדר אבג"ד של אלפא ביתא, שגם לטעם זה נקרא 'אביב', דהא י"ב היינו ג' במספר קטן כמו שכתוב בספר הזהר (ח"ב, קפו, א). ולכן מעברים את השנה

¹ מספר 'ברית עולם' שמות כג, טו.

² לקבל את החסד בריבוי – כמ"ש בפ' בא (החדש הזה לכם וכו') בכמה דוכתין.

³ המלכות היא שרשי 'התחתונים', וע"י אכילתם המצות ז' ימים, מתפשט החסד עליון [המצ"ה] במלכות 'בכל שרשיהם' העליונים. (יסוד זה מזכירו רבנו במקומות רבים, והוא דומה לדעת הראב"ע והחזקוני והגר"א, שהוא חובה בכל שבעת הימים, דלא כדעת המכילתא).

⁴ ועיקר הציווי כבר נכתב במקומו – 'כאשר צויתין', וחזרו בכאן מצד ביאור התחלת המועדים בחודש ניסן 'שבט"ו שבו המלכות עולה לקבל את החסד [בחי' המצ"ה] בריבוי'.

כדי שיהיה המועד הזה בעת ה'אביב' בכיוון¹, שלא יקדים ולא יאחר, והמעשים למטה ישתוו אל ההנהגה של מעלה. וכל שכן שבעת הזה מממש, ובכחו [כי 'בו'] של החסד הזה היתה יציאתם ממצרים, וז"ש: כ"י ב'ו' יצאת מ'מצרים, לרמוז אל הזמן ואל החסד המתפשט בו, שהרי המלות האלו: כ"י ב'ו' יצאת מ'מצרים הם ר"ת עולים כמנין חס"ד.

ומ"ש: ולא יראו פני ריקם, ללמדם שיביאו עולות בשלש רגלים, שהרי על ידיהם סלקא איתתא לגבי בעלה. וגם על ידיהם מתגלה אור פני מלך אל התחתונים, כי 'אור ה' עולה כמנין רג"ל, ועל רזא דא כתיב: לכו ונלכה באור ה' (ישעיה ב, ה). וגם רג"ל עולה כמנין ע"ב וקס"א, שנמשך מצד האור העליון אל התחתונים. ואם יביאו עולות יקבלו כנגדם ברכות ואורות בריבוי, שגם לטעם זה אמר 'ולא יראו פני ריקם'. ולאפוקי מעובדי אלילים של'ריק' יגיעם, כי אין להם המשכה של כלום, ואין קול ואין עונה ואין קשב, וכל עניניהם אינם הולכים אלא כפי מזלם ולא כפי עבודתם.

חג המצות בפרשת כי תשא²

שמירת חג המצות מועיל להרחיק פיתוי ע"ז

אלקי מסכה לא תעשה לך, כי מה צורך לומר כן, אם כבר הזהיר על זה כמה פעמים. ועוד, אם נאסר להם לקיימן, כל שכן שיאסר לעשותן. אלא ודאי בכאן דרשינן סמוכים: "אלקי מסכה לא תעשה לך" – "את חג המצות תשמור", כי בא ללמד בכך, שאם ישראל ישמרו את חג המצות כראוי בכל דקדוקי מצותיו, מובטחים הם בלי ספק שלא יפלו בטעות הגדול של ע"ז, כי אין חמץ ושאר יותר קשים מן הע"ז עצמה.

¹ ראה ספורנו.

² מספר 'ברית עולם' שמות לד, יז-יח.

וכאשר יעשו הביטול והביעור בזאת הכוונה בזמנו הראוי לו, יועיל להם בודאי לכל השנה כלה להרחיק מהם פיתוי היצר לענין ע"ז.

טעם שנכשלו בעגל בשנה ראשונה לצאתם ממצרים

והראיה על זה, שהרי נפלו ישראל בטעות ע"ז בשנה הראשונה שיצאו ממצרים, לפי שלא שמרו חג המצות כראוי. שהרי בא הכתוב והכריז בפירוש: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה, מכלל שאם היו יכולים להתעכב, לא היו מקפידים על החימוץ, ונמצא ששמרוהו באקראי בעלמא ולא בכונתם הגמורה, ולא קדם אליהם לא ביטול ולא ביעור, ולכן לא נתבטל מהם פיתוי היצר, ונפלו בקלקול הגדול של עגל מסכה.

ביטול וביעור חמץ מעביר המסכים המבדילים בין ישראל להשי"ת

שלטעם זה נקט קרא לישנא דא: "אלקי מסכה לא תעשה לך" ותכף סמיך ליה "את חג המצות תשמור", לרמוז אל הנזכר. ואין אדם עומד אלא אם כן נכשל, ולכן הכשלון שעבר, יזהירם על העתיד, וישמרו חג המצות כראוי, לבטל ולבער פיתוי היצר, שלא יכשילם עוד במה שכשלו לשעבר מפני מיעוט ההקפדה, כמו שפירשנו. וכבר כתבנו לעיל ש"מסכה" הוא לשון מסך דוקא, שהקליפות נעשות מחיצה ומסך בין ישראל לאביהם שבשמים, והן הן ממש בחינת חמץ ושאור, שצריך לבטלו ולבערו בזמנו, כדי להעביר אלו המסכים.

אכילת מצה כל ז' – ממשיך מוחי או"א לז' דרגין דנוק'

ועוד צריך להמשיך האורות של או"א לכל שבע דרגין של הנוק', כדי שתתפשט בה הקדושה העליונה אחר העברת הקליפה. וזהו הטעם של אכילת מצות שבעת ימים, כענין אמרו: שבעת ימים תאכל מצות אשר

צויתך, כי כבר פירשנו בכמה אתר סוד המצ"ה שהיא רומזת אל האורות של או"א, דאינון ע"ב וס"ג שעולים כמנין מצ"ה.

יציאת מצרים בחודש ניסן – מטעם ריבוי החסד שמתפשט בו

ואמנם את הכל עשה יפה בעתו, להשתוות אל ההנהגה העליונה, כי חוץ מעתו אינו מתקן ואינו מועיל. לפיכך כתיב: **למועד חדש האביב**, שהוא החדש הראשון, א"ב-י"ב, בין בחדשים, בין בצירופים היקרים של השם המיוחד, ולכן מתפשט בו החסד העליון שעושה תיקון גדול המועיל לכל השנה.

אלא שכאן יש להקשות: אם הוא טבעו של חדש דוקא להשלים את התיקון המועיל, למה תלה הכתוב אכילת המצות בחדש הזה לפי שיצאו בו מארץ מצרים כדכתיב: **כי בחדש האביב יצאת ממצרים**, שנראה מזה שאם יצאו בחדש אחר, היו צריכין לעשות בו את חג המצות, ואם כן הכל תלוי ביציאת מצרים ולא בטבע של חדש.

התירוק לזה דע, כי המאציל ית' שסידר את הזמנים, הוא שהוציאם בחדש הזה, כדי שתהיה היציאה בחדש שהוא כשר לצאת, כפירושם ז"ל על ענין מוציא אסירים בכושרות, וכדי שיהיה חג המצות בחדש שראוי להיות בו, מן הטעם שכתבנו. ונמצא שהיציאה בחדש הזה וחג המצות שנגזר להיות בו, הכל היה בעצה עמוקה של המאציל ית', להשתוות אל ההנהגה העליונה, כי הוא תמיד חדש של גאולה לישראל מפני ריבוי החסד המתפשט בחדש הזה. והיינו טעמא דאמור רבנן: בניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל, שהכל מובן יפה במה שפירשנו.

חג המצות בפרשת אמור¹

ענין קרבן פסח במילוי הלבנה

והנה התחיל מן הפסח שהוא בחדש הראשון, וביום ארבעה עשר בו שהוא תוקפו של חדש, שהלבנה במילואה, והנוק' העליונה מקבלת החסד בשלמות על ידי הזיווג. לפיכך צריך אז לעשות קרבן פסח, שאינו אלא כדי לעורר התפשטות החסד בכל קהל עדת ישראל, דהא באיתערוותא דלתתא איתער לעילא², וז"ש: **בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח לה'.**

קרבן פתח מכניע הדינים של ערב זוטא וערב רבא

והטעם של "בין הערבים", להגביר את החסד על הדינים השולטים, בין בערב רבא שהוא זמן מנחה גדולה, בין בערב זוטא שהוא זמן מנחה קטנה. ולכן הפסח ביני ביני, כי הוא משמש לכאן ולכאן, לכוף את הדינים ולהכניעם.

על ידי מיתוק הדינים של קרבן פסח חוזר כח הדיבור

ומה גם שהפסח רומז אל היסוד המזדווג בב' הערבים, ערב רבא לאה עלמא דאיתכסייא, ערב זוטא רחל עלמא דאיתגלייא, ועל ידי הזיווג מיתוק הדינים. ואז פה – סח ודאי, כי בכח המיתוק נפתח הסתום, ומאלם נעשה אלקי"ם שהיו אותיות מל"א י"ה, המחזירות כח הדיבור אל הפיות הקדושות, ולכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

¹ מספר 'עבודת הקודש' כג, ה-ח.

² **איתער לעילא** – התפשטות החסדים שהנוק' קבלה מצד מילוי הלבנה, מתפשטים על ישראל על ידי התעוררותם מלמטה. וז"ש: 'בחדש הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים' – שאז הנוק' מקבלת השפע בשלימות – הלבנה במילואה, 'פסח לה' – אתערוותא דלתתא כדי שהחסדים יתפשטו בישראל.

טעם מצוות מצה בט"ו לחדש

וכיון שעיקר המועד הוא המשכת י"ה, לריבוי החסד ולמיתוק הדינים, לפיכך כתיב: **ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות לה'**, "בחמשה עשר" דיקא, שהוא כמנין י"ה.

וגם המצ"ה עולה כמנין ע"ב וס"ג, שהם הב' המילואים היוצאים מן י"ה של השם הקדוש כידוע. וצריך לפשט החסד מן השרשים אל הענפים, שהוא מן הג' עליונות אל השבע תחתונות, ולכן: **שבעת ימים מצות תאכלו**.

טעם שיום הראשון הוא יום טובוענין איסור עשיית מלאכה בו

שלפי שיום הראשון איהו יומא דאזיל בכלהו יומין, וגדולה מאד מעלתו וחשיבותו, לפיכך: **ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו**, שאין רשות באותו היום אל הקליפה להעביד את הקדושה. אבל יש רשות אל הקדושה להחיות את הקליפה, שהרי לפוטרה בלא כלום אי אפשר, ולכן הותרה מלאכת אוכל נפש.

קרבנות הז' ימים – לצורך התפשטות החסדים

ומ"ש: **והקרבתם אשה לה' שבעת ימים**. כדי שתהיה שמחת הזיווג אל האשה העליונה כל אותן הימים, ויתפשט החסד בכל שבע דרגין דילה.

בגמר התפשטות החסדים יש למלכות שמחה שלמה

וכאשר נתפשטו בה כל החסדים ביום האחרון, אז יש לה שמחה שלימה ועלייה יתירה בלי ספק, כי טוב אחרית דבר מראשיתו. ולכן גם **ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו**.

חג המצות בפרשת ואתחנן¹

ואמנם ידוע גם כן שאין מי שידוע בטיבן של האורות העליונים הקדושים, אלא מי שהוא מוכלל ומוכתר בהם, דהא מילתא אלבישייהו יקירא, כמו אנשי ישראל, שנגדלו כל צרכן והגיעו כבר אל בחינת המוחין דגדלות, והם היודעים חשיבותן של האורות עצמן, וחשיבותן של המצות, שהאורות מתקיימין על ידיהם. אבל הקטנים שעדיין הם בשני ערלה ואין להם אלא מוחין דקטנות המעורבבים באחיזת החצונים, בודאי שהם אינם יודעים מאומה. ולכן כשרואים את הגדולים ששומרים את המצות כהלכתן, ונראין אליהם דברי הבאי מפני סכלותן², 'הטבע' [של הקטנות מפאת אחיזת החצונים] נותן ששואלין את טעמן. והגדולים צריכין להשיבן, כדי לישוב את דעתן [עבדים היינו וכו'], ולהחשיב את המצות בעיניהם [יציאתנו וכו' לטוב לנו], וז"ש: **כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם. ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאתנו ה' ממצרים ביד חזקה**, שהרי על ידי כך מכניעים את היצה"ר שלהם שגובר בהם בעת קטנותם³, מאחר שמזכירים לו את ענין עבודתו, ושלא יצא לחירות אלא על תנאי קיום המצות ושמירתן. וגם מזכירין לו בכך, שיש אדון הכל השולט על הרע ומכניעו, שצריך לקבל את עול עבודתו הקדושה והנעימה, מאחר שהוציאו מן העבודה הקשה אשר עובד בו תחת שעבודו של רשע ושונא.

¹ מספר 'משנה למלך' (דברים קמא), דברים ו, כ-כד.

² היות ואין להם מוחין דגדלות שהם האורות, שנמשכים ע"י המצוות, לכן אינם יודעים ערכם וחשיבותם של המצוות.

³ התשובה יש בכחה להכניע היצה"ר בעת קטנותם, ע"י הזכרת ענין העבודות ויציאתו על תנאי קיום המצות.

ולא בדרכי הטבע, אלא באותות ובמופתים, הבאים מן המקור העליון של הקדושה. שלא שמעום באזניהם אלא ראוים בעיניהם¹. וז"ש: ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעיניו. ועל ידי כך יתעוררו ויתחזקו הבנים לקבל עליהם את עול עבודתו של המטיב העליון. כי לא יעלה על דעתן שאבותינו יספרו להם שקר וכזב, והיא קבלה נאמנה מדור אל דור עד סוף כל הדורות, וכאילו ראו את הכל בעיניהם, מאחר שקיבלו מאבותיהם שאוהבים את בניהם יותר מגופם, ולא יספרו להם כי אם את האמת, כדי שתהיה לתועלתם ולהדריכם בדרך הישרה לעבודת בוראם.

וכל שכן שיודיעום שהוציאם הקב"ה מן השעבוד הקשה והרע, כדי להנחילם את הטוב, וז"ש: ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו.

אלא שעדיין אפשר שיאמרו הבנים, אם הקב"ה אוהב אותנו באהבה גמורה שאינה תלויה בדבר, למה הטריחנו בשמירתן של כמה חקים, שצריך לטרוח בהם הרבה כדי לעשותן, ונראה שהמטריח אין אהבתו ואין הטבתו שלימה. ועל זה אתה צריך להשיבן, שלטעם זה צונו הקב"ה לעשות את כל החקים, כדי שנמשך עלינו את הטוב ממקורו העליון, שאי אפשר להמשיכו כי אם על ידיהם, לפי שהם ממש הצנורות שנמשך מתוכם הטוב העליון אל התחתונים, וז"ש: ויצונו ה' אלקינו לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו.

*

¹ ב' דברים נכללים כאן: א - ההטבה - אותות ומופתים ממקור העליון של הקדושה - "ויתן ה' אותות ומופתים" וכו'. ב - אמיתת הסיפור - "לעינינו". וכנדס ממשך: א - ועל ידי כך יתעוררו ויתחזקו וכו'. ב - כי לא יעלה על דעתם וכו' שקר וכזב.

חג המצות בפרשת ואתחנן¹

והנה כבר ידוע שחייב אדם ללמד את בנו תורה, וכפי דעתו של בן אביו מלמדו. וא"כ למה ימתין לשאלתו כענין אמרו בסמוך: **כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם**, ונראה מזה שאם לא ישאל לא יאמר לו כלום. דע כי הענין הוא, שהתורה מחייבת אל האב ללמד אל בנו כפי ידיעתו, שאם יהיה 'בן חכם' שידקדק בשאלתו ויאמר "מה העדות והחקים והמשפטים"; וגם האב צריך לדקדק במענהו ולהודיעו בפרטות כל הדברים המשתוים אל הבנתו, כענין שנאמר: תן לחכם ויחכם עוד. כי הבן מבקש להעמיק ולהבין את הפרטים ולא ישקוט שכלו בשטחיות 'כבן הטפש' [החם], ולכן כתיב בסמוך: **ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה**, כי צריך שידע 'הבן החכם' מהיכן 'שרש העבודה' אליו ית' והעול הכבד של כל המצות², וכאשר יודיעוהו שהש"י הוציאנו מעבודת הקליפה אל עבודת הקדושה, יתגבר גם הוא בעבודת בוראו, כי יכיר מעלתן של ישראל, שזכו לפרוק מעליהם עול טמא המאבד את הנפשות, ולקבל עליהם עול קדוש המביאם לחיי העה"ב.

וכל שכן שתתחזק בלבו אהבת הש"י, כשידע כמה נסים ונפלאות עשה בשביל ישראל, וכמה מכות גדולות ורעות הביא על המצרים במצרים; כדי להשלים את גאולתנו ואת פדות נפשנו, וז"ש: **ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו ואותנו הוציא משם**.

¹ מספר 'ביאור משנה תורה' (דברים תנינא), דברים ו, כ-כד.

² **והעול הכבד של המצוות** – ראה לקמן פסוק כ"ד 'ויצונו לעשות' וכו', שזה היה המכוון של שאלת בן החכם. וחכמתו ניכר בזה 'שידע לדקדק בשאלתו', ומקדים לומר לו 'שרש העבודה' – עבדים. כנלע"ד כוונתו.

ומ"ש "לפרעה ולכל ביתו [נוסף על 'מצרים'], להודיע אל 'הבן החכם' כמה חביבים ישראל לפני המקום, שלא נשא פנים אפילו למלך גדול כפרעה, והביא גם עליו ועל ביתו כל המכות הגדולות, כדי להפרע ממנו על כל מה שעשו לישראל עמו; ולהכריחו להוציאן מארצו בכח גדול וביד חזקה [ראותנו הוציא משם'].

ומ"ש אח"כ: **למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו**, והיה די שיאמר "למען הביא אותנו אל הארץ". דע כי הענין הוא, להודיע אל 'הבן החכם' כמה היו חביבין ישראל לפניו ית', שנשא אותם בכל הדרך כאשר ישא איש את בנו על ידי ענני כבוד שהיו מקיפין אותם בכל הצדדים ואפילו תחת רגליהם עד שהגיעו אל הארץ. וזהו הטעם של הב' הלשונות: "למען הביא אותנו לתת לנו", כי הלשון הראשון לרמוז אל אשר נשאם ממש, והשני כמשמעו - שנתן להם את הארץ. ואם תדקדק במלת "הביא" תראה שעולה כמנין האהב"ה, כאילו אמר למען האהבה שהיתה לו עמהם, לפיכך נשאם במדבר ארבעים שנה, עד שנתן להם את הארץ אשר נשבע לאבותם, כי לא היה להם זכות, אלא הכל מצד האהבה והשבועה אל האבות.

והנה אחר שהאב הודיע אל הבן החכם את כל הטובה אשר עשה ה' לישראל עמו, בא להשיב על שאלתו שאמר "מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם" כי רבים הם ונראים עול כבוד שהאדם לא יוכל שאתו, ולמה בעל הרחמים שהסיר מהם עול אחד נתן עליהם עול אחר שהוא כבוד ממנו. והרי שקופץ האב להשיב על זה כי הטעם היה כדי לקבוע יראת שמים בלבם של ישראל, כי אין היראה מתישבת בלבו של אדם אלא במעשה המצות, ולא שיהיה יושב ובטל, כי הבטלה גוררת אחרי ההבל, וז"ש: **ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלקינו**, וכבר ידוע דהאי דרגא דיראה היא המקבלת כל הטוב מדרגין עלאין קדישין ומשפעת לישראל, וזהו

הטעם שאמר: **ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים** דאינון דרגין עילאין קדישין שנקראים "ימים", הם מגישים אליה והיא מוצקת אל התחתונים, כשיש יראת ה' מושרשת בלבבותם, כי היא לבדה בית קיבול לכל הטוב העליון, ואם אין יראה אין כלום, בסוד 'יראת ה' היא אוצר'.

והנה הטוב העליון הנמשך מצד היראה, הוא חייהם של ישראל, דהיינו החיים העיקריים דאינון חיי נשמתא, ולא חיי הגוף בלבד, כי זה ישנו ג"כ לכל שאר האומות, אבל חיי הנשמה הוא העיקר אל האומה הקדושה, וז"ש: **לחיותנו כהיום הזה**, שהוא מכוון ממש אל מה שכתוב למעלה: **ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום**.

*

חג המצות בפרשת ראה¹

א. כבר ידוע שכשם שהשבת היא היום שנמשך ממנו השפע לכל שאר הששת ימים, ולכן צריך להמתין בחפץ גדול כמי שממתין אל המקור שממנו כל הטוב, שלטעם זה כתיב: שמור את יום השבת (דברים ה, יב). שהוא לשון המתנה. כך חדש ניסן הוא החדש שנמשך ממנו החסד לכל שאר החדשים, כי הוא החדש הראשון שמאיר בו שם המיוחד ביושר אותיותיו, מה שאין כן שאר החדשים שמאירים בהם שאר הצירופים כל אחד בחדשו. ולכן נקרא "חדש האביב" כי הוא אב ל"ב חדשי השנה, והראשון ל"ב הצירופים של השם הקדוש. וזהו הטעם שצריך להמתין אל החדש הזה בחשק גדול, כי הוא חדש הגאולה והמקור של כל החסדים, יומא דאזיל בכלהו יומין. וז"ש: **שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלקיך**, שהוא קרבן פסח

¹ מספר 'משנה למלך', דברים טז, א-ח.

שנצטוו ישראל לעשותו 'בחדש' הזה כדי לעורר את החסד העליון, דהא באיתערותא דלתתא איתער לעילא. ומה גם [שצריך 'להמתין'] שעל ידו נשלם הזיווג הקדוש של זו"ן שהם סוד הוי"ה אלקי"ם שמא שלים, ולכן אמר "ועשית פסח לה' אלקיך". והשי"ת זכר עשה לנפלאותיו [לכן 'שמור את חדר האביב' וכו'], כי בחדש הזה תמיד המשכה של חסד המביא גאולה לעולם, כמו שהיה בעת יציאת מצרים, וז"ש: **כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה.**

וזאת ההמשכה של חסד נרמזה בסדר אותיות האבי"ב כמו שכתוב בספר הזהר (ח"ב קפו, א) שהוא בסדר אבג"ד ממש מעילא לתתא. וכנגדו סדר תשר"ק בחדש תשרי, שהוא דין ואור חוזר מתתא לעילא. ומ"ש "הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה" והלא היציאה היתה בעיצומו של יום. אלא מגלות מצרים הדומה ללילה, וכן לפי הנהגת הטבע מדי שנה בשנה יוצאים בחדש ניסן מחדשי הלילה שהיו בעת החורף, ונכנסים בחדשי הקיץ שהם כנגד היום. וחדש ניסן הוא תחלתו של יום 'וכאור בקר יזרח שמש', ולכן הוא זמן הגאולה והתפשטות החסד בעולם, בסוד: הבקר אור והאנשים 'שולחו' [גאולה]. ובארח רזא, ענין אמרו "הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה" לפי שמדת לילה ממש סוד הנוק', היא דשריאת קטריין ועבדת נוקמין.

ב. וענין אמרו: **וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר.** כדי שההמשכה תהיה כלולה מחו"ג. ולכן אמרו רז"ל (ירושלמי פסחים פ"ו ה"א): הצאן לפסח והבקר לחגיגה. כי מלת ח"ג רומזת אל הכללות של חסדים וגבורות כמו שפירשנו. וכל זה יהיה 'במקום השראת השכינה', שהיא המקבלת כללות ההמשכה מדרגין עילאין קדישין, וז"ש: **במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם.**

ג. והנה מאחר שאכילת הפסח בזמנה היתה תועלת לכל השנה להמשיך את החסד מן השרש אל הענפים, לפיכך היה צריך להזהר מאד שלא יהיה עמה שום עירבוב של הדין הקשה המונע את המשכתו, ולכן נאסרה אכילת החמץ עם הפסח, כי החמץ שרשו מצד הדין. ולכן אמרו עליו שהוא רמז אל היצה"ר (ברכות יז ע"א, זח"ב קפ"ג ע"ב), כי גם הוא מצד הדין כידוע. ואם יאכל הפסח עם החמץ יתגבר החלק הרע, כי מצא מין את מינו ונעור, ויהיה מונע את הטוב, ולא יושלם התיקון כראוי, לפיכך כתיב: **לא תאכל עליו חמץ**. וגם בפסח שני היה אסור לאכול עליו חמץ לטעם הנזכר. אלא שבפסח ראשון שהוא זמן המשכת החסד כראוי, לפיכך היה צריך 'לאכול עליו מצות' שבעת ימים רצופים, כדי להמשיך את החסד בזמנו מעילא לתתא בכל שבע דרגין, וכדי להשלים את התיקון המועיל לכל השנה כלה, כי המצות מצד החסד העליון של הקדושה, ולכן מגבירות כחו של היצה"ט ומתישות כחו של היצה"ר. וז"ש בפסח ראשון: **שבעת ימים תאכל עליו מצות**. מה שאין כן בפסח שני שלא היו אוכלים את המצות אלא בשעתו לתיקון קצת, אך לא לתיקון שלם כפסח ראשון, והבא לידי מדה זו לאכול את השני, איהו דגרע אנפשיה, כי אפשר שעונותיו גרמו לו ואין דבר נופל במקרה.

אבל עדיין יש להקשות: שאם המצה היא מצד החסד העליון, למה קראה הכתוב "לחם עוני", ואדרבא החסד העליון נמשך מצד העושר, במקום שיש שם ריבוי האורות וריבוי ההשפעות. אלא הטעם הוא שנקרא "לחם עוני" - לגבי דיצה"ר, כי הלחם הזה מענה אותו ומכניעו ומתיש את כחו, וזהו התכלית המכוון בענין אכילתו, להגביר החלק הטוב ולהכניע את הרע. ולכן תראה שהנוצרים הטמאים הבאים מצד הרע, הם אוכלים בפסח הפסח שלהם, עוגות חמץ יותר גבוהות מכל השנה, לפי שכוונתם להגביר את הרע שלהם שהוא חלקם ושרשם

ממש. כי מצא מין את מינו ונעור. וכשם שכונתנו היא לעשות תיקון הקדושה, כך כונתם אינה אלא לעשות את תיקון הקליפה שהוא מקום דבקותם.

ואמנם יש להקשות על מה שאמר אחר כך: **כי בחפזון יצאת מארץ מצרים וגו'.** שנראה מזה שהוא נותן טעם בכך אל אכילת המצות שאינה אלא זכר לחפזון [ולא מצד הכנעת הרע והמשכת 'חסד העליון'], וכענין שכתוב במקום אחר: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה (שמות יב, ט), וזהו פשוטו של ענין בלי ספק, אלא שהיציאה בחפזון לא היתה במקרה, כי אם בעצה עמוקה של המאציל ית', כדי שיזכרו ישראל לאכול לחם עוני באותו הזמן בכל הדורות, להגביר את הטוב ולהכניע את הרע [וזה גורם, כ"ה לקמן] ולהמשיך את החסד הקדוש בהמשכה גדולה שהיא לתועלת לכל השנה, וז"ש: **כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך** [תועלת לכל השנה].

אלא שעדיין יש להקשות: והלא השי"ת היה יכול לצוות לישראל ענין אכילת המצות אם היא לתיקון, כמו שצוה אותם קודם היציאה. ונראה שדי בזה בלבד, מבלי שיגלגל המקרה של היציאה בחפזון. אלא שהטעם הנכון הוא, כדי להשתוות אל ההנהגה העליונה שהמשיכה כל האורות העליונים וכל המוחין בבת אחת, כדי לשבר כח הקליפה ולהכניע את הרע. וז"ס "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", שמשמע בין למעלה בין למטה. למעלה בחפזון האורות לתכלית הנזכר, ולמטה בחפזון היוצאים, כדי שיהיה שיווי ההנהגה מכל צד בין למעלה בין למטה; ויזכרו בכל הדורות שצריך לעשות כסדר הזה בכל שנה ושנה [למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך] כדי להשלים את התיקון השייך לאותה שנה, להגביר את הטוב ולהכניע את הרע על ידי אכילת

המצות, שגורמת המשכת האורות העליונים הצריכין להשלים את התיקון עצמו.

ד. ואמנם כבר ידוע שהתיקון אי אפשר שיושלם כשיש איזה מונע המעכבו. ולכן אמר בסמוך: **ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים**, כי 'במקום' שיראה השאור בודאי שתהיה שם אחיזת הקליפה, והיא המונעת המשכת החסד מעילא לתתא בכל שבע דרגין קדישין, דאינון רזא ד"שבעת ימים". ומ"ש "בכל גבולך" כי תכלית המכוון הוא להרחיק את הס"א מגבול הקדושה לגמרי באותן הימים, כדי שיועיל זה להכניעה שלא תרים ראש בכל שאר ימות השנה.

ומ"ש "ולא יראה לך שאור" לאו דוקא שאור בלבד, אלא אפילו כל דבר רע שהס"א מתאחזת בו צריך שלא יראה בגבול הקדושה לפחות באותן הימים - שהכל נכלל במלת שאר דהיינו אותיות רא"ש, כי הוא ראש הקליפה שגורר אחריו כל שאר האברים הטמאים. ולפי זה מובן יפה ענין מה שכתוב בפסח יאשיהו (דה"ב לה, יח), שלא נעשה כפסח ההוא בימי השופטים ובימי מלכי ישראל ויהודה, ואיך אפשר לומר כן והלא היו מלכים כשרים וצדיקים קודם יאשיהו, ואיך יתכן שלא עשו את הפסח כתיקונו. אלא שהמלך יאשיהו שבר והדק וכתת והשבית כל מיני ע"ז שהיו בארץ ישראל, מה שלא נעשה בימות שאר המלכים. וכל אלו הם ענינים של הס"א המונעים המשכת החסד, שהיא העיקר לעשות את הפסח כתיקונו. ומאחר שהמלך הצדיק הזה נתן את לבו לסלק כל המונעים, לפיכך העיד עליו הכתוב שלא נעשה כפסח ההוא בימות כל שאר המלכים, שלא יכלו או שלא נתנו את לבם לעשות כן. ולא נמנע הכתוב לחלוק כבוד למי שעשה הדבר כתיקונו, כשם שאינו נמנע להזכיר לגנאי כל מי שגורם את הקלקולים ברוע המעשה.

ונחזור לעניננו שאומר אחר כך: ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר. והוא שלא להביא את הפסח לידי נותר, וכשם שאמרו במקומו בפסח מצרים כך כופלו בכאן לפסח דורות. והטעם הוא, כדי להשלים את התיקון בשעתו, להשתוות אל ההנהגה העליונה. ועוד שהחצונים אורבים אל הנותר כדי להתאחז בו ולינק ממנו, כענין שנרמז במה שכתוב: כוננו חצם על יתר (תהלים יא, ב). וכל שכן בנותר של שיורי מצוה שיש בו ודאי שיורי קדושה, והחצונים להוטים אחריה לינק מצדה. ולכן כתוב בפסח מצרים: לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו (שמות יב, י), כי מוטב לשרפו באש, שעל ידי כך הקדושה שבו נבלעת בשרשה, ואינה נופלת ביד החצונים שאינם ראויים לה.

ה-ו. ומה שחזר ואמר: לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך כי אם אל המקום וגו', והלא כבר הזהירו למעלה. ועוד מהו "לא תוכל" שהיל"ל "לא תזבח", אלא בא ללמדם שהתיקון הזה לא יושלם אלא במקום הראוי לו שיש שם השראת השכינה. שאם יעלה על דעתם לעשותו במקום אחר לא יעשו כלום, לפי שהמשכת האורות מבחוץ יוצאה אל החצונים, ואינה עושה שום תיקון אל השכינה. ולכן אמר דוקא בלשון הזה "לא תוכל" כלומר "לא תוכל" לעשות תיקון, ואדרבא נעשה קלקול דתיפוק מניה חורבא להמשיך האורות הקדושים אל הקליפה.

ואמנם לפי מה שכתבנו יש להקשות: שאם כן, בחוצה לארץ לא היה צריך לומר תפלות, לפי שבמקום תמידים נתקנו, ואם הקרבנות אסורים אפילו בארץ ישראל אלא במקדש, כל שכן בחוצה לארץ, והתפלות במקום הקרבנות ואם כן יאסרו בחוצה לארץ, וכל שכן יאסרו הכוונות והייחודים, שנעשית על ידיהם המשכה גדולה של האורות. וצריך להתישב על הספק הזה הרבה מאד, כדי להוציא טינא מלבן של

המפקפקים¹ החושבים שנעשה קלקול במקום תיקון על ידי ריבוי התפללות והייחודים והכוונות הנעשים בחוץ לארץ. והתשובה על זה דע, כי תכלית העבודה בודאי שאינו אלא לתיקון השכינה, ולכן צריך לעשותה במקום השראתה ולא במקום אחר, כענין שנאמר: כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח והוא הדין לכל שאר הקרבנות. אבל זה שיך בלבד כשיש מקום קבוע אל השכינה כמו שהיה בזמן שבית המקדש קיים. אבל בזמן הגלות שאין מקום קבוע אל השכינה, שהרי בכל מקום שגלו ישראל השכינה גלתה עמהם, ברזא דכתיב: שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי (שה"ש א, ו), לפיכך צריך לעשות לה תיקון בכל מקום, בין על ידי התפלה שהיא במקום עבודה, כדי להמשיך אליה האורות החצונים של הקדושה, בין על ידי הכוונות והייחודים, כדי להמשיך אליה האורות הפנימיים. ואדרבא כל המרבה בענינים האלו הרי זה משובח, כי הוא מרבה לעשות תיקון אל השכינה, ולקיים את הקשר שלה עם דרגין עילאין קדישין, ולזון ולפרנס אותה מלחם הקדושה בארץ גלותה. ואע"פ שיש הקליפה המתמצעת, אין קפידא בכך, כי מוטב שיאכלו גם החצונים מלחמה, ממה שתשאר היא בעירום ובחוסר כל כדי שלא תהיה שום יניקה אל החצונים בשפע שלה. הא למה זה דומה, לבת מלך הנתונה בבית האסורים, והשומרים של בית האסורים גוזלים קצת מן המזון המובא אליה לצורך מחיתה, שבודאי אין לומר מוטב שתמות בת מלך ברעב, ולא להביא לה כלום מן המזון הצריך למחיתה כדי שלא יאכלו ממנו השומרים, ומי שיאמר כן אולת היא לו וכלימה, כי אדרבא צריך להביא אליה הרבה מן המזון, כדי שאם יאכלו השומרים קצת ממנו ישאר לה על כל פנים החלק הצריך לקיומה ולפרנסתה,

¹ של המפקפקים - ראה אגרות רמח"ל, אגרות מז, נ'.

שאם יביאו מעט גם את הכל יקחו והיא תשאר בלא כלום. ולכן תראה שגם בדוד הוא אומר: נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו (תהלים ד, ח), כי ההמשכה בריבוי אל החצונים, גורם די סיפוקה של השכינה הגולה ביניהם, לפי שאינם גוזלים את הכל, ומניחים לה לפחות כדי פרנסתה. ועם זה בודאי כל ספק מתישב, ואין עוד פתחון פה לשום בעל דין לחלוק, כי האמת יורה דרכו. ואם תרצה עוד ראייה על זה, תוציאנה ממה שהתקינו רז"ל שני ימים טובים של גליות. כי ראו בעיניהם הפקחים, שטובים השנים מן האחד שאינו מספיק בחוץ לארץ להשלים התיקון הצריך אל השכינה, מפני הקליפה המתמצעת כדאמרינן לעיל. ועוד, שההמשכה המרובה בחוץ לארץ גורמת בירור הניצוצות הקדושות בתוך הקליפה, ובירור הניצוצות הטובות של הקליפה עצמה, שהם סוד הגרים הניתוספים בישראל אפילו בזמן הגלות.

ונחזור לעניננו שאמר: **תזבח את הפסח בערב**, לפי שכשם שצריך המקום הראוי כך צריך הזמן הראוי, שהוא בעת ירדת [כבוא] האורות בריבוי כדי לשבר את כח הקליפה, וז"ש: **כבוא השמש**, כי ריבוי האורות היה מתנוצץ ומאיר כאור השמש הגדול. ואז נשלם הזיווג של דרגין עילאין ותתאין שנקרא "מועד" לפי שנועדו בו ונזדווגו דכורין ונוקבין של הקדושה. והזיווג הזה הוא שגרם את היציאה מתוך הקליפה של כל הניצוצות הקדושות בין למעלה בין למטה, וז"ש: **מועד צאתך ממצרים**.

ז. ומ"ש: **ובשלת ואכלת**, מלמד שטעון אותו 'בישול' שממהר את 'האכילה' שהוא צלי אש, וריחו נודף ומתאווה באכילתו ושומר את המצוה כראוי לאכול אותו בתיאבון. במקום אשר יבחר ה' אלקיך בו, לעשות תיקון אל השכינה דוקא, ולא לשם אכילה גסה. וענין אמרו: **ופנית בבקר והלכת לאהליך**, כבר ידוע אמרם רז"ל (חגיגה יז): שטעון

לינה ליל של מוצאי יום טוב, וילך לבקרו של שני. וז"ש "ופנית בבקר", כי בודאי אי אפשר לומר בבקר של ראשון, כי הוא יום טוב. ומה שטעון לינה, כדי לחבב את המקום, שלא יקוץ לשבת שם ודומה עליו כמשאוי שממהר לצאת מיד כשעשה מצותו. וסוד הענין הוא, כי כבר ידוע שהבקר רומז אל החסד, והוא שמשותף עמו ומלווהו כששמר את מצותו כראוי, 'והולך' אצל זיווגו שמח וטוב לב [להאחליך].

ח. ומ"ש אחר כך: **ששת ימים תאכל מצות**, ובמקום אחר הוא אומר "שבעת ימים". אלא שהאכילה בששת ימים היא כדי להמשיך את החסד אל הו"ק, והאכילה בשביעי היא כדי להמשיכו אל המלכות, שהיא המכנסת את החסד מכל הו"ק 'ועוצרתו' בתוכה לצורך תיקונה; וגם [נמשכת למלכות] כדי לציירו ולהלבישו באופן שיהיה ראוי להמשך אל התחתונים והם יהיו יכולים לקבלו, וז"ש: **וביום השביעי עצרת לה' אלקיך**. וענין אמרו: **לא תעשה מלאכה** הטעם הוא, לפי שיש בו זיווג של כל הו"ק עם המלכות, ובמקום שיש זיווג אין מלאכה, שהרי אין מלאכה כי אם בבירור הניצוצות והכנת ההמשכות לצורך הזיווג.

חג המצות בפרשת ראה¹

א. והנה כבר ידוע שמצות הפרשת הבכורות עיקרה בעת יציאת מצרים בחדש האביב, ולכן הזכיר בסמוך המועד של אותו החדש, בענין אמרו: **שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלקיך**. ומ"ש בלשון הזה "שמור" את חדש האביב. כי הוא לשון המתנה, כמו (בראשית לז, יא): ואביו שמר את הדבר. לפי שצריך להמתין את החדש הזה כמי שממתין לדבר גדול ונחמד וחביב אליו ביותר, כי הוא

¹ מספר ביאור משנה תורה' (דברים תנינא) דברים טז, א-ח.

עניני חג המצות - ליקוטים

ראש חדשים, א"ב-י"ב¹, ומאיר בו שם הוי"ה ביושר אותיותיו שגורם ריבוי החסד המביא גאולה לעולם, ולכן אמרו רז"ל (ר"ה יא, א): שבניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל. ותראה שהמלות האלו: ש'מור א'ת ח'דש ה'אביב ר"ת כמנין שד"י, בסוד (איוב כב, כה): והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך. דהיינו החסד בריבוי, ובעובדא דלתתא איתער לעילא, לפיכך כתוב: ועשית פסח לה' אלקיך, שהוא קרבן פסח המעורר את החסד.

מספר הליקוטים

ענין מקחו בעשור ושחיטתו בי"ד ואכילתו על מצות ומרורים
²והפסח מקחו מבעשור, כי בו ביום איתחברת ה' תתאה בה' עילאה, וכח גבורותיה [של ה' עילאה - אימא] כופת את הטלה, והוא השר המקשה את ערפו, והכלב העז נכנע ונהפך לטלה³. וביום י"ד נשחט והדמים הנעשקים חוזרים לבעליהם, והוא סוד אמרם ז"ל: שהקב"ה מביא את יצה"ר ["הטלה"] ושוחטו (סוכה נב.), וכלא רזא חדא⁴. ונאכל על מצות ומרורים, שהוא [חלק "הנאכל"]. סוד הטוב שבו שחוזר אל הקדושה. והרע נמתק בלעיסת המרור. והמצות שהם סוד התרין נוקבין ידן על העליונה, והקליפה משתעבדת אליהן, ונעשית מ"ן ממש אל תרין

¹ א"ב י"ב - אב לי"ב חדשים, ולי"ב צירופי הוי"ה.

² ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמ.

³ ('הכלב נהפך לטלה' - "לא יחרץ כלב לשונו").

⁴ ראה לעיל ד"ה: והיו כי יאמרו אליכם וכו' (במובא "מכתב יד").

זיווגין דאיתעבידו בההוא ליליא, בסוד ב' הטיבולים הידועים¹, ודי בזה לענינו.

ביעור חמץ מכוון לשביתתו באלף השביעי וליום השביעי - שבת
²השבתת החמץ היא באלף השביעי, שהוא מכוון ליום השבת שאין בו אחיזה לחצונים כלל ועיקר. וזה סוד "שרוף ישרפו בשבת" (ש"ב כג, ז) אל תקרי בשַׁבָּת אלא בשבת. והשריפה היא סוד ביעור חמץ. ולכן צליבת הממזר שהיה סוד החמץ כידוע, נהיתה בערב פסח ובערב שבת, לרמוז אל כל הנזכר³. וכל שכן שגם החדש שבו מבערין את החמץ הוא ניסן - שביעי מתשרי, מכוון ליום השביעי שהוא שבת. נמצא שמתקיים מכל צד "ובאש שרוף ישרפו בשבת". ודי בזה למשכילים.

*

קדושת הימים של עשירי י"ד וט"ו – כפי הארת שם הוי"ה המאיר בחדש ניסן

⁴בענין הפסח שמקחו מבעשור, הסוד הוא, כי יש י"ב צירופי הוי"ה כידוע המאירים כל אחד בחדשו בי"ב חדשי השנה, אלא שהצירוף העיקרי שהוא השם הקדוש באותיותיו מאיר בחדש ניסן. ולפי

¹ כמ"ש בכ"מ שהב' טיבולים הם נגד ב' זיווגים, עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגליא, לאה ורחל.

² ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמ.

³ ראה עוד ספר הליקוטים ח"ב עמ' ע"ג. וז"ל רבינו בספר "עת לחננה" ח"א עמ' 715 "...וכן באחרית הימים מה שהנצר נתעב נתלה בערב שבת, הוא סימן לכל האומה ולסטרא דמסאבותא, שעתידיה להבטל ולהכרת מן הארץ באלף הששי שמתחיל להתנוצץ בו אורו הגדול של יום השבת והוא השביעי. וזה סוד: אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך (משלי יג, ט). כי 'אור צדיקים' הוא סוד אורו של אלף השביעי שיתחיל לשמח את הצדיקים בחציו של אלף הששי שהוא בחצות של ערב שבת שקדושת שבת מתחלת להתנוצץ בו".

⁴ ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמ.

עניני חג המצות - ליקוטים קא

שהצירוף הזה הוא המקור של כל שאר הצירופים, לפיכך גם החדש שמאיר בו הוא הראשון לחדשים, כענין שנאמר: "ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות יב, ב) "לכם" דיקא ולא לאומות העולם, לפי שישראל הם הדבקים בשם הקדוש - "כי חלק ה' עמו" (דברים לב, ט). ודע כי אין אור וחסד וקדושה לכל שאר הצירופים, כי אם מן הצירוף הראשון הזה. וזה סוד: "אין קדוש כה' כי אין בלתך" (ש"א ב, ב), כלומר: אין קדוש מכל שאר הצירופים, כצירוף הזה של הוי"ה ביושר, לפי ששאר הצירופים אין להם קדושה מבלעדיו.

ואמנם כפי האותיות של זה השם המאירים בחדש הראשון, כך היא קדושתו של הימים. ולכן ביום העשירי שמאיר בו היו"ד של השם הקדוש, שהוא סוד אבא עילאה - תוקפו של החסד כידוע¹, לוקחין בו הטלה של קרבן פסח, שרומז אל החסד. אלא שממתינים לשחטו ביום י"ד בין הערבים, שמתחיל להתנוצץ האור של יום ט"ו - י"ה דיקא, שבו הזיווג השלם של או"א, שהם סוד י"ה של השם הקדוש. ומן הערב של יום ט"ו מתחילין לאכול המצה, והסוד הוא, כי שם י"ה שהוא סוד או"א, מאירין אז אל המלכות לתת לה כח להתקוטט עם החצונים ולהרחיקם מגבולה. וזה סוד "מצה" מלשון מצה ומריבה, כי "מכל צרה הצילני" (תהלים נד, ט). ר"ת מצה. ואמנם אלו אותיות י"ה הנמשכים למטה להאיר במלכות, מתלבשים ומתחלפים בחילוף א"ת ב"ש שהם אותיות מ"ץ², ועם הה' של המלכות עצמה הרי אותיות מצ"ה, ולכן מתחילין לאכול מצה בליל ט"ו, שהוא מובן יפה ברזא דאמרן.

*

¹ תוקפו של החסד - ראש קו ימין.

² מצד התלבשם במלכות, מתחלפים לא"ת ב"ש.

ענין ציווי קידוש בכורים אחר מכת בכורות

¹ענין מה שהקב"ה צוה לישראל: "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל" וגו' (שמות יג, ב), ושהיה זה הציווי אחרי מכת בכורות של המצרים, הטעם הוא, לפי שאחר זאת המכה, הס"א שהיא אויבת ומתנקמת, לפיכך היא רודפת אחר הבכורות של ישראל להתנקם מן הבכורות שלה, ומבקשת להורגם על ידי הכשפים כשהם קטנים, ועל ידי ההסתה והפתוי כשהם גדולים. אבל המרחם ית' שמקדים רפואה למכה, לפיכך צוה לישראל שיקדישו ויתנו לו כל הבכורות שלהם, שהרי על ידי זה שהקדושה קודמת לשמור אותם ולהגין עליהם, אין כח ביד הס"א להתגבר עליהם, שהרי כל הקודם זכה. וזהו הטעם שאמר הכתוב: "בכור בניך תתן לי" (שמות כב, כח). ולכן מצוה על כל אב מישראל כשנולד לו בנו הבכור, שיאמר מיד בפה מלא: הריני מקדש את בני בכורי לתורתו ולעבודתו ית' כאשר צוני ה' אלקי: "בכור בניך תתן לי". ואם הוא עושה כן, מובטח הוא בלי ספק שיתקיים לו בנו, וגם יהיה ירא שמים ויודע ספר, כי ה' יהיה בכסלו ושמר את רגלו מלכד, ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

*

ענין הפסח הטמא של הנוצרים שסמוך אל פסח הקדוש שלנו

²ענין הפסח הטמא של הנוצרים שעושים אותו סמוך אל הפסח הקדוש שלנו, הנה הוא מובן יפה במה שכתבנו במקום אחר³ על ענין ימי השמחה של כסילות שהוא הקארניואל שלהם, שעושים אותו כדי להשלים תיקון הס"א סטרא דשטותא בשלמות, אלא שמיד באים

¹ ספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמ"א.

² ספר הליקוטים ח"ב עמודים נב-נג.

³ ספר הליקוטים ח"א עמ' פ"ו.

אחריהם ימי העינוי, בסוד: ואחריתם שמחה תוגה. וסודם של אלו הימים, לפי שהס"א גם היא יודעת בודאי שעתידה הגאולה לישראל, ובחדש ניסן דיקא, כי בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל. ויודעת גם כן שהגאולה של ישראל היא המפלה הגמורה שלה, בסוד: כשזה קם זה נופל. ולכן אחר שנתעסקו להגדיל את השטות ואת הפריצות כפי רצונם, מיד מתחרטים ונכנעים על ידי העינויים והסגופים של ימי הקואדראגיזימ"ה שלהם, ונותנים אפר על ראשיהם ביום הא' שלה, בסוד: ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם, לפי שמזלם רואה ולבם יודע כי באיזה חדש ניסן הקרוב לאותם הימים, צריך שתהיה גאולתם של ישראל הגורמת את מפלתם בלי ספק. וזהו הטעם שקודמים להכנע ולהתענות. עד שיראו איך יפול דבר בזמן הגאולה מדי שנה בשנה. ואז כשרואים שלא נגאלו ישראל בפסח שלהם, מיד הם קופצים בפסח הטמא, להחיות את הקליפה ולהגדילה כמשפט הראשון. וזהו הטעם של הגלוסקאות גדולות ויפות שעושים בימות הפסח הטמא שלהם יותר מכל שאר ימות השנה, לפי שהקליפה היא בסוד חמץ כידוע, ואז מחיים אותו ברזא דאמרן. ולכן עושים הלחמים גדולים וחמוצים הרבה יותר מדאי, לרמוז אל תחיית הקליפה והגדלתה וזהו שקוראים אותה פאסקו"א די רישוריטיונ". ואנחנו עושים כנגד זה מצות בפסח הקדוש שלנו, לרמוז אל ביטול הקליפה לגמרי בעת הגאולה - קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה.

ביאור השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין

¹כבר אמרנו במקום אחר סוד התיקון שנעשה למעלה לצורך הגאולה מידי שנה בשנה, שהנוק' הולכת ונבנית מן הניצוצות המבוררות עד תום הבירור לגמרי, ואז בפתע פתאום צומח קרן הגאולה. והרי שעם זה יתורץ קושיא א' בדברי המגיד שאמר "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין" והלא האמת הוא שכבר עברו כמה שנים שאמרנו כסדר הזה ועדיין אנו משועבדים בשעבוד הגלות חוץ מארצנו כאשר בראשונה – ונראה כי שקר מליו. אלא בהיות שבכל שנה ושנה מבררים ניצוצות מנשמותיהם של ישראל וניתנים ברחם הנוק' להבנות על ידיהם, נמצא לפי זה כי בכל שנה ושנה מתחדשת הגאולה, וכאילו אנחנו בעצמנו היינו בני חורין "בארעא דישראל" שהיא סוד הנוק' קדישא², מאחר שהניצוצות הנגאלות הן מבני עמנו וחלק ממנו, כי כל ישראל ערבים זה לזה וכל נשמתין קדישין מאילנא חדא נפקין ולית בהון פירורא ח"ו³, ברזא דכתיב "כלך יפה רעיתי ומום אין בך". ומתקיימין לפי זה דברי המגיד בצדק כל אמרי פיו אין בהם נפתל ועקש⁴.

¹ מספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמט.

² חזרת הניצוצות לנוק' – היא החזרת ישראל לארץ ישראל – בני חורין בארעא דישראל.

³ היות וכל הניצוצות הן חלק של כלל ישראל, וכל ישראל הם כללות אחד, לכן נחשב לכל אחד מישראל כאילו חזר בן חורין לא"י, ע"י בירור הניצוצות שנעשים בכל שנה ושנה. והוא ענין התחדשות הגאולה שמתחדשת בכל שנה.

⁴ וז"ל המחבר "בביאור משנה תורה" טז, ג: ולכן צריך לזכור את יום יציאת מצרים בכל שנה ושנה ולחגותו חג לה', כי ודאי נעשה בו איזה תיקון כעין חירות לנשמותיהן של ישראל, עד שיתגלה ויושלם הכל בזמן הגאולה העתידה, וז"ש "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" [בכל שנה ושנה] עכ"ל. וראה לעיל פסוקי בא, יז, מב.

ליקוטים מכתב יד¹

בגילוי אור המצה – מיד החמץ מתבטל

משא צר הילילו אניות תרשיש כי שדר מבית מבא מארץ כתים נגלה למו. הנה כבר ידוע מכתבי האר"י זצוק"ל שחרם מלך צ"ר הוא ר"ת חמ"ץ. וכאשר מתגלה האור של הקדושה שהיא סוד המצה - מרזא דאו"א דאינון ע"ב וס"ג שעולים כמנין מצ"ה, מיד החמץ מתבטל ומתבער מאליו. וזה סוד מ"ש: משא צ"ר הילילו שהוא ר"ת מצה ברזא דאמרן.

*

המצה מכניע הזדון בלב האדם

חודש ניסן מכניע זדונם של החיצונים ומביא גאולה לישראל

"רק בזדון יתן מצה", רומז אל הטעם שנצטוינו לאכול מצה בפסח, שאינה אלא להכניע את הזדון שבתוך לבו של אדם, כי הוא לחם עוני המתיש כחו של יצה"ר. וגם הוא החדש המכניע זדונם של החיצונים ומביא גאולה לישראל, כי מכל צרה הצילני ר"ת מצ"ה וסמיך ליה

¹ קטעים דלקמן (עד כוונות 'הסדר') – מתוך כת"י שטרם נדפס, רובם משנות תפ"ב-תפ"ח. ב' קטעים הראשונים הם מספר תשועת עולמים, ישעיה כג, א. ביאור ספר משלי תנינא, יג, יג.

ובאויבי ראתה עיני. וכשם שראו אבותינו במצרים, כך נראה אנחנו בכל אויבינו, באותו החדש ובאותו המועד, כי בניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל. והכל נרמז בענין אמרו 'רק בזדון יתן מצה'. ואחר אכילת המצה בפסח בא מתן תורה בחג השבועות, וז"ש "ואת נועצים חכמה" כלומר: אחר שקיבלו ישראל עצתו ית' להכניע את היצה"ר על ידי אכילת המצה בפסח, הרי שזכו לחכמת התורה בחג השבועות, ואלמלא שקדמה הכניעתו של הרע, לא היו זוכים לקבל את הטוב בלי ספק, ואין רע כיצה"ר ואין טוב אלא חכמת התורה.

*

קרבן פסח הוא קרבן כפרה

¹הטעם למה השי"ת צוה קרבן פסח לישראל הוא כטעם כל שאר הקרבנות, כי הם היו באים לכפר על עונות הבעלים, ונעשה מהם מה שהיה ראוי להעשות מבעליהם בד' מיתות בית דין אם לא יביאו כפרתם, כי אז ונשא השעיר עליו את כל עונותיו וכו', כאשר ידענו. גם כאן בענין הפסח, ישראל היו חייבים לנגד ה' כמצריים עצמם, כי אלו ואלו עובדי ע"ז², והשי"ת נתן להם מצות הפסח על פדות נפשם ותשועתם מיד שונא המקטרג עליהם. ולפיכך הדם על הבתים, כדי שיראה המשחית ויסתלק מהם, כי הוא דורש דמים כל היום, והיה דם הפסח תחת דמיהם, יראנו ויסיר חרבו מעליהם כי הוא חלקו.

אכילת הטלה של הפסח הוא כנגד זביחת אלהי מצרים

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם. יש לדקדק על מלת "לכם". ופירושו: שיאמרו בניכם מה העבודה הזאת שאתם עושים, נראה שאתם עובדים את עצמכם ולא את השי"ת, מאחר שכל

¹ קטעים דלקמן (עד כוונות 'הסדר') – מתוך כת"י שטרם נדפס.

² כ"ה ברבינו בחיי (ויקרא ב, יא) "וקרבן פסח היה כפרה על ע"ז שעבדו".

עבודתכם תלויה באכילת בשר צלי, כאילו הייתם להוטים אחרי גרונכם, ולא זו הדרך לעבוד את השם. ולכן היה תשובתם: **ואמרתם זבח פסח הוא לה'**, כי כשם שהוא היה מכה את אלקיהם למעלה, כך היו ישראל אוכלים אותו למטה. ולכן נשארה החקה הזאת לנו מימים ימימה. וזה אמרו "זבח פסח הוא לה'" – שהשי"ת עצמו היה זובח למעלה כשם שישראל זובחים אותו למטה. ועוד מטעם אחר, בהיות שהוא ית' פסח על בתי בני ישראל במצרים וגו', וזהו קרבן פסח על שם שפסח, וזהו אכילתו מן הטעם הנזכר¹, וזה אמרו בסיפיה דקרא: **אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל.**

ענין אמירת ההגדה בקול רם

ולמען תספר באזני בנך - שפירושו בלחש, על דרך שפירשנו במ"ש: ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני (בראשית מד יח). וגם במ"ש "דבר נא באזני העם" וגו' (שמות יא ב). והטעם, כדי שלא יתקנאו החיצונים ויעוררו להזיק. וא"ת ממה שאמר הכתוב: והגדת לבנך ביום ההוא וגו' (שמות יג ח). שמשמע בקול גדול, וכן תקנו לנו רבותינו ההגדה בקול גדול. כי זה בלילה ההוא בלבד, מפני שהוא ליל שמורים, שמור ובא מן המזיקים כמו שפירשו רז"ל (פסחים קט:). וגם לפי זה פירושו במ"ש "והגדת לבניך ביום ההוא" – ביום ההוא לא נאמר אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

גם אמרו "ואת אותותי אשר שמתי במ", מלת "בם" על דרך: ה' במ סיני בקדש (תהלים סח יח). והוא רמז לשם מ"ב של אנא בכח, והוא

¹ ואינו להיטות אחר גרונם, רק דוגמא של מעלה – "שהשי"ת עצמו זובח את אלהיהם" – **זבח פסח** [אלהיהם] **הוא לה'**. וכנגד זה אוכלים את אלהי המצריים, למטה.

שם הגבורה אשר בו השי"ת הביא את המכות על מצרים. וזה סוד: ובתבונתו מחץ רהב (איוב כו יב), כי זה השם מצד תבונתו והוא מצד שמאל כידוע.

*

זכירה בדיבור ובמעשה

זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וכו'. ואחר כך אומר: **ולא יאכל חמץ.** כדי שיעשו זכר לזה בין בדבור בין במעשה. הדבור היא ההגדה שאומרים לחיוב הזכירה. "ולא יאכל חמץ" – המצוה התלויה במעשה.

*

חג המצות בפרשת כי תשא

בענין מ"ש (לד, יח): **את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים** (שמות לד, יח). מ"ש "תשמור" ולא "תעשה" כמ"ש בשאר המועדים. כי הוא לשון המתנה, כמו: ואביו שמר את הדבר (בראשית לו יא). שהרי מצה הוא סוד הזיווג העליון של ע"ב וס"ג שמכניע את החצונים, ומועיל לכל השנה, ולכן מי לא ימתין לכך. והתיקון הזה מועיל לו תחתונות, לסלק מהם אחיזת החיצונים, ולכן "שבעת ימים תאכל מצות" כדי שיתפשט בכלם.

ומ"ש "אשר צויתך", כי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. שהרי מי שרוצה לעשות איזה תיקון מעצמו שאינו מצווה, אין לו אלא כחו. ואם לא יספיק, יסתכן, כי אפשר שיתגרו בו החצונים ויעשה קלקול במקום תיקון ח"ו. אבל המצווה ועושה נמשך לו כח ממי שצוה אותו לעשותו עד גמר תיקונו, ואינו מתירא כלום, בסוד: שומר מצוה לא ידע דבר רע (קהלת ח, ה). ומה שכתוב "למועד", כי

עניני חג המצות - ליקוטים קט

הוא ב"ד לחדש שנעשה בו הזיווג ["מועד" – נועדים] דשמשא בסיהרא אנפין באנפין בכל האורות שלהם. וכל שכן שהוא חדש האביב שבו הוי"ה ביושר, והחסד גובר ומתפשט בסוד הצירוף של י"שמחו השמים ורתגל ה'ארץ. וכל שכן שנסו כחו ופעולתו על ידי יציאת מצרים, וגדול כח הניסיון לחזק ידיים רפות ולאמץ ברכים כושלות, וז"ש "כי בחדש האביב יצאת ממצרים".

*

השוואת שמירת חודש האביב לשבת

בענין מה שכתוב (פ' ראה, דברים טז, א-ג): **שמור את חדש האביב** ועשית פסח לה' אלקיך וגו', הוא לשון המתנה, כמו: ואביו שמר את הדבר (בראשית לז, יא), וכענין שנאמר: שמור את יום השבת (דברים ה, יב). והטעם שוה, כי השבת הוא היום שמחלק השפע לכל שאר הימים, כך חדש האביב - אב-י"ב, מחלק את החסד שלו לכל שאר החדשים.

*

ענין הדילוג שיש בחודש ניסן

והוא הראשון של חדשי הגדלות, כשם שאדר הוא האחרון של חדשי הקטנות. ונמצא שנעשה דילוג מחדש לחדש מן הקצה אל הקצה, שהוא מן הקטנות הגמור שהיה בחדש אדר, אל הגדלות הגמור שהוא בחדש ניסן. וזה שכתוב: **ועשית פסח לה' אלקיך**, כי פסח הוא מלשון פיסוח ודילוג כידוע. והראיה שחדש ניסן הוא החדש שגובר בו החסד יותר משאר החדשים, שהרי 'יצאו ממצרים בלילה' שהוא הזמן ששולט בו הדין, ובחדש ניסן גבר בו החסד וגרם את יציאתם 'אפילו' בלילה, וזה שכתוב: **כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה**.

ואמנם היה צריך להמשיך אל המלכות על ידי קרבן פסח כל הב' עטרין דילה חו"ג, שהם סוד "צאן ובקר", וזה שכתוב: **וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר**, שהם בשר פסח ובשר חגיגה, להמשיך הב' עטרין דיקא ברזא דאמרן. והתיקון הזה היה צריך לעשותו במקום אשר יבחר ה' ולא בזולתו, כדי שלא יתערבו בו ולא יינקו ממנו החיצונים, וז"ש: **במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם**. וגם לטעם זה¹ נאסר לאכול עמו חמץ, שהוא רמז אל הס"א כידוע. ואף כי צריך לאכול מצות שבעת ימים, כדי להשלים התיקון של המלכות בכל שבע דרגין דילה. וזה שכתוב: **לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני**. ונקרא לחם עוני, כי הוא עינוי אל הגוף לתיקון הנפש, כמו צום כפור שכתוב בו עינוי לתיקון הנפש.

*

ביאור כל ימי חייך לרבות הלילות

וכבר ידוע שבליל פסח באים כל האורות כאחד בפתע פתאום כדי להשלים את התיקון, וזה סוד: **כי בחפזון יצאת מארץ מצרים. למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך**, בפירושם ז"ל: ימי חייך הימים, כל ימי חייך הלילות. לפי שהתיקון נשלם בלילה בחדש ניסן לפי טבע החדש², מה שאין כן בשאר החדשים, ולכן צריך לזכור זה ולהמתין אל זה החדש כמו שאמר בתחלה. ודי בזה למשכילים.

*

בענין מה שכתוב: **ככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם וגו' שמות יב, יא**). הסוד הוא, כי כל תיקון – משם

¹ גם לטעם זה – של שמירת התערבות ויניקת החיצונים, נאסר לאכול עמו חמץ.

² בחדש ניסן כפי טבע החדש - כנ"ל בראשית דבריו – "בחדש ניסן גבר בו החסד וגרם את יציאתם 'אפילו' בלילה". וז"ש רז"ל: 'לרבות הלילות'.

עניני חג המצות - ליקוטים קיא

מ"ה שעולה כמנין ככ"ה. והובטחו שיהנו ממנו [מן התיקון], וזה סוד
תאכלו אותו.

ולפי שהיו תשושי כח מחמת העבודה קשה שעשו במצרים, לפיכך
הובטחו על הגבורה והעוז בתיקון הזה, וזה סוד **מתניכם חגורים**,
כד"א: חגרה בעוז מתניה (משלי לא, יז). ולא עוד אלא שיהיה להם
מקיף של גבורה, שיגיע עד רגליהם בסוד נעל מצד אהי"ה דההין. ולא
לצורך עצמן בלבד יספיק להם זה העוז, כי גם להכות את אויביהם, וזה
סוד **ומקלכם בידכם**, שהוא כח של גבורה ממש, כד"א: ויך את האתון
במקל.

אכילת הפסח בחפזון מורה על כניסת כל האורות בבת אחת
ואכלתם אותו בחפזון, שיבאו כל האורות בבת אחת לשבר את הקליפה
כידוע מכתבי הארי זצוק"ל. ולפי שהז"א מזדווג ב' זיווגים בזאת
הלילה, דאיהו זיווגא עילאה ותתאה. ועוד, שבאים לו מוחין כפולים
של ב' מיני גדלות, לפיכך **כתיב פסח הוא לה'**, כי הפ' של פסח רומז
אל הזיווג התחתון בעלמא דאיתגליא שהוא סוד הפה והדיבור. והס'
רומזת אל הזיווג העליון הסתום בעלמא דאיתכסיא. והח' רומזת אל
המוחין כפולים שהם ד', והם ח' כשהם כפולים.

ענין לא בחפזון תצאו בגאולה העתידה

אבל בגאולה העתידה כתיב: כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון
(ישעיה נב, יב). והטעם הוא, לפי שבגאולת מצרים נעשה התיקון
למעלה והתיקון למטה הכל בבת א', כדכתיב: יצאו כל צבאות ה'
מארץ מצרים (שמות יב, מא), שיש במשמע צבאות של מעלה וצבאות
של מטה. אבל בגאולה העתידה נעשה בתחלה התיקון למעלה ואחר
כך נעשה התיקון למטה, ולכן אין צורך אל החפזון ואל המנוסה. וזה
סוד: כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם אלקי ישראל (ישעיה נב, יב),

"לפניכם" דיקא, כלומר: שהתיקון העליון של זו"ן קודם אל התחתון של בניהם למטה, והבנים ילכו באמצען של האב והאם המתוקנים, האב לפניהם והאם לאחוריהם, ומי הוא מן האומות שיוכל להזיקן.

*

קרבן פסח ונתינת הדם – נגד תפילין של יד ושל ראש

והיה לך לאות. אלו תפילין של יד, לך לאות ולא לאחרים לאות, כמ"ש למעלה במצות נתינת הדם על הפתחים: והיה הדם לכם (שמות יב, יג). ולא לאחרים לאות, כי נתנוהו מבפנים. וגם תפילין של יד הנתונים בזרוע במקום מכוסה, יהיו לך לאות ולא לאחרים לאות, כנגד מצות נתינת הדם. ואחר כך תפילין של ראש יהיו לזכרון בין עיניך, כנגד מצות קרבן פסח שעשו אותה בפרסום גדול לעין כל, ולא בהצנע כמו נתינת הדם כמ"ש. ועם זה: תהיה תורת ה' תמיד בפיך, כי מצות התפילין היתה כל היום כלו בעת שיוכלו לעשותו ואין האומות עומדים כנגדם, או לטעם נקיות הגוף שעכשו בעונותינו אין ביד כל אדם לשמור את עצמו מזה.

*

ביאור: כאילו הוא יצא ממצרים

והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני וגו' ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה, שלא יאמרו בלבם עכשו אנחנו ברוחה, מה לנו ולצרה הזאת לאכול ז' ימים לחם עוני זכר לשעבוד שעבר. לפיכך הזהירם "ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה", כי פיו ית' הוא צוה והעבודה לשמו, לפיכך צריך האדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים באותה שנה, וז"ש קודם לכן "היום אתם יוצאים בחדש האביב". ועוד כי בכל שנה ושנה מתעוררת ישועה מלמעלה בחדש הזה, עד שתתעורר

עניני חג המצות - ליקוטים קיג

הישועה הכללית בחדש הזה עצמו, כי בניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל. וז"ש "היום אתם יוצאים בחדש האביב"¹.

*

טעם שמועד פסח מתוקן לגאולה העתידה

ומהו זה שאמר אח"כ "כי עת לחננה" כאילו מסור בידינו העת הראוי אל הגאולה, והלא טמון הוא בלבו ית' ובני אדם אינם יודעים מאומה, כדכתיב: הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי, ועוד כתיב: כי יום נקם בלבי. אלא סוד הענין הוא, כי יש עת טובה ועת רעה. עת טובה - רזא דמלכותא קדישא, ועת רעה - מלכותא דמסאבותא. והמשורר כאילו מזכיר אל הש"י, שמלכותא קדישא איהו 'עת טובה' שבא לרחם עליה ולהקימה מנפילתה, וזה סוד "כי עת לחננה". ומ"ש "כי בא מועד" זהו מועד של פסח שהוא מתוקן לגאולה, וכמה פסחים עברו וישראל לא נגאלנו, וראוי אל המלך הקדוש לגרש את השפחה בישא שהיא 'עת רעה', ולהזדווג עם שכינתו הקדושה שהיא 'עת טובה' כדאמרינן לעיל. ונמצא שהתרעומת של המשורר הוא בשביל השכינה הקדושה 'שעבדיה' מתעסקים בכל מאמצי כחם להשלים את בנינה כראוי, ולקבל את אורותיה בחשק גדול, וז"ש "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו". ולא עוד, אלא שזה יהיה גורם תיקון העולם ותיקון האומות, שכל הגוים ייראו משכינתו ית', וכל מלכי הארץ יכנעו לפניו ית' כשיראו את כבודו בבנין השלם של שכינתו הקדושה, וז"ש "וייראו גוים את שם ה' וכל מלכי הארץ את כבודך כי בנה ה' ציון נראה בכבודו".

¹ היום אתם יוצאים - נגאלים בשנה זו מן הגלות, בחדש האביב - מתעוררת גאולת העתיד.

ההגדה בלילי פסחים מעורר רחמי שמים על הגאולה העתידה

"שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל", אלו 'הצרות' הגדולות שהיו אליהם בגלות מצרים שנקראים ימי 'הנעורים' של האומה הקדושה, עד שנגלה הקב"ה עליהם וגאלם. ויזכירם בלילי פסחים בנוסח ההגדה, כדי לעורר רחמי שמים לגאלם מן הגלות האחרון, ולכן כתיב: יאמר נא ישראל, 'ונא' הוא לשון עתה וגם לשון בקשה, כי זה היה לתועלתם לזרז את הש"י שימהר את גאולתם. וגם הוא לשבחו ית', כי בכל הצרות שהמצרים עשו להם 'לא יכלו' לאבדם, וז"ש "גם לא יכלו לי", כי היה זה נס ופלא ממנו ית' שנתקיימו ברוב הצרות ולא היה אפשר בדרך הטבע. וזהו הטעם שאמר בכפל הלשון "רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי".

* * *

כוונות הסדר

סוד יציאת מצרים בכללות

¹ סוד היציאת מצרים בכללות הוא: שמתעורר לצאת בליל שמורים אור גדול מאד מג"ר², שלהם משפט הגאולה, ויורד ומתגלה בז' תחתונות שבהם יש אחיזה לחצונים כידוע. ועל ידי האור הגדול הזה שאינם יכולים לסובלו, ערקין מתמן ומיטתמרינ בנוקביהון.

¹ מספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמב.

² מאוד מג"ר, שהם ענין המצות והכוסות.

עניני חג המצות - ליקוטים קטו

והוא סוד ביטול החמץ בלילה הזאת, הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות¹.

וז' תחתונות נגאלים משעבוד החצונים. וגם ישראל שהם דוגמתם למטה, כי הא בהא תליא. והוא סוד מ"ש: "והוצאתי את צבאותי את עמי בני ישראל מארץ מצרים", כי "הצבאות" הם המדות העליונות², כמו שביארנו, "ובני ישראל" כמשמעו.

והנה בהיות שעל ידי שעבוד החצונים והתערבותם עמהם, נטבעו בטמאתם ונכנסו בנ' שערי טמאה³, לפיכך יספרו להם חמשים יום, ואחר יטהרו מטמאתם, וזוכים לקבל את התורה שהיא סוד הקדושה העליונה, ביום נתינתה, ועשו פרי למעלה.

ועם הכלל הזה תבין אחר כך כל הפרטים שנזכרו בכתבי האר"י זצוק"ל ואם תרוץ לא תכשל.

¹ החמץ מתבטל מאור הג"ר, לכן נאסר.

² המדות העליונות – הז"ת – זו"ן.

³ אע"פ שנגאלו משעבוד החצונים, אמנם טומאת החצונים נטבעו בהם. וזה ענין אמרם: שהיו במ"ט שערי טומאה, גם ביצ"מ, ולכן נצרכו למ"ט ימי העומר עד מתן תורה.

מהלך א'¹סידורם וטעמם של פעולות ליל הסדר

²סדר הפסח בקיצור לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה.

בכוס ראשון של קידוש, יכוין לקו הימין שנכנס בזעיר מצד הבינה [מוחין דא'']. כוס שני של הגדה, יכוין לקו השמאל שנכנס בו גם כן מצד הבינה. בכוס שלישי של הברכה, יכוין לקו האמצעי שנכנס בו מצד הבינה גם כן, כי ממנה סוד היין המשמח, ובקו האמצעי תרין עטרין חסדים וגבורות, והחסדים נכנסים בכוס שלישי והגבורות בכוס רביעי של ההלל. והרי נשלמו הג' קוין בסוד הד' כוסות מצד הא'.

ועדיין יש לכוין אל הקוים עצמם שנכנסים בו מצד אבא. כי בלילה הזאת ירית הבן הבכור אחסנתא דאבוהי ואמיה. ומפני זה נקרא 'ליל שמורים' מלשון 'ואביו שמר את הדבר' ובלשון רבים [שמורים] 'רמז לב' בחינות הנזכרים דאבוהי ואמיה שהז"א מצפה להם בלילה הזאת.

והנה הקוין מצד אבא נכנסים בז"א על ידי הג' מצות. כי על ידי העליונה נכנס בו קו הימין מצד אבא עילאה. האמצעית הפרוסה, נכנס בו קו השמאל. ועל ידי התחתונה נכנס בו קו האמצעי שהוא כלול מחו"ג. וזה סוד כורך, כי הקו הזה כרוך משניהם.

¹ בכתבי האריז"ל וסידורי האריז"ל, ובמעין גנים להרמ"ע, ובכתבי רבי יוסף מערבי (תלמיד מובהק לאריז"ל) יש כמה שיטות ומהלכים שונים בענין חלוקת הד' מצות לפי סדר המוחין חו"ב חו"ג דאבא. רבינו (שלא כדרכו) הביא גם הוא בכתביו ג' מהלכים בתקופות שונות של הכתיבות. (יודעי ח"ן כבר אמרו, עיקר הכוונה בהמצות הוא המשכת חו"ב חו"ג דמוחין דאבא. וניתנם לחלקם בסדרים שונים, ואינם לעיכובא). הבאנו כאן ב' מהלכים לפי סדר השנים שנכתבו. יש עוד מהלך ג' (מחודש) בספר הליקוטים ח"ב מעמ' תקמ"ה.

² מספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמ"ב.

עניני חג המצות - ליקוטים קיז

והרי הזעיר נשלם בכל ג' המוחין שלו בין מצד אי' שהוא יין, בין מצד אבא שהוא לחם, והוא כבר 'מלך שלם' שהוציאו לו 'לחם ויין'.

וירחץ ב' פעמים מטמאת החצונים, כדי שיזדכך ויהיה ראוי לקבל ב' בחינות הנזכרים אחרי טהרתו.

וענין יחץ שהוא בסדר המצות גם כן, הוא סוד הארה והכנה בלבד¹, כדי לקבל אחר כך את המוחין עצמן, כנראה מפשוטו של דבר [שהוא 'הכנה בלבד'] שאז חוצים את המצה בלבד ואינם אוכלים אותה.

והב' טיבולים, כנגד הב' זווגין שנעשים בלילה הזאת, שהזעיר מזדווג עם ב' נוקבין דיליה לאה ורחל. בכרפס נרמז הזווג שלו בעקרת הבית. ובמרור הזווג שלו ברבת בנים, וזה סוד 'מרור' כי בה [בלאה] אחיזה רבה ועצומה לחצונים הממררים, ונמתקו דיניה על ידי החרוסת.

וענין צפון, כשנשלם הזעיר בעליתו לטוב הצפון². ולבסוף נרצה, בעליתו עד אל הרצון העליון, ושב יעקב ושקט שאנן ואין מחריד.

והנה עד כאן דברנו בסידורו וטעמו של דבר, הא לך הכוונות בדרך כלל בענין השמות, כפי דרכנו שהקדמנו, כדי שתכון עבודתך לבוראך ואם תרוץ לא תכשל.

כוונת השמות בפעולות הנ"ל

בקדש שהוא כוס ראשון ונכנס בו קו הימין מצד הבינה, תכוין לשם הויה במילוי יודין והוא שם ע"ב. **במגיד** שהוא כוס שני, תכוין בו לשם ס"ג שהוא קו השמאל שנכנס בזעיר כמו שהקדמנו. **בברך** שהוא כוס

¹ הארה והכנה בלבד – יש שיטה שביחץ 'נכנסים' מוחי קטנות א' דאבא.

² מצד המוחין הוא הפרוסה של הבינה, כדלקמן, אמנם בו נשלם הזעיר בעליתו לטוב הצפון – אבא, כנלע"ד.

שלישי - סוד החסדים מקו האמצעי, תכוין בו שם מ"ה. ובהלל שהוא כוס רביעי - סוד הגבורות מן הקו האמצעי, תכוין בו שם ב"ן.

וכנגד זה גם כן בכונת המצות שהם המוחין מרזא דאבא. במוציא שהוא סוד קו הימין הנכנס מצד אבא, במצה ראשונה תכוין לשם ע"ב. במצה - שנכנס קו השמאל על ידי מצה שניה, תכוין לשם ס"ג. ובכורך שנכנס קו האמצעי כלו, תכוין בו מ"ה וב"ן, כי היא המצה התחתונה הכלולים בה חו"ג של הקו האמצעי.

בב' הרחיצות, תכוין ב' י"ה במילוי יודין, כי הם סוד הג' עליונות הרוחצות את הז' תחתונות מן הטומאה שנדבקה בהן בגלותן בין החצונים והוא עת קטנותם.

בענין יחץ שהוא הארה והכנה בלבד לג' קוים הנכנסים מצד אבא, יכוין לשם אלקים, ג' אלקים לג' קוים בג' מלואיהם שסימנם יה"א.

בב' טיבולים שהם כנגד הב' זיווגים, בטיבול ראשון - ג' אלקים בג' מילואיהם. בטיבול שני שהוא כנגד הזווג בעלמא דאתכסייא, יכוין במלת חרוסת - ח"ס רו"ת, והם החיים העליונים לרות - סוד הנוק' הכלולה בזאת הלילה ברחל ובלאה. ולכן החרוסת הוא זכר לטיט, ט"י ט"י - ב' פעמים חו"ה, סוד תרין נוקבין.

בצפון שהוא מן המצה הפרוסה, יכוין מ"ה וב"ן¹, והוא סוד המצה השניה - כנגד קו השמאל לצד צפון, וזהו לשון 'צפון' בענין הסדר.

בנרצה יכוין אל שד"י, ומש"ה גם כן שעולה נרצ"ה, והוא סוד הזעיר העולה אל הרצון, ויפיק המכוין רצון מה' אם יקראהו בקדושה ובטהרה.

¹ לא מחזור ענין כוונת שמות מ"ה וב"ן, על חלק הפרוסה, שלכ' שייך לשם ס"ג.

עניני חג המצות - ליקוטים קיט

כל זה בסדר נכון ובדרך כלל. ואם יחפוץ לבך בפרטים, לך אל כוונות האר"י ז"ל, ועם השלחן שערכתי לפניך תאכל מלחמו שבוע והותר, וה' יהיה בעזרך ושמר רגלך מלכד.

*

מהלך ב'

כללות עניני סדר ליל פסח וכוונותיהם

תיקון הכללי של ליל הסדר הוא תיקון זו"ן בהארת הג"ר

¹כבר אמרנו למעלה שמן הפרצופים הקדושים שנים הם הצריכים תיקון והם זו"ן – סוד כללותו של עולם. וג' הם המתקנים – א"א ואו"א. והנה התיקון הכללי שיוצא מהם, הוא הגורם את "הגאולה", וזה סוד הסדר בליל "הגאולה"².

ד' מצות – תיקון הפנימיות מצד אבא

כי הד' מצות – מצד אבא. והם ד' כי האמצעית הפרוסה – סוד חסדים וגבורות. והב' השלמות הם חו"ב³. והם ד' אותיות השם. כי השלמות י"ה, והפרוסה ו"ה סוד זו"ן – עצם מעצמיו ובשר מבשרו⁴. והיא פרוסה, כשהיא גולה וסורה. וזה סוד "לחם עוני" מה דרכו של עני

¹ מספר הליקוטים ח"ב עמ' תקמה.

² וזה סוד הסדר וכו' – היינו או"א המתקנים את זו"ן. אבא – סוד המצות, אימא – סוד הכוסות.

³ מצה א' – חכמה. פרוסה – גבורה דדעת. כורך – בינה. אפיקומן – חסדים דדעת. (נמצא: מוציא – חכמה. מצה – גבורה דדעת. כורך – בינה. צפון – חסדים דדעת. הרי יש או"א וזו"ן, כי חו"ג דדעת הוא בחי' זו"ן. וכללות כולם הם או"א המתקנים, וזו"ן – הנתקנים, ותיקון זה גורם הגאולה).

⁴ עצם מעצמיו ובשר מבשרו, אמנם כשהיא גולה וסורה היא פרוסה, כמ"ש בהמשך.

בפרוסה. והזעיר הוא ה"צפון", ממנה סוד האפיקומן, כי נסתלק בשרשו בזמן הפירוד ח"ו¹.

ואנו אוכלים את הכל [ח"ב חו"ג] בלילה הזאת, כדי לעשות את הייחוד.

והרי על ידי המצות תיקון הפנימיות מצד אבא.

ד' כוסות – תיקון הפנימיות מצד אימא

גם ישנו [תיקון הפנימיות] מצד אי' עילאה – הכוסות שהם ארבע כנגד חו"ב חו"ג שלה שהם ד' אותיות של שם אהיה שהוא בבינה כידוע.

ב' הטיבולים – תיקון הפנימיות על ידי דעת המזווג

גם תיקון הפנימיות על ידי הדעת המזווג², והוא כלול מחסדים וגבורות, וזה סוד הב' טיבולים: כרפס – סוד החסדים ומרור סוד הגבורות. כי "כרפס" הם אותיות ס' פרך, שהם הס' רבוא שהיו בעבודת פרך של מצרים לצורך הבירור, והוציאו החסדים מן הקליפות והחזירום לבעליהם, שהם סוד זו"ן. גם "כרפס" עולה כמנין שלל, שהם החסדים – שלל החצונים שלקחו מהם, להחזירו לבעליהם. וזה סוד גם כן "כלי כסף וכלי זהב", שהם חו"ג ברזא דאמרן.

¹ כי נסתלק בשרשו וכו' – האפיקומן הוא חסדים דדעת, (ובערכין) הוא בחי' ז"א, קוב"ה, שאינו נפגם רק מסתלק למעלה, כמבואר בכ"מ.

² היות המצות והכוסות הם המתקנים מצד חו"ב, נשאר תיקון מוח הדעת המזווגם. אמנם מוח הדעת – חו"ג, יש צורך להעלותו מאחיות החי' שהיה בגלות מצרים כידוע, וזה שאומר בשניהם בכרפס ומרור: "והחזירום לבעליהם", כנלע"ד. (לכ' מוח הדעת אינו מתחלק לחו"ב חו"ג, כמו מוחי או"א, אלא לחו"ג בלבד, שהוא ענינו של מוח הדעת. לכן יש ב' טיבולים ולא ד', כמו המצות והכוסות).

עניני חג המצות - ליקוטים קכא

והנה הטיבול השני הוא "מרור" שעולה מות כנגד הגבורות שבהם אחיזת החצונים רבה ועצומה, ואיננו דרגא דמותא ממש. והחזירם לבעליהם שהם זו"ן, וממות נהפך לתום, כי מתמתק ע"י החרוסת, וחוזרים הגבורות לרזא דאיש תם¹ יושב אהלים.

הרי שנשלם תיקון הפנימיות.

ב' הרחיצות – ורחץ ורחצה

גם יש תיקון החצוניות, והוא על ידי ב' הרחיצות: א' מצד אבא ואחת מצד אי' כידוע².

ענין אמירת ההגדה וסיפור יצ"מ

וגם יש תיקון האור המקיף – להציל ולהגן. וזה סוד ההגדה והסיפור³, כי לעולם מן הדיבור – רזא דאור מקיף כידוע למשכילים.

¹ דאיש ת"ם – היפוך המות דמרור, שנמתק ע"י החרוסת.

² "ורחץ" בא אחרי קידוש שענינו מוח חכמה הנחשב לבחי' אבא, ו"רחצה" – אחר אמירת ההגדה שענינו כוס שני – מוח בינה – אי'.

³ ראה לעיל ביאור: כל המרבה לספר וכו'.

מרגניתא טבא מרבינו

הכל מסודר מן הזכמה העליונה בתכלית
הפרטיות

עד שאין עליה גובלת עליה בדרך מקרה
ויש לכל, ערשים גדולים במקור העליון

עת לחננה ב, לט

